

A detailed painting depicting a Viking feast. In the center, a man with a long white beard and a crown sits at a table, holding a glass of wine. He is surrounded by people in traditional Viking attire, including women in headscarves and men with beards. Some are holding horns, and others are eating or drinking. The scene is set in a dimly lit hall with wooden beams and hanging decorations.

PORSTEINN ÚLFAR BJÖRNSSON

FÍKN
&
fíknisaga
fíknistríð

PORSTEINN ÚLFAR BJÖRNSSON

FÍKN
& fíknisaga
fíknistríð

Bústna býflugan 2016

Höfundur: Þorsteinn Úlfar Björnsson
Útgefandi: Bústna býflugan
Útlit og umbrot: Þorsteinn Úlfar Björnsson
Yfirlestur: Jóhann Thoroddsen sálfraðingur
 Helgi Gunnlaugsson prófessor
 Ólafur Skorrdal skáld
 Pétur Þorsteinsson form. Snarrótarinnar
 Lilja Sif Þorsteinsdóttir sálfraðingur
 Oddur Freyr Þorsteinsson sagnfræðingur
 Svala Jóhannesdóttir deildarstjóri
Prófarkalestur: Svava Skúladóttir

Ég kann yfirlesurum mínum öllum bestu þakkar fyrir aðstoðina, án þeirra væri verkið miklu verra, ónákvæmara og fátæklegra.

ISBN 978-9979-72-949-5

Pað mega allir taka hvað sem er úr textanum að hluta eða í heild án þess að spyrja kóng eða prest, hvað þá skrásetjara.

FORMÁLI

Öllum gjörðum mannsins fylgja orsakir og afleiðingar. Mig grunaði ekki hvaða afleiðingar það hefði að halda smá tölur í Róttæka sumarháskólanum í byrjun ágústs sumarið 2015.

Mig óraði ekki fyrir því að lunginn af því sem eftir lifði sumars, allt haustið og fyrri hluti vetrar færí í að gera bók úr þessum fyrirlestri. Því fljótlega eftir að ég flutti fyrirlesturinn fór fólk að ympa á því að það geti verið sniðugt að gera úr honum bók og þetta var fólk sem ég treysti.

Nú er það fullkomlega eðlilegt að óttast það sem maður þekkir ekki og það er kannski það eina sem ég er að reyna að gera í þessari bók. Að reyna að eyða fáfræði, upplýsa. Það er nefnilega rauður þráður gegnum alla söguna og öll vísindi varðandi þennan málaflokk, vímunu, að vímuefni hafa sjaldnast verið til mikilla vandræða fyrr en þau eru bönnuð. Hér er ég ekki að tala um neyslustýringu t.d. með því að hækka verð eða gera efnin erfiðari aðgengis. Við sjáum það á sögunni í fyrsta hluta bókarinnar að á vissum tímbilum hafa menn beinlínis hvatt til notkunar ákveðinna efna sem ber ekki vott um mikla hræðslu við þau.

Það er nú svo að vímuefni eru oftast nú á seinni tínum borin saman við áfengi en málið er bara það að það er ekkert vímuefni sem maðurinn notar sem er eins hrottarfengið og áfengi, það er ekkert efni annað sem svæfir dómgreind fyrst af öllu og sum vímuefni beinlínis auka hana. Því skýtur það skökku við að áfengi skuli vera löglegi vímugjafinn. Efnið sem er líklega hættulegast einstaklingnum og umhverfi hans af öllum efnunum semmannskepnar notar og hefur notað. Það er eðlilegt að fólk sem þekkir ekki önnur efni og þeirra brúk sé óttaslegið gagnvart þeim og hafi varann á því í undirméðvitundinni blundar myndin af þessu óttalega vímuefni, jafnvel frá barnsaldri. Við skulum ekkert fara í grafgötur með það að áfengi breytir hegðun og fasí, jafnvel við fremur litla neyslu og börn eru fljót að sjá breytinguna á mömmu og pabba og þau óttast hana. Svona minningar setja mark á barnshugann eins og kemur vel fram í öðrum hluta bókarinnar. Þess vegna getum við ekki miðað önnur efni út frá áfengi.

Við höfum öll heyrт spurningu bannhyggjupáfanna; á nú að fara að bæta einu efni við? Efnin eru hér nú þegar, svo hugsanlega ætti spurningin frekar að vera; gæti ef til vill komið eitthvað annað í staðinn fyrir áfengi sem er ekki eins brútal? Eitthvað sem hefur ekki sömu þjóðfélagslegu afleiðingarnar? Eitthvað sem stuðlar ekki að ofbeldi? Eitthvað sem er miklu ódýrara fyrir þjóðfélagið?

Svo er hin myndin sem haldið er að okkur af fjölmíðlum. Myndin af fíklinum liggjandi með sprautuna í handleggnum.

Í síðasta hluta bókarinnar er mynd af dæmigerðum bandarískum kannabisneytanda og í fyrsta kaflanum eru myndir af andans mönnum sem voru notendur ýmissa efna lungann af ævinni án þess að séð verði að það hafi haft nokkur áhrif nema þá e.t.v. til bóta. Nú á dögum eru margir áhrifamenn, að ekki sé minnst á listamenn af öllum toga, sem hafa viðurkennt neyslu alls konar vímuefna, bæði sem ungmenning og jafnvel sem fullorðnir. Þá hafa viðhorf kvikmyndaiðnaðarins til vímaefna breyst. Í bæði leikritum og kvikmyndum er fólk reykjandi „gras“ eins og enginn sé morgundagurinn og jafnvel að „fá sér í nös“.

Það eru allar líkur á að nú séu að koma, eða komnar, aðferðir til að lækna fíkn. Síðustu fjörutíu árin eða svo hafa verið gerðar merkar rannsóknir sem auka skilning okkar og þekkingu á þessu fyrirbæri, fíkn. Því finnst mér það skjóta skökku við að mér virðist að meðferð í dag byggi að miklu leyti á aldagamalli hugmyndafræði AA samtakanna. Gamlar kennningar sem eru heiðraðar eins og trúarbrögð. Ég er næsta viss um að ef það væri verið að stofna AA samtökin í dag og nýjasta vitneskja höfð að leiðarljósi væru kennisetningarnar aðrar. En hvað veit ég? Ég hef aldrei farið í meðferð því ég hef alltaf haft

vit og gæfu til að nota vímugjafa af varúð og aldrei orðið misnotandi. Nema á tóbak.

Hugsanlega gætu einhverjur álitíð að um misnotkun sé að ræða í sambandi við kaffiþambið á mér en þá skoðun verða þeir að eiga við sjálfa sig. Ég get sleppt kaffi án þess að finna fyrir fráhvarfseinkennum en allar mínar tilraunir til að hætta að reykja hafa endað með fullkominni uppgjöf af minni hálfu. En tóbakið er löglegt. Og krabbameinsvaldandi. Og skemmir tannhold og veldur hjarta- og æðasjúkdómum. En það er löglegt.

Það ernú einu sinni þannig að það er ekki hægt að handtaka fíkn, læsa hana inni og losa fólk þannig við hana. Ofaní kaupið kostar það milljarða og er ómannuðlegt samkvæmt fíkní-zar Hvítá hússins Michael Botticelli.¹ Ég hef engu við það að bæta.

Í þessari bók er bara fjallað um efnafræðina, söguna og striðið gegn vímuefnunum. Ég fer lítið yfir það hvers vegna ég álit að fíknistríðið sé tapað og hafi í raun og veru verið feigðarflan frá upphafi. Enda er það órókrétt að gaur í hvítum slopp megi skrifa upp á hvað sem er og fullkomlega löglegt að nota það sem hann ávíesar á meðan það er keypt í apóteki í umbúðum með nafni neytanda á en varði fangelsi við alla aðra notkun. Hvaða rugl er það? Hversvegna er það í lagi að nota lyfseðilskyld lyf samkvæmt resepti en refsivert annars?

En ég ætla að ítreka það hér í endann. **Í allri sögu mannsins hafa vímuefni aldrei valdið teljandi vandræðum. Fyrr en þau eru bönnuð.** Nema áfengi sem alltaf hefur verið til vandræða, í öllum menningum á öllum tínum. En þegar vímuefni eru bönnuð þá byrja vandamálin fyrir alvöru og bannið er afar dýrt á allan hátt. Við ættum líka að miða neyslu velflestra efna við kaffi, ekki áfengi ef við viljum miða við eitthvað. Það er miklu rökréttara.

Yfirlesurum mínum og öðrum sem aðstoðuðu mig við gerð þessarar bókar þakka ég frábæra hjálp. Allt klúður er mér að kenna. Ég hugsa að á engan sé hallað þótt ég nefni sérstaklega Arndísi Valgarðsdóttur eiginkonu mína til margra ára sem hvatti mig áfram og, á sinn hægláta hátt, lét mig heyra það þegar við átti. Takk Dísá mín.

Bókin er tileinkuð Míu og Elinóru.

EFNISYFIRLIT

Inngangur	7
1. hluti. Í gegnum tíðina	8
2. hluti. Fíkn – menn og skepnur	52
3. hluti. Blásið til stríðs	84
Eftirmáli	120
Heimildir	127

INNGANGUR

Í byrjun ágúst 2015 hélt ég fyrirlestur í Róttæka sumarháskólum um vímuefnanotkun mannsins og fór aðeins yfir sögu fíknistriðsins og tæpti á nokkrum vímuefnarannsóknum. Eins og gefur að skilja er efnið yfirgrípsmikið og í stuttum fyrirlestri er aðeins hægt að koma svo og svo miklum upplýsingum að þannig að mikið efni sem ég hef viðað að mér í gegnum tíðina varð útundan. Auk þess sem annað varð að vera afar stutt. Þótt fyrirlesturinn sé aðgengilegur á Soundcloud þá vantar náttúrlega glærurnar sem eru eiginlega nauðsynlegar til að geta haft fullt gagn af honum. Því var það að mér datt í hug að skrifa þetta í bókarkorn til dreifingar á Issuu.com eða annars staðar. Eftir að hafa gengið með þessa hugmynd í nokkurn tíma og boríð hana undir fólk sem ég treysti til að gefa heiðarleg svör en ekki bara pólitískt rétt, hófst ég handa við að gera bók úr fyrirlestrinum því efnið er skemmtilegt og um flest athyglisvert.

Nú er töluverð umræða í þjóðfélaginu um vímuefni einkum vegna þess að heilbrigðisráðherra skipaði nefnd til að fara yfir þessi mál eftir að ályktun var samþykkt á Alþingi. Gallinn við þessa umræðu, að mínu mati, er að hún byggir ekki alltaf á réttum eða nægum upplýsingum. Við skulum hafa

það alveg á hreinu að það er af ýmsum ástæðum búið að dreifa mjög miklu af villandi upplýsingum um vímuefni og jafnvel beinlínis röngum. Með öðrum orðum ljúga skipulega af þeim sem hafa fjárhagslega og aðra hagsmuni af óbreyttu ástandi sem að mínu mati er alveg galið. Tek fram að ég er búinn að kynna mér þessa sögu með nokkuð skipulegum hætti síðan um 1970 og þar kennir ýmissa grasa sem gjarnan eru í mörgum lögum eins og laukur. Pannig að þegar maður flettir einu laginu burt er annað undir og allt er þetta samofinmannlegu eðli og hegðun.

Ég hef í þessari bók viða leitað fanga. Bæði í bókum sem ég hef viðað að mér í gegnum tíðina og ekki hvað síst á netinu en með tilkomu þess jókst aðgengi að upplýsingum gríðarlega og upplýsingar sem maður gat ekki einu sinni látið sig dreyma um, urðu aðgengilegar með músarsmelli. Svo það er engin ástæða fyrir fólk að vera illa upplýst.

Reykjavík, þorra 2016

ÞÚB

Í GEGNUM TÍÐINA

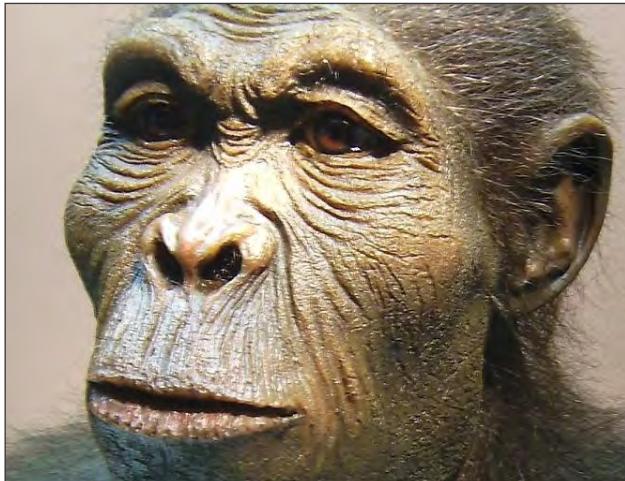

FÍKN – MENN OG SKEPNUR

BLÁSIÐ TIL STRÍÐS

SVONA BYRJADI ÞAÐ

Vímuefni, þ.e. efni sem breyta vitundarástandi, hafa fylgt manninum eins lengi og vitað er. Það er ekki erfitt að fylgjast með þessari notkun þar sem heimildir ná til en fornleifauppgröftur hefur líka gefið okkur merkilegar upplýsingar. Þá hefur tækni fleygt fram á öllum sviðum svo við getum auðveldlega komist að ýmsu sem áður var hulið.

Hugmyndir manna um *Homo habilis*

Homo habilis var uppi fyrir u.þ.b. 2,8 til 1,5 miljón árum.² Pagar hann fannst, sáust líka, bæði í gröfum og eldstæðum, efnaleifar jurta sem benda til neyslu þeirra. Þær hafa ýmsa þá eiginleika sem gera það að verkum að ekki er hægt að draga aðrar ályktanir af en að þær hafi verið notaðar til að víma sig. Breyta vitundarástandi. Með öðrum orðum, sukkja.

Í eldstæðum og gröfum *Neanderdalsmannsins* hafa fundist leifar efna sem vart er hægt að draga aðra ályktun af en að þau hafi verið notuð sem vímugjafar. Neanderdalsmaðurinn var uppi miklu seinna en *Homo habilis* eða fyrir um 200.000 árum og dó út fyrir um 28.000 árum.³ Hann virðist hafa hugsað um aldraða og sjúka og velta má því fyrir sér hvort hann hafi haft kunnáttu um verkjastillandi eiginleika jurta og ef til vill stundað frumstæðar lækningar. Það

Var Neanderdalsmaður svona?

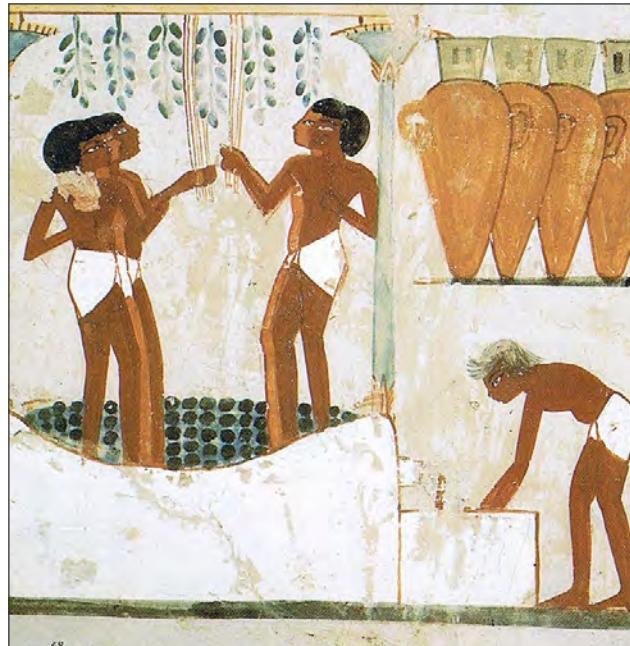
virðist ljóst að hann hafi notað sársaukadeyfandi efni og þá einna helst ópiata. Eða hvaða önnur ástæða er til þess að brenna frábauka valmúa?

Þegar nær okkur dregur í tíma verða upplýsingarnar áreiðanlegri því þær eru skráðar og af þeim er alveg ljóst að vímuefni eru órjúfanlegur þáttur í allri þekktri sögu mannsins. Og reyndar dýra líka en ég kem að því síðar. Þá vaknar spurningin, hvers vegna?

Lágmynd frá ca. 3000 f. Kr.

Við þessari spurningu er svo sem ekkert eitt rétt svar, ekki bara vegna þess að enginn veit, heldur ekki síður vegna þess að svarið getur aldrei orðið annað en matskennt hjá þeim sem svarar. Það þýðir að sérhver verður að svara fyrir sjálfan sig því líklega er ástæðan ekki flóknari en svar hvers og eins. Það er

Víngerð í Egyptalandi í fornöld

enginn ástæða til að ætla að fyrir 5000 árum síðan hafi Súmeri vímað sig af einhverjum öðrum hvötum en ég og þú.

En nefnum nokkrar ástæður sem allar gætu verið góð afsökun fyrir að breyta vitundarástandi. Ég gæti viljað kúpla mig út frá viðteknum reglum og skyldum þjóðfélagsins. Þá er upplagt að víma sig og fara á fylleri. Alltaf þokkaleg afsökun; ég gerði það í öræði, þegar maður hefur delerað og gert sig að fífla. Og það er meðtekið af þjóðfélaginu svo framarlega sem það hefur ekki valdið stórkostlegu tjóni.

Töfralæknar í Norður-Ameríku. Saga töfralækna hlýtur að vera fjarska athyglisverð

Önnur ástæða gæti verið að ég vildi slaka á. Þá fæ ég mér nokkra bjóra og jafnvel of marga að mati einhverra. Þessi ástæða er fullkomlega viðurkennd í þjóðfélaginu, að fá sér drykk eftir vinnu til að slaka á og verðlauna sig. Þá vaknar spurningin; á neysla vímuefna að vera verðlaun fyrir eitthvað? Hvaða mælikvarða á að nota? Hvaða frekari skilyrði þarf að uppfylla?

Neysla gæti verið flótti frá einhverju. Áfalli, streitu, sorg og þreytu. Eða einhverju allt öðru. En þá kemur spurningin; eru vímugjafar nothæfir sem flóttaleið? Vís maður sagði einhverntíma að hann hefði byrjað að drekka til að drekkja sorgum sínum í kjölfar konumissis en því miður hefðu þær verið

Frummaðurinn í helli sínum búinn að beisla eldinn og kannski farinn að gera jurtate

fljótar að læra að synda. Hún er stundum bínu djúp spekin hjá alkanum. Því það virðist vera nokkuð góð samstaða um að velflestir löglegir vímugjafar séu óhæfir til slíks brúks. Öðru máli gildir um suma ólöglega vímugjafa sem í höndum sérfræðinga hafa gefið góða raun við ýmsum áfallatengdum geðrænum kvillum hjá sjúklingum.

Við getum líka hugsað okkur vímugjafa í sambandi við trúariðkun og þar höfum við söguna til að bakka okkur upp. Alls konar vímugjafar hafa verið notaðir við trúariðkanir og eru þar fá trúarbrögð undanskilin. Eða heimshlutar. Einna helst að Ínúitar á Grænlandi og í Norður-Kanada hafi verið undanskildir. Það er vegna þess að fáar jurtir vaxa þar sem not-hæfar eru sem vímugjafar. Hvað með „blóð Krists“ sem notað er meðal prelátta kirkjunnar við altarisgöngu? Og þar var t.d. við fermingar verið að gefa börnun langt undir lögaldri áfengi. Dauft að vísu og í afar litlu magni en áfengi engu að síður og það er bannað samkvæmt lögum. En prelátarnir eru kannski undanþegnir lögunum?

Þannig að þessi mál eru ekkert einföld, svo áður en við höldum lengra skulum við aðeins hafa skilgreiningar á hreinu.

Þegar ég tala um vímugjafa á ég við efni og/eða hegðun sem breytir vitundarástandi án þess að það séu endilega fíkniefni en fíkniefni eru efni sem valda fíkn sem er það ástand að

ekkert annað kemst að en að neyta efnisins eða stunda hegðunina. Velflestir einstaklingar geta notað vímuefni án þess að þróa með sér fíkn. Eða hver nennir að vera fullur alla daga? Eða skakkur? Hugsanlega gætu kókaín og amfetamín neytendur komið einhverju í verk en ég er ekki dómbær á slíkt og vissulega geta margir unnið undir áhrifum ýmissa efna og er nærtækt að nefna tóbak og kaffi.

EN, ÁFRAM MED SÖGUNA

Fyrstu beinu heimildir um vímuefnanotkun koma frá Súmerum. Og eins og *Sarah Palin* mundi segja þá var „Súmería“ um það bil þar sem Mesópotamía hin forna var eða Írak eins og landakortið er teiknað nú. Kunnastur þjóðhofðingja þeirra Súmera er *Gilgamesh*. Upphaflega tíðkaðist fjölderí hjá Súmerunum, þ.e. þegar kona á marga eiginmenn en þetta var náttúrlega löngu áður en kynjafræðin var fundin upp. En Súmerar fundu upp annað sem er meira um vert. Peir voru hönnuðir fleygletursins og gerðust fljótt miklir skrásetjarar, einkum hvað varðar eignir og skattheimtu. Nema hvað? Og vegna þess að þeir skildu eftir sig leirtöflur vitum við pínulítíð um neyslu Súmera á vímugjöfum. Peir áttu nefnilega tákna sem þýðir *HUL* en það merkir gleði eða ánægju samkvæmt því sem *Al-*

fred R. Lindesmith segir í bókinni *Addiction and Opiates*, á bls. 207.

Fyrsta skrásetta heimildin um vímuefni sem ég hef rekist á er tilvísun í papýrus skjal frá Egyptalandi frá því 3.500 árum fyrir Krist. Þar er brugghúsi skilmekilega lýst sem segir okkur að fólk þar var komið með nokkra kunnáttu í framleiðslu áfengis. (*Joel Fort, Pleasure seekers*, bls. 14). Sennilega má gera ráð fyrir einhverri árhundraða þróun á aðferðum áður en þetta er skrásett.

Súmerískt fleygletur

Fyrir um 3000 árum f. Kr. er vitað að teneysla var orðin nokkuð algeng í Kína og hefur sú þjóð ásamt Japan og reyndar fleiri austrænum þjóðum náð mikilli þróun í framleiðslu te-s. Mér finnst þó sennilegt að tedrykkja hafi fylgt manninum frá því fljóttlega eftir að hann náði tökum á eldinum. Það er rökrétt að álykta að maðurinn, eins uppátkjjasamur og forvitinn og hann er, hafi fundið ráð til að hita vatn og hvað er þá eðlilegra en að stinga ofan í það ilmgóðu blómi í von um gott bragð? Hannig að gera má ráð fyrir að ýmiskonar jurtate hafi fylgt manninum eins lengi og eldurinn og það mundi vera býsna lengi. Svo hefur maðurinn smám saman sigtað út þær jurtir sem höfðu bestu og ánægjulegustu eiginleikana. Og þegar hann hóf akuryrkju og fór að öðlast skilning á plöntum og frjóvgun fór hann að stunda kynbætur á téðum plöntum til að fá meiri ánægju.

SVO HÉLT SAGAN ÁFRAM

Nú skulum við hoppa yfir 500 ár, því um 2.500 f. Kr. eru beinar sannanir fyrir því að Vatnafólkið í Sviss neytti valmúa. (*Ashley Montagu, The long search for euphoria, Reflections*, 1:62-69 Maí-Júní 1966; bls. 66) Nú vitum við svo sem ekki óyggjandi hvernig þetta fólk hefur uppgötvað eiginleika valmúans.

Er hugsanlegt að það hafi lært það af Neanderdalsmönnum? Það er næstum full vissa fyrir því að Neanderdalsmenn hafi notað valmúann sem verkjastillandi lyf. Eða er það bara ein tilviljunin enn í sögunni þegar sömu hlutir uppgötvast hjá ólíkum þjóðum sem ekkert veit af hinni? Við þessu eru engin svör en á þessum tíma var ekki hægt að spyra Hr. Google.

Fyrsta skrásetta bannið var líka í Egyptalandi frá því 2.000 f. Kr. en papýrus fannst, þar sem þarlendur prestur skrifar nemandi sínum: „*Ég, pér æðri, banna þér að fara á ölstofu. Þér*

Frá forn Egyptum

*breytist í skepnu.“ (W.F. Crafts o.fl., *Intoxicating drinks and drugs*, bls. 5) Nú vitum við svo sem ekki hvort þetta fyrsta skrásetta vínbann sögunnar virkaði en athyglisvert er að klerkurinn er að tala um áfengi en fullvist má telja að ýmissa annarrá vímugjafa hafi verið neytt í Egyptalandi hinu forna.*

Þegar nær dregur okkur í sögunni verða heimildir fleiri og í Orðskviðunum (Orðskviðirnir, 31:6-7) frá því um 350 f. Kr. segir: „*Gefið áfengan drykk þeim, sem kominn er að glötun og vín þeim sem er í biturri neyð; láta þá drekka og gleyma fátekt*

Fornir bikarar úr uppgreftri

sinni og minnast eymdar sinnar ei framar.“ Það fer ekkert á milli mála til hvers neyslan er ætluð, gleymsku og minnisleysis. Að gleyma sér, kúpla sig út. Ekki hefur nú mannskepnan breyst mikið síðan þetta var, því sama ástæða er notuð fyrir neyslu enn þann dag í dag.

SUKKIÐ Á GRIKKJUM

*Theophrastus*⁴ hét Grikkji, skrásetjari mikill, náttúrufræðingur og heimspekingur.

Hann var uppi 371-287 f. Kr.

Hann skrásetti það sem óumdeilt er fyrsta þekkta til-vísunin í sólarsaft en hún er gerð úr fræbaukum draum-sóleyjar (*Papaver somniferum*).

Hann fjallar um brúk saftarinnar og varla hefði

Theophrastus hinn víðförli

hann haft ástæðu til þess nema slík brúk hafi verið algeng. Hvað um það, við fjöllum aðeins meira um Grikkji hér rétt á eftir en áður skulum við rétt líta á *Sálmana*, en í sálmí 104:14-15 segir: „*Skalt þú láta gras vaxa fyrir nautgripi og plöntur fyrir manninn að rækta, að hann geti kallað fram mat frá moldinni, og vín til að gleðja mansins hjarta.*“

Nú skulum við aðeins líta til borgar sem heitir *Eleusis*⁵ og er í Grikklandi. Í þessari borg fór fram árlega tíu daga hátíð í september á hvert og voru allir sem höfðu grísku að móðurmáli velkomnir og beinlínis hvattir til að mæta. Svona svipað og móslimar eru hvattir til að fara í eina pílagrímsferð til Mekka og katólikkar vilja gjarnan heimsækja Róm og Jerúsalem.

Þessi hátíð fór fram 1600 f. Kr. – 450 e.kr., þ.e.a.s. í tær tvö þúsund ár. Ég hugsa að það sé ekkert óvarlegt að álykta að allir andans menn Grikkja, heimspakingar, skáld, listamenn og hugsuðir hafi mætt á samkomuna í Eleusis. Menn eins og *Plató*, *Sókrates*, *Cicero*, *Hómer*, *Arkímedes* og *Sófókles*, svo ein-hverjur séu nefndir. Mennirnir sem fundu upp og þróuðu vest-rænt lýðræði, bókmenntir, vísindi, heimspeki og listir. Menningu Vesturlanda.

Það er að minnsta kosti vitað að *Hómer* tók þar þátt. Það kemur fram í ljóði sem hann yrkir til *Demeters*. Því má segja að vestræn menning hafi verið sköpuð og þróuð af vímuefnan-

Þetta skrín fannst í uppgreftri í Eleusís. Hofgyðjan heldur á skál með hinum eftirsóttu miði

neytendum. Það er ekkert annað orð hægt að nota yfir þáttakendur hátiðarinnar í Eleusís. Hátiðin, eða kannski væri réttara að segja sukkið, í Eleusís var í tíu daga eins og áður sagði og menn gerðu vel við sig og sukkuðu eins og enginn væri morgundagurinn og þeir notuðu ofskynjunarlýf líklega unnið úr korndrijóla (*Claviceps purpurea*) með flóknum aðferðum sem voru vandlega geymdar í aðalhofinu í Eleusís og mjöðurinn aðeins notaður á hátiðinni.

Viðurlög við notkun á öðrum tíum, og öðrum stað sem og að segja frá því sem gerist í hofinu, var sína, kvöl og dauði.

Það tók þrjá vísindamenn góðan tíma að ráða gátuna um leyndardóm Eleusís og komu þeir hver úr sinni áttinni og hver með sinn bakgrunninn. Þetta eru þeir Robert Gordon Wasson grasafræðingur, Albert Hofmann lífefnafraðingur sem uppgötvaði LSD og Carl A. P. Ruck fornleifafræðingur og sérfræðingur í grískri fornmenningu. Í bók sínni, *The road to Eleusis, Unveiling the Secret of the Mysteries*⁶ sem kom út 1978 og er byggð á vísindargerðum þeirra, fára þeir sannfærandi rök fyrir því að í Eleusís hafi verið notað efni sem er náskylt LSD. Menn sáu sýnir og stór hluti þátttakaenda varð ekki samur á eftir, urðu goðum líkir, ef marka má lýsingar þeirra.

Allt tvinnast þetta saman við grískra goðafræði og trú, svo það er ekki að undra að þegar kom fram á fjórðu öld og

Carl Ruck

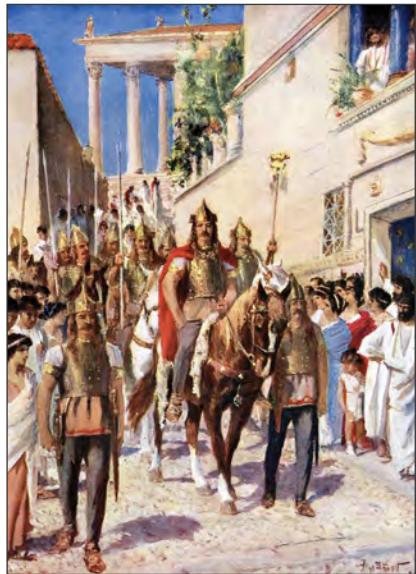
Albert Hofman, R. G. Wasson

kristnir komu til Konstantínópel og Áþenu í kjölfar sigurs Alariks (370/375 - 410), Vísigota og víkings sem lagði undir sig Áþenu árið 395, voru þeir fljótir að banna hátiðina í Eleusís. Að sjálfsgöðu náði það ekki nokkurri átt að menn ættu í beinu og persónulegu sambandi við guð sinn. Það var páfi í Róm og hann hafði einkaleyfi á beinu sambandi. Prestar og prelátar kirkjunnar voru svo milligöngumenn.

Svartklæddir munkar komu með Alarik og þeir voru með hlutina á hreinu. Það væri bara ein leið til alsælu. Með bænum til okkar guðs. Þú átt ekki að finna til sælu nema í kirkjum okkar, við okkar athafnir. Þannig að fyrsta bannið snerist um völd, trú og hreinleika. Það þurfti að stöðva það að þér finnist

allt í lagi að snúa þér til guðs einn og sjálfur. Kannski er það ekki til-viljun að oft þegar ný efni koma fram notar fólk trúarleg orð til að lýsa reynslunni. Virka líklega á sömu heila-stöðvar, tilfinningu okkar við gleði og ótta. Kristnin leyfði bara vín í litlum sopum.

Svo hátiðin í Eleusís lagðist af og vitneskjan um hana týndist og gleymdist. Það er ekki fyrr en á tuttugustu öld að það er farið að fylgja eftir þessum brotum sem fornleifa-fræðingar og mannfræðingar voru alltaf að rekast á við uppgröft og í skjölum og reyna að raða þeim saman í heillega mynd. Hér er til dæmis skemmtilegt brot sem enga þýðingu

Alaric skoðar Áþenu eftir að borgin féll fyrir herjum hans

hefur eitt og sér en þegar það er sett í samhengi við annað fæst skjalfest sönnun á því að árið 415 f. Kr. er hershöfðingja að nafni *Alcibiades* refsáð fyrir þá sök að hafa smyglad skammti af miðinum út úr musterinu til nota í eigin samkvæmum og *Stuart Walton* skrifar í bók sinni *Out of it*; „*gripinn með efni atlað til dreifingar var hamn fyrsti fíkniglæponinn.*“

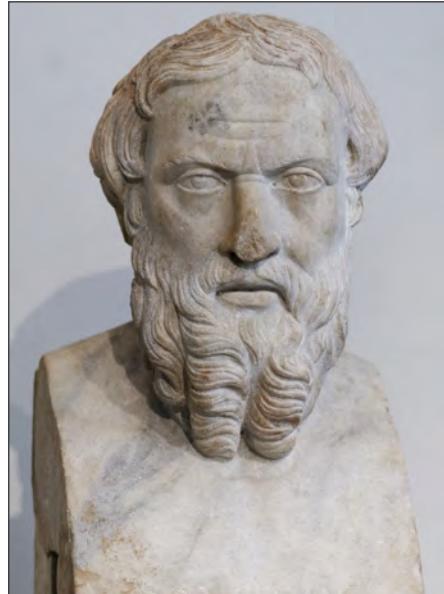
En þótt það væri glæpur að nota vímugjafann annars staðar en í hofinu var það ekkert minna en dýrðin ein þar inni. Þetta var kannski hliðstætt því að Péturskirkjunni í Róm væri breytt í diskótek, sukk með trúarlegum undirtón. Því var nefnilega trúð að efnið færði neytendur nær guðunum eða breytti neytendumum sjálfum í guði. Fornfræðingurinn *Dr. D. C. A. Hillman* skrifar að skaparar vestrænnar menningar „*hefðu verið vímuefnanotendur, án nokkurs vafa, peir næktuðu efnið, þeir seldu efnið og ekki hvað síst, notuðu það. Í fornöld var engin Nancy Reagan tilbúin í milljarða dala fíknistrið. Í fornöld var enginn fangelsaður fyrir neyslu og bindindi var ekki hampað sem dyggð. Fólk létt undan löngunum sínum... og úr þessu þjóðfélagi þar sem vímuefni voru almennt viðurkennd, spruttu listir, bókmennir, vísindi og heimspeki... Vestræn menning hefði ekki staðist tímans tönн án þessara svokölluðu fíkla og dópsala.*“

Svo mörg voru þau orð og að mínu viti um flest skyndsamleg. Menning, þjóðfélag og þróun hefði orðið öðruvísi.

OG SVO –

Grikkinn *Heródótus* (484–425 f. Kr.), sá mikli ferðalangur og skrásetjari, segir frá ættbálki einum í Persíu þar sem öldungar ættbálksins tóku allar ákvarðanir bæði fullir og edrú. Þannig gætu þeir verið vissir um að ákvarðanir sem þeir tóku færu vel í

báðum heimum. Á öðrum stað segir Heródótus frá ættbálki Skýtía sem hafði þann sið að bera glóandi steina inn í tjald og kasta svo á steinana blómtoppum hamps (*Cannabis sativa*) og öskra af hlátri.

Heródótus

Rekjum okkur áfram í tíma og förum til Konstantínópel á fjórðu öld. Þar var biskup sem hét St. John Chrysostom (345 -407), sem sagði: „*Ég heyri mann hrópa, Er ekkert vín? Heimska! Brjálæði!*“ og þessi tilvitnun er frá Berton Roueche, *The Neutral Spirit*, bls. 150-151.

Árið 450 er ritað í Babylónískian Talmúð, sem er trúarrit Gyðinga: „*Vín er æðst allra lyfja; þar sem ekkert er vínið eru lyf*

Oft er beinar tilvísanir um vímuefni að finna í fornleifauppgreftri

nauðsyn.“ Burton Stevenson (Ritstj.), *The Macmillan Book of Proverbs*, bls. 21.

PÁ KOM ISLAM OG FLEIRA

Múhammeð var uppi 570-632 og fékk vitrun sína árið 610. Það er ekki alveg á hreinu hvenær Múhammeð bannaði áfengið þar sem heimildum ber ekki saman. Sumar segja að hann hafi gert það haegt og rólega, svo smám saman hafi dregið úr drykkju meðal múslima sem var umtalsverð á þessum tíma, reyndar svo að spámanninum blöskraði, en aðrar að hann hafi sett á afdráttarlaust bann. Að minnsta kosti er ljóst að hann gaf út tilskip- un í Súrum 2:219, 4:43 og 5:90. Mú- hammeð átti undir högg að sækja framan af og þurfti að flyðja til Medína og hóf þá að stunda

Líkamsleifar frá Mið-Evrópu frá fornöld. Í grófinni fundust neysluáhöld

grimmdarlegt ofbeldi til að brjóta undir sig lýðinn. Á vegum Múhammeðs var gerður út skæruliðaflokkur sem notaði hass ótæpilega og er orðið *assassin* (*launmorðingi*) dregið af þessum skæruliðum. Mér finnst sennilegra að spámaðurinn hafi ekki verið slíku skyni skroppinn að hann hafi ekki gert sér ljóst að algjöru áfengisbanni fylgdu vandamál. Betra að venja lýðinn af áfengi hægt og rólega.

Í kringum árið 1000, á tíma Song keisaraættarinnar, er ópíumneysla útbreidd í Kína án þess, að því er virðist, að það hafi nein áhrif á daglegt líf fjöldans. Hinn venjulegi Kínverji

Teathöfn í Japan

hefur að líkindum stundað einhverja aðra iðju en ópíumreykingar á kvöldin. Auðvitað hafa verið einhverjur sem urðu fiklar en á þessum tíma er Kína fremur stabilt með þokkalegum efnahag og ekki eru miklar fregnir af því að hálf þjóðin eða meira sé í ópíumvímu allan daginn, alla daga.

KÓLUMBUS OG KAFFI

Á því herrans ári 1493 snéri Kólumbus aftur til Evrópu frá Ameríku og kynnir tóbaksreykingar fyrir Evrópubúum en fram að því þekktu Evrópubúar ekki reykingar. Um slík áhöld, eins og pípur eða önnur reyktöl finnast engin merki í Evrópu fyrir þann tíma. Pípur eru talðar upprunnar í Andesfjöllum í Suður Ameríku. En Evrópubúar voru fljótir að tileinka sér reykingar og þær breiddust úr eins og eldur í sinu. Kirkjan var ósátt við reykingar því þær veittu örlitla fróun frá daglegu lífi og á slíku hafði kirkjan einka-

Reykingar eru talðar upprunnar í Suður-Ameríku meðal Azteka og Maya

rétt að eigin mati. En hún heldur áfram að blesa vínið sem þó olli meiri usla heldur en tóbakið nokkurntíma. Sem dæmi um það má nefna að *J. D. Rolleston*, breskur sagnfræðingur sem sérhafir sig í læknisfræði, rakst á miðalda lækningu í Rússlandi fyrir drykkjumenn. sem fólst í því „*að fela bita af svínakjöti í rúmi Gyðings í níu daga og gefa það síðan fyllibytunni í duftformi sem mun þá hætta að drekka eins og Gyðingur forðast svínakjöt.*“ Tilvitnun í *Roueche*, op. cit. bls. 144.

Svo er það árið 1525 að fáðir nútíma lyfjafræði, hinn swissneski *Paracelsus*, býr til fyrstu ópiumlausnina. Þessi uppskrift hefur verið notuð næstum óbreytt fram á okkar tíma og er framleidd enn. Hún kallast

Paracelsus og Laudanum

*Laudanum*⁷ og á eftir að koma meira við sögu enda óeðlilegt annað á þeim tæpu 500 árum sem hún hefur verið framleidd.

Um líkt leyti er Shakespeare að skrifa leikrit sín í Englandi og nú nýlega fundust leir-pípur í húsi hans með athyglisverðum efnaleifum í sem breytir því sem áður var áliðið um kannabis og neyslu þess í Evrópu. Það hefur nefnilega verið viðtekið sem sannindi að hermann Napóleon sem snuru til baka úr herförinni til Egyptalands 1800 hefðu kynnt kannabis fyrir Evrópubúum. En í pípunum sem fundust í húsi Villa og hann getur hafa reykt úr fundust efnaleifar kannabiss.

Shakespeare var hinsvegar nokkuð ölkær í verkum sínum og má viða finna textabrot um áfengi í þeim t. d. í 3. atriði, 2. þáttar í *Makbeð* þar sem Makduf og dyrvörður eiga eftirfarandi samskipti:

William Shakespeare

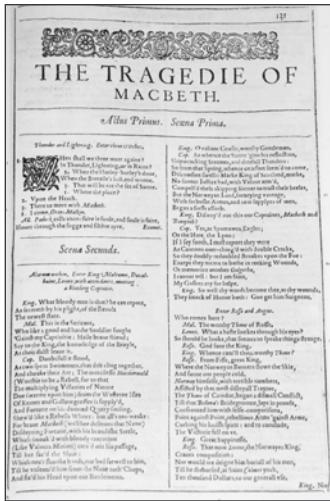
MAKDUF: Hvað er það þrennt, sem drykkur einkum örvar?

DYRAVÖRÐUR: Maður lifandi, rauðt nef, svefn og þvag. Kvensemina vekur hann og svæfir; hann vekur girndina, en svæfir getuna; svo segja má, að mikill drykkur hártogi lostann, hann æsir hann, og hann dæsir hann, sigar honum og sveiar; hann hvetur hann, og letur hann; reisir hann, og leggur hann útaf; í stuttu máli, hártogar hann í svefn, með því að ljúga hann fullan.

Þýðing Helgi Hálfdanarson

TÓBAK OG KAFFI

En áfengi var ekki það eina sem var til bölvunar á þessum tíma. Djöfladrykkurinn kaffi var að verða vinsæll og páfinn bannfærði það. Smáprinsar sem vildu sýna vald sitt gripu til ýmissa ráða og í smárríkinu Waldeck greiddi prinsinn þar túi talentur hverjum þeim er sagði til kaffineytanda. Það voru

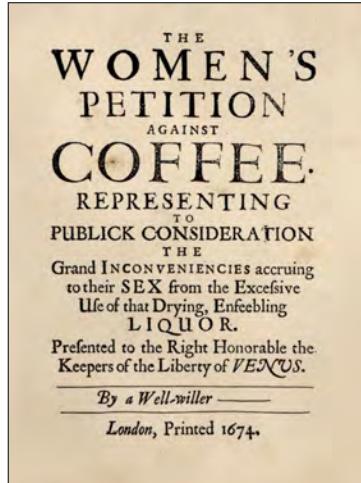

Makbeð, útgáfa frá tið
Shakespears

þó smámunir einir miðað við aðfarir Michaels Federovitchs í Rússlandi við tóbaksneytendur. Hann léttaka þá af lífi og sonur hans Alexei bætti um betur og pyntaði þá til að gefa upp salann áður en þeim var stútað.

Talandi um kaffi. Hún er skondin sagan af því hvernig kaffi á að hafa uppgötvest. Sagan segir að geitahirðar í norður Eþíópíu hafi veitt því athygli að geiturnar urðu ansi hreint staffírugar eftir að hafa etið ber kaffirunnans (*Coffea arabica*).

En því miður er belgurinn í geitinni öðruvísi innréttáður en maginn í manninum svo þeir urðu veikir af neyslu berjanna sem er vegna þess að í aldinkjötinu er eitur fyrir manninn en örвandi fyrir geitir. Það fylgir ekki sögunni hvort einhver hafi drepið sig á berjaáti af kaffirunnnum. En einhverjum datt í hug að skoða fræin í aldin-

Konur á Englandi höfdu áhyggjur af áhrifum kaffis

unum og kannski hefur hann hugsað með sér að það gæti nú verið einhver aðferð til að ná þessu eftirsóknarverða ástandi geitanna og hóf tilraunir. Til að gera langa sögu stutta komust menn upp á lag með að rista fræin, mylja þau í mortéli og meðhöndla þau eins og um te væri að ræða, þ.e.a.s. hella upp á þau og bingó, kaffið var komið til að vera.

Hvernig svo sem því vék við að kaffi var uppgötvað, þá eru fyrstu áreiðanlegu heimildirnar um það að finna í Súfi hofum í Jemen frá fimmtándu öld. Frá Eþíópíu berst það til landanna í kring og svo til Madagaskar og Horns Afríku. Það eru löndin Sómálía, Eþíópía, Erítreja og Djíbútí.

Upphaflega er kaffið notað af þessum þjóðum við trúarathafnir og kirkjan varð óhress, einn ganginn enn. Svo páfinn bannfærði það og á 17. öld var það bannað af Ottóman veldinu í Tyrklandi og meira að segja í Eþíópíu, af öllum löndum.

Kaffipásá í Palestínu

Par til *Menelik* keisari komst til valda og aflétti banninu.

Frá Eþíópíu berst það til Sýrlands, Jemen, Egyptalands og Norður-Afríku og nokkurn veginn í þessari röð; Indlands, Ítalíu og þaðan um Evrópu, Indónesíu og Ameríku. Kaffi er sennilega þriðji vinsælasti drykkur í heimi. Bara af vatni og te er meira neytt og kaffi kemur svo í þriðja sæti.

Eitt var það sem stuðlaði að útbreiðslu og vinsældum kaffis í Evrópu. Það var þegar Páfinn breytti afstöðu sinni því *Clement VII* lýsti kaffi kristinn drykk árið 1600. Og það þrátt fyrir bænir afturhaldsfla sem sögðu kaffi vera „Múslima drykk“.

Áfengi gegnir veigamiklu hlutverki í kristinni trú og hér eru prestar að blessa vínið

POCAHONTAS

Nú kemur indíánaprinsessan *Pocahontas* aðeins við sögu þótt óbeint sé því árið 1613 sendir *John Rolf* eiginmaður hennar fyrsta skipsfarminn af Virginíutóbaki til Bretlands frá Jamestown og verður þar með fyrsti tóbaksræktandinn svo norðarlega í Ameríku og á sinn þátt í því að brjóta einokun Spánverja á tóbaksframleiðslu í Ameríku. En Spánverjar ræktuðu sitt tóbak sunnar við betri skilyrði. Það fara engar sögur af því að Rolf hafi efnast af tóbaksframleiðslunni eins og gjarna er raunin með dópsala og reyndar gerðu frumbyggjár áras á akrana, sem voru nokkrar mílur utan við Jamestown nokkrum árum síðar, eyðilögðu þá og drápu fjöldu manns.

Pocahontas

Um 1650 var byrjað að banna tóbak viða í Evrópu og á vaðið riðu Bæjaraland, Saxland og Zürich en bannið hafði lítið að segja. Fólk hélt áfram að nota tóbak enda ekki nokkur maður sem setti það í samband við krabbamein eða annað sem við vitum nú um þetta skaðlega vímuefni.

Edward M. Brecher o.fl. segja frá því í bókinni *Licit and Illicit Drugs*, á bls. 212, að *Murad Soldán IV* frá Ottoman veldinu hafi gengið afar hart fram í því að framfylgja banni við reykingum. Þeir sem hann stóð að verki, hvort heldur var í frítíma eða á orrustuvellinum létt hann lífláta og var ekki mjög vandur að meðöllum. Menn voru hálhöggnir, hengdir, beinbrottnir og strýktir til bana. Engu að síður breiddust reykingar út og létu neytendur líflásthótanir sig litlu skiptu.

Murad soldán IV

Árið 1680 skrifar *Thomas Synderham* (1625-80): „*Meðal þeirra úrræða sem almáttugur Guð hefur af mildi sinni gefið manninum til að lina þjáningar sínar er engin eins algild og árangursrik og ópíum.*“ Það segir okkur að á þessum tíma er ópíum notað eins og hvert annað afþreyingarlyf svipað því sem kaffi er notað í dag. Þá þótti það ekkert tiltökumál að fá sér nokkra dropa af Laudanum á degi hverjum. Ópíumeysla á þessum tíma er greinilega álitin sjálfsögð og engum dettur í hug að banna hana. Enda má reikna með að fólk almennt hafi notað Laudanum í samræmi við réttar leiðbeiningar. Nokkra dropa í vatni í senn.

Fræbaukur Draumsóeyjar

Árið 1652 skellur á stríð við Hollendinga og það tekur fyrir allan innflutning á brenndum vínum frá Hollandi og Fraklandi.

Sjóorrustan við Medway

SVO DUTTU MENN Í ÞAÐ

1689 hefst það sem kallað hefur verið Ginfárið í Englandi og þó einkum í borgum. Brugghúsum var umbunað og bændur hvattir til kornræktar. Hvoru tveggja til að efla iðnað og bæta fyrir vínbann frá meginlandi Evrópu. Þegnarnir tóku þessu fagnandi og fóru á nokkura ára fylleri. Knæpurnar auglýstu grimmt „*blindfullur fyrir penný, dauðadruckinn fyrir tvö.*“ Gjarnan var kjallari undir knæpunum og þar niðri voru fyllityturnar settar á beð úr sagi til að sofa úr sér svo þær gætu

Frægar koparstungur eftir William Hogart frá tíma Ginfársins. Þær heita Gin Lane og Beer Street og það er nokkuð augljóst hvar skoðanir höfundar liggja

byrjað aftur. Því hefur verið haldið fram að Ginfárið sé svartasti bletturinn í sögu Lundúna.

Árið 1690 eru sett lög í Englandi um eimingu áfengis og brandís og er lögunum ætlað að hvetja til framleiðslu og setja reglur þar að lútandi. (*Roueche*, op. cit. bls. 27). En 1691 verður það dauðasök að nota tóbak í Luneberg í Þýskalandi. Því miður hef ég ekki heimildir um hversu áhrifarík lögini voru eða hversu margir voru teknir af lífi en ætla má að þessi lög hafi virkað jafn vel og önnur lög sem sett hafa verið sem banna eitthvað sem fólk vill, hvort heldur það eru efni eða athafnir.

Á því herrans ári 1717 eru sett lög í Middlesex í Bretlandi sem skilyrða áfengisleyfi til þeirra sem „*sverja hollustu og trú á yfirvaldi kóngs á kirkju*.“ Eða svo segir *G. E. G. Catlin* á bls. 14 í *Liquor Control*.

En 1736 grípa stjórnvöld í taumana og setja lög sem leiða til almennra lögbrota því enginn vildi fara eftir lögunum sem ætlað var að; „*gera áfengi svo djrt fyrir viðskiptavininn að „fátaekir hefðu ekki efni á óhóflegri neyslu þess*“ og svo voru allskonar bábiljur og hindurvitni í gangi vegna allrar þessarar drykkju og dómarí í London krafðist þess að bæði kráar-eigendur og víンkaupmenn sverji kennungunni um blóð Krists hollustu.

Thomas Dover^o kynnir óþíumduft sitt sem ætlað er til lækninga á þvag-sýrugit árið 1762 og

Duftið hans Dovers

næstu 150 árin er Doversduftið mest notaða ópíum uppskriftin á markaði.

Árið 1785 birtir *Benjamin Rush* rannsóknir sínar á áhrifum áfengis á hug og líkama og áætlar að eimað sterkt áfengi verði um 4000 manns að fjörtjóni í Bandaríkjunum árlega en þá taldist bandaríkska þjóðin vera tæpar sex milljónir þegna og fjórum árum síðar er fyrsta bindindisfélagið stofnað í Litchfield í Connecticut.

Árið eftir sannfærir Benjamín Rush kollega sína í Filadelfíu að senda ákall til þingsins „*að hækka þvílikt skatta og gjöld á eimuðu áfengi að það dugi til að stemma stigu við óhóflegrí neyslu þess í landinu.*“

Um svipað leyti eða 1792 eru sett í fyrsta sinn bannlög á ópíum í Kína. Refsing þeirra sem staðnir eru að brotum er kyrking.

Á því herrans ári 1792 hefst svo Whiskey bylting bænda í vestur Pensilvaníu en hún beindist gegn háum áfengisgjöldum. *Georg Washington* sendir herinn á vettvang og uppreisnin er barin niður af hörku. Sama ár skrifar *Samuel Taylor Coleridge, Kubla Khan* ljóðabálkinn í ópíumvímu.

Aldamótin 1800 snýr her Napóléóns heim úr herföriðni til Egyptalands og dátarnir sem höfðu kynnst hassi í Egyptalandi kynna það fyrir Evrópubúum. En eins og áður hefur komið

Auðvitað var herinn með Washington hershöfðingja sendur á bændur sem voru með müður

fram eru vísbendingar um að Evrópubúum hafi ekki verið allsendis ókunnugt um það efni þar sem við uppgróft í og við hús sjálfss *Shakespears* fundust pípur sem innihéldu cannabínóla sem bendir til að kannabis hafi verið reykt a.m.k. í Englandi. Það má leiða getum að því að efnið hafi þá borist til Englands frá nýlendum og þá kannski einkum Indlandi og Pakistan. Svo má velta því fyrir sér hvort krossfararnir hafi ekki komist í kynni við bæði kannabis og ópíum þegar þeir voru að stússast þarna fyrir botni Miðjarðarhafsins.

FYLLERÍÐ HÉLT ÁFRAM

1801 voru felldir niður skattar á áfengi í Bandaríkjunum að tillögu Jeffersons forseta. Neysla áfengis jókst í kjölfarið þegar áfengi lækkaði í verði.

En á því herrans ári 1804 kom út ritgerð eftir *Thomas Trotter* sem var læknir í Edinborg. Ritgerðin heitir *Ritgerð, læknisfræðileg, heimspekileg og efnafraeðileg um drykkjuskap og áhrif hans á mannslíkamann*. Þessi ritgerð þótti mikil meistarasmíð í vissum kredsum á þeim tíma enda ekki furða þar sem fullyrðingarnar voru margar og þóttu byltingakenndar. „*Á læknamáli, álit ég drykkjuskap, nákvæmt orðað, vera af völdum utanaðkomandi áhrifa, og valda athöfnum og hreyfingum i lifandi líkamanum sem raska hlutverki heilsunnar...Drykkjuskapur er geðveiki.*“ Þetta er svo skrítið að ég held að ég verði að hafa tilvitnunina með á frummál-inu. „*In medical language, I consider drunkenness, strictly speaking, to be a disease, produced by a remote cause, and giving birth to actions and movements in the living body that disorder the functions of health. . . The habit of drunkenness is a disease of the mind.*“

Thomas Trotter

Árið eftir eða 1805 tekst þýskum efnafraeðingi, Wilhelm Adam Serturner, að einangra og lýsa morfíni.

Árið 1822 kemur út bókin *Játningar enskrar Ópíumetu* eftir *Thomas De Quincey*. Í bókinni heldur hann því fram að ópíumfíkn eins og öllur önnur fíkn, þurfi að lærast. Og ekki

er síður athyglisvert: „*Takandi tillit til ólikra líkamsburða, ætti ég að segja að í ferri en 120 daga verður ekki til svo sterk fíkn að hún leiði til einhverrar óvenjulegrar sjálfstjórnar ef hætt er neyslu, jafnvel snögglega. Þú ert ópíumæta á laugardegi, ekki á sunnudegi,*“ má lesa í téðri bók á bls. 143.

Þegar líða tók á nítjandu öldina fór bindindishreyfingunni að vaxa fiskur um hrygg og þá einkum í Bandaríkjunum og 1826 var stofnað í Boston *The American Society for the Promotion of Temperance* og 1833 voru starfandi 6000 bindindisfélög vítt og breitt um landið og félagar voru rúm milljón.

Nú fór að draga til tíðinda því verslun hafði aukist mikið og þar af leiðandi samgöngur. Upphæðir voru hærri og meiri hagsmunir í húfi. Og 1839 til 1842 var fyrsta ópíumstríðið háð. Bretar þvinguðu Kínverja til að leyfa verslun með ópíum en Kínverjar höfðu bannað slíka verslun með lögum.

Nokkrir andans menn sem allir voru annálaðir lyfjaneytendur og lyfin sem þeir notuðu

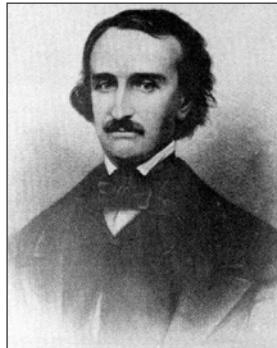
S. T. Coleridge - ópium

De Tours - ópium

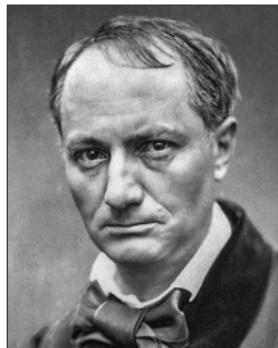
Dumas - kannabis

E. A. Poe - ópium

T. de Quincey - ópium

C. Baudelaire - ópium/hass

Freud - kókaín

J. S. Bach - kaffi

Þetta er gott, *Benjamín Parsons* ásamt enskum klérkum lýsir því yfir að: „...afengi sé fyrst og fremst eyðileggjandi... Ég hef aldrei hitt nokkurn geðveikan mann sem lagði ekki í vana sinn að drekka á hvejum degi“. Parsons telur upp 42 ólíka sjúkdóma sem rekja má til áfengisneyslu, þar á meðal eru heilabólga, manía, svefnþyki, þvagsýrugt, berklar, bjúgur og nýrnabólga.

Árið 1841 er fyrsta skrásetta tilfellið af notkun kannabiss í lækningaskyni á Vesturlöndum en það ár notar *Jacques Joseph Moreau*¹⁰ það í viðleitni til lækninga á geðsjúklingum á *Bicetre* sjúkrahúsini í Frakklandi. Og árið eftir heldur *Abraham Lincoln* fræga ræðu, The Temperance address, þar sem hann ber blak af drykkjumönnum og hvetur til þess sem í dag er kallað skaðaminnun.

„...Ég trúí því að ef við tökum drykkjumanninn sem stétt, muni hugur þeirra og hjarta hafa fleiri kosti í samanburði við aðrar stéttir.“

Bicetre sjúkrahúsið

1844 er kókaín í fyrsta sinn einangrað 100% hreint af

Ernst von Bibra og

efnafræðiformúlan er

$C_{17}H_{21}NO_4$ og árið

eftir er sala áfengis

bönnuð í New York

þótt bannið sé fellt

úr gildi tveimur

árum seinna. Það ár,

1847, eru amerísku

læknasamtökum stofn-

uð og 1852 amerísku

lyfsalasamtökum. Í stefnuskrá samtakanna er lýst sem markmiði

að þau vilji „Einskorða dreifingu og sölu lyfja til menntaðra lyf-sala og til lyfiabúða.“

1856 hefst seinna ópium stríðið þar sem Bretar með hjálp Frakka auka völd sín til ópíumsölu í Kína.

Adolf von Baeyer var 29 ára gamall aðstoðarmaður *Friedrich August Kekule*, sem fyrstur lýsti sameindauppbyggingu bensíns í Ghent, býr til barbítúrsýru árið 1864. Þar með eru svefnlyfin komin til sögunnar og grunnurinn lagður fyrir misnotkun milljóna manna á barbítúrsýrulyfjum.

Ernst von Bibra einangraði kókaín

Kókaín

Árið 1868 lýsir Dr. George Wood hjá læknaháskólanum í Pennsylvaniu og forseti Ameríkska heimspekfélagsins áhrifum ópíums með þessum orðum: „*Tilfinning um hugarró í höfði, sem fljótlega fylgir tilfinning almennrar ánægju og þæginda, með upplyftingu og vikkun síðferðis- og innsæis, sem er, að mínu viti mest einkennandi áhrifa þess ... Það virðist tímabundið, gera einstaklinginn betri og meiri mann ... Ofskynjanir, deliríum, ímyndanir áfengisáhrifa, eru, almennt, ekki til staðar. Auk þessarar aukningar tilfinninga og vits, er líka um meira vöðvaafli að ræða; eiginleikinn til að framkvæma, og pola preytu, hefur aukist.*“

Næstu árin og það sem eftir lifði aldar var ýmiskonar

Kókaín auglýsing

þróun. Í flestum tilfellum hneigðist hún í átt til forræðishyggu og að banna. Bindindisfélög og bandalög spruttu upp út um allar koppagrundir á Vesturlöndum með Bandaríkjamenn í broddi fylkingar. Einkum voru það kvennasamtök en eðlilega voru konur óánægðar með drykkju maka sinna og því sem þeir eyddu í áfengi.

En það voru gerðar tilraunir líka og 1883 gerði þýskur herlæknir, Dr. Theodor Aschenbrandt tilraun með að láta soldáta nota kókaín, sem hann fékk hjá Merck lyfjafyrirtækinu, á heræfingum. Niðurstaða hans var að kókaín yki eiginleika dátanna til að pola preytu.

Árið eftir tilkynnir *Sigmund Freud* að hann hafi læknað depurð með kókaíni. Hann hélt því fram að kókaín gleddi depurðarsjúka á hátt sem sé eins og um heilbrigða manneskjú sé að ræða; „*með öðrum orðum eru einfaldlega venjulegri og að það sé fljóttlega erfitt að trúá því að þú sért undir áhrifum lyfs*,“ eins og segir í bók Ernest Jones *The Life and Work of Sigmund Freud*, 1. bindi bls. 82.

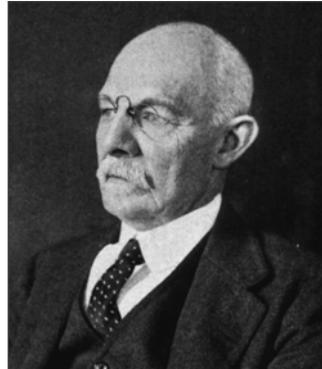
Sigmund Freud

Konunglega nefndin um ópíum segir í niðurstöðum sínum árið 1885 að ópíum sé líkara áfengi eins og það er notað á Vesturlöndum heldur en efni til að óttast og hafa andstyggr á.

John Hopkins sjúkrahúsið er opnað árið 1889 í Baltimore, Maryland og einn af stofnendum þess, hinn heimsfrægi *Dr. William Stewart Halsted* var morfínfíkill. Hann heldur neyslu áfram allt sitt líf og skammtarnir voru stórir. Þrátt fyrir þessa neyslu, eða kannski vegna hennar, var ferill hans sem skurðlæknis afar farsæll allt til 1922 þegar hann lést.

IHDC SKÝRSLAN

Rúmlega 3000 blaðsíðna skýrsla *The Indian Hemp Drug Commission*¹¹ kom út í sjö bindum árið 1894. Við skulum ekkert fara í graf-götur með hvers vegna þessi skýrsla var gerð.

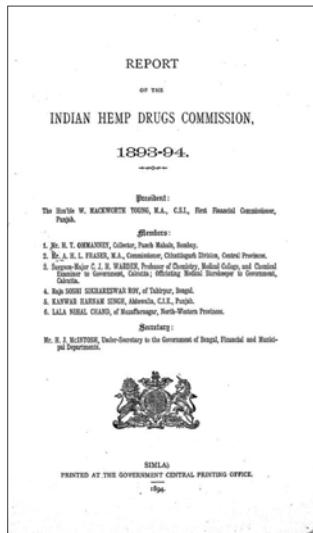

Dr. William Stuart Halsted

Ungur skoskur skrifstofumaður í London hjá einu stærsta fyrirtæki heims á þessum tíma, *Austur Indía Fjelaginu*, vildi vinna sig í álti ásamt því að aðstoða heimaslöðir með því að selja Indverjum og Pakistönum skoskt Whiskey. Hann hafði sem sé veitt því athygli að lítið var selt af þeim dýrðarvökva í þeim löndum og vildi ráða bót á. Þegar hann spurðist fyrir, hvers vegna ekki væri selt meira Whiskey þangað austur eftir fékk hann það svar að innfæddir notuðu kannabis sem vímugjafa. Þessi skrifstofublok var vel tengd svo hún fór og talaði við þá sem valdið höfðu og stakk upp á því að notaðar yrðu svipaðar aðferðir og í ópíumstríðinu við Kína. Sem sagt, að banna hassið en leyfa áfengið. Einhværra hluta vegna og það er ekki alveg vitað hvers

vegna, var ákveðið að skipa nefnd í málið sem tók sér nokkur ár til að skoða það. Fæstir tóku það með í reikninginn að t.d. Pakistanar voru að mestu leyti múslimar og í þeirri trú er áfengi litið vægast sagt illu auga. Ekki var heldur velt upp þeirri hugsun að kannski höfðu innfæddir bara engin efni á að víma sig með rándýru áfengi sem búið var að flytja yfir hálfan hnöttinn. Afraksturinn var fyrn nefnd skýrla og niðurstöður hennar voru afdráttarlausar.

„*Það eru engar vísbandingar sem neinu nemur um andlegan eða siðferðilegan skaða af hóflegrí neyslu af þessu lyft. ... Neysla í hófi leiðir ekki til óhófs í notkun frekar en hófleg neysla áfengis. Regluleg, hófleg neysla á ganja eða bhangi hefur svipuð áhrif og regluleg og hóflega neysla á whiskey.*“ Tillaga nefndarinnar um

Titilsíða fyrrsta bindis af sjó um kannabis, þann umdeilda vímugjafa

skattlagningu á kannabis var aldrei hrint í framkvæmd. Kannski vegna þess að einn nefndarmanna, Indverji, varaði við því að bæði múslimar og hindúar væru á móti því að „skattlegga hvaðeina sem veiti fátækum ánægu.“¹²

Sama ár og skýrla Indian Hemp Drug Commission kom út lýsti *Norman Kerr*, læknir og forseti *British Society for the study of Inebriety*, því yfir að „*Fylleri hefur oftast verið lýst sem synd, lesti og glæp ... [En] nú er samdóma upplýst álit að lotufylleri er oft annað hvort sjúkdómseinkenni eða eftirhreytur sjúkdóma ... Fórnarlambið getur ekki staðist [áfengi] frekar en maður með hitasótt getur haett að skjálfa.*“¹³

Þeir voru greinilega engir asnar á þessum tíma og velta má því fyrir sér hvers vegna þetta félí í gleymsku í rúm hundrað ár. Höfðu einhverjur hagsmuni af því? Svo er hitt að á þessum

Fyrsta heróín auglýsingin frá Bayer sem einangraði það úr ópíum

tíma var neysla ekki stórt vandamál. Fólk keypti sitt lyf eða sinn vímugjafa í lyfjabúðinni og notaði og þessi neysla var ekki mikið vandamál. Nema, – af áfengi!

Mönnum var það fullkomlega ljóst á þessum tíma að áfengi fylgdu ýmsar óæskilegar aukaverkanir, fátækt, ofbeldi, vanræksla og ýmsir sjúkdómar. En áfengisiðnaðurinn hafði djúpa vasa og verndaði sína hagsmuni eins og hann gat.

Hvað um það, árið 1898 var heróínið eða *Diacetylmorphine* eins og það heitir, gert í Þýskalandi og markaðssett sem „örrugg mixtúra án ávanahættu.“

Aldamótaárið 1900 fer að koma í ljós hvaða stefnu baráttan gegn vímunni tæki. Í ræðu hvetur séra *Wilbur F. Crafts* þjóðir heims til að sameinast undir forstu Stóra-Bretlands og koma á banni og bindindi til varnar siðgæði og allsherjar reglu á innfæddar þjóðir. Einkum sterkt áfengi. Markmiðið sé að „*skapa hagstætt umhverfi handa smá þjóðum [child races] sem siðaðar þjóðir eru að siðmennta og kristna.*“ Enginn hroki þarna á ferð, jaðarsetjum skraelingjana. Og sömu aðferðir eru not-aðar enn þann dag í dag út um allan heim. Enda hafa þær gefist einstaklega vel.

Sama ár í Boston skrifar *James R. L. Daly* í *Boston Medical and Surgical Journal* að: „*Pað [heróín] hefur margar kosti fram yfir morfin. ... Pað er ekki svæfandi; og það er engin hætta á ávana.*“

Kínverskur ópíumneytandi í San Fransiskó arfaslakur með köttinn sinn

Og árið eftir samþykkir bandaríska þingið ályktun frá *Henry Cabot Lodge* sem bannar sölu á ópíum og áfengi „*til innfluttra þjóðflokkja og ósiðmenntaðra kynþáttu.*“ Þetta ákvæði var svo aukið og skýrt, „*ómenntaðra eininga í Ameriku sjálfrí og löndum hennar eins og indiána, Alaskabúa, frumbyggja Hawaii, járnbrautastarfsmanna og innflyttjenda í landtökuhöfn.*“ Með öðrum orðum alla sem voru ekki hvítir. Enda kom ályktun frá amerískum lyfsölum þar sem sagði að: „*Ef Kínverjinn kemst ekki af án dóps, getum við vel verið án hans.*“

**Kínverskir verkamenn við lagningu járnbrauta þvers
og kruss um Ameríku urðu fyrsti hópurinn á eftir
þrælum sem var jaðarsettur vegna vímugjafans sem
hann notaði**

1902 komu fyrstu efasemdarraddirnar um ávanabindingu heróíns. Það sé jú ópíati og fullyrðingar um að það sé ekki ávanabindandi hvíli á veikum grunni og árið 1903 er Coca-Cola breytt og koffín kemur í stað kókaíns.

Næstu árin gerist ýmislegt sem ástæða væri til að nefna en 1912 kemur afleiðukenningin fyrst fram og það er skríbent

hjá tímaritinu *Century* sem heldur því fram að neysla eins vímugjafa leiði til neyslu annars. Áfengi leiði til morfíns, en áfengi sé afleiðing tóbaks o.s.frv. Lækna-stéttin tekur undir það án skoðunar að því er virðist og læknir varar við því að ekkert sé hættulegra góðu siðferði en sígarettan. Baráttá gegn sígarettum sé baráttá fyrir siðmenningu.¹⁴

Fyrsta alþjóðaráðstefnan um ópíum var haldin í Hague 1912 og lagði til ráð svo hægt væri að stjórna verslun með ópíum alþjóðlega. Og sama ár er *Phenobarbital* kynnt sem læknislyf.

1914 voru Harrison fíkniefnalögin samþykkt en með þeim voru settar reglur um sölu ópíata og kókaíns.

Kókaín var í kóki til 1903

Árið 1919 er átjándi viðaukinn (áfengisbann) við amerísku stjórnarskrána samþykktur og strax fækkar ofbeldisglæpum um helming og ná ekki sama fjölda fyrr en eftir seinni heimsstyrjöld og árið eftir gefur landbúnaðarráðuneyti Bandaríkjanna út bækling þar sem bændur eru hvattir til að rækta kannabis (hamp) í gróðaskyni.

Á árunum 1920 til 1933 var áfengisbann í Bandaríkjunum nema hvað læknar máttu ávísá bæði viskí og brandí þó að efnin hefðu verið feldl út úr amerísku lyfjahandbókinni nokkrum árum fyrr. Amerískir læknar hafa aldrei, hvorki fyrr eða síðar, ávísað eins miklu af þessum vökvum. En bannárin voru enginn dans á rósum og í stað þess að minnka vandamálið sem stafaði af drykkju, bættust bara ný vandrædi við. Og skipulagðri glæpastarfsemi óx svo sannarlega fiskur um hrygg. Það hafði áhrif um allt þjóðfélag ð auk þess sem réttarkerfið var að sligast. Bara árið 1932 eru 45.000 manns dæmdir til fanganvistar fyrir áfengislagabrot. Bannárunum fylgdi líka einstök spilling þar sem svo háar fjárhæðir voru í spilunum, því ekki vildi þjóðin hætta að drekka eða víma sig að öðru leyti.

Það er svo árið 1921 sem *Thomas S. Blair* læknir og yfirmaður vímuvarnastofnunar heilbrigðisráðuneytis Pennsylvaníu fær birta grein eftir sig í Ameríkska læknablaðinu þar sem hann ræðst á trú frumbyggja og menningu. Hann kallar

Peyote athöfn hjá Kirkju frumbyggja

peyote¹⁵ athafnirnar vímuefnaneyslu, trúna hjátrú og þá sem útvega peyotehnappana dópsala og gefur ekki mikið fyrir kirkju innfæddra. „Hvað ef negrarnir í suðurríkjunum stofnuðu kókáin kirkju?“

1924 er bannað að framleiða heróín í Bandaríkjum Norður-Ameríku og árið eftir lætur *Robert A. Schless* hafa eftir

sér á prenti: „Ég held að öll ánetjun sem við glímum við nú sé
bein afleiðing Harrison laganna sem bannar sölu vímuefnanna
án tilvísunar leknis. ... Fíklar sem eru fóvana verða sölumenn til
að fjármagna eigin neyslu. Harrison löggi bjuggu til dópsalann
og dópsalinn býr til fíkilinn.“

Það er áætlað árið 1928 að einn af hverjum hundrað læknum í Þýskalandi sé morfín fíkill og noti um 0.1 g. á dag og árið eftir er áætlað að 40 af hverri milljón manns deyi árlega vegna drykkju tréspíra í Ameríku.

OG SVO KOM HARRY

Árið 1930 er Federal Bureau of Narcotics sett á laggirnar í Ameríku og enginn gat séð fyrir hvaða áhrif sú stofnun átti eftir að hafa um allan heim. Flestir starfsmenn stofnunarinnar eru fyrrum bannlöggur, líka yfirmaðurinn *Harry J. Anslinger*.

Hér er nauðsynlegt að staldra við og kynnast aðeins þessum manni Harry Jacob Anslinger. Enginn einn maður hefur haft viðlíka áhrif á það ástand sem við búum nú við í vímuefnamálum í heiminum.

Harry fæddist 1892 og andaðist í hárri elli 1975 og var fæstum harmdauði, ekki einu sinni samstarfsmönnum. Það verður ítarlegar fjallað um Harry í síðasta hluta bókarinnar, *Blásið til striðs*.

En það er nauðsynlegt vegna framhaldsins að kynna hann hér til sögunnar.

Að öllum líkindum var Harry kvíðasjúklingur allt sitt líf ásamt því að vera haldinn of sóknaræði. Hann sá óvini allsstaðar og var að því leyti jafnaðarmaður að hann tortryggði alla jafnt.

Harry beið ekki boðanna að finna óvini alls staðar. Þar var allt undir en Harry réðist einna fyrst á lækna. Og þar var öll stéttin undir. Læknar höfðu nýtt sér undanþágu í Harrison lögunum til að koma til móts við þá sjúklinga sína sem voru fíklar með því að tryggja þeim lyfið sitt þar sem þeir flokkuðu fíkla sem sjúklinga og ávísuðu óþróttum til þeirra sem þeir keyptu svo í lyfjabúð. Flestir á leið heim úr vinnu. Pessir fíklar

Harry Jacob Anslinger

áttu ekki í neinum vandræðum með neysluna og reyndar voru þeir margir fremur efnaðir og fæstir fátækir. Í könnun frá þessum tíma kemur í ljós að 75% fíkla lifðu eðlilegu lífi, 22% voru efnaðir og aðeins 6% gátu flokkast fátækir.

Anslinger dró þá fyrir dómstóla þrátt fyrir dóm hæstaréttar og ákærði 20.000 lekna og um 19.000 (95%) þeirra sakfelldir. Petta er mesta árás á læknastéttina í sögunni.

Frá þessum tíma og fram á okkar daga er vímuefnasaga mannsins svo samofin fíknistriðinu að ógjörningur má heita að hægt sé að fjalla um hvort um sig, sitt í hvoru lagi.

En áður en við segjum skilið við söguna í bili, skulum við aðeins lítu okkur nær. Hverníg við högum okkur og höfum hagað okkur gegnum aldirnar. Miðað við hvernig ástandið er nú, sem hefur reyndar skánað frá því ég var að vaxa úr grasi, held ég að ástandið hafi verið svo miklu, miklu verra hérlendis í vímuefnamálum í gegnum aldirnar.

Þegar ég fór að leita heimilda um vímuefni á Íslandi í gegnum tíðina rakst ég fljótt á það að upplýsingarnar liggja ekki beint á lausu. Það þýðir lítið að spryja Hr. Google því fátt er um svör hjá þeim herramanni. Allt sem hann býður upp á eru skrif frá seinni hluta síðustu aldar og fram á okkar daga. Mestanpart BA ritgerðir á skemman.is.

En hvernig skyldi ástandið hafa verið á söguöld? Við

getum getið okkur þess til í þeim heimildum sem til eru og nærtækast er að byrja á Hávamálum. Það eru víða skírskotanir um drykkju í þeim og hvatt til hófsemi. Það mundi benda til að höfundi hafi kannski þótt ástæða til að vanda um og ráðleggja um neysluna. Jafnvel blöskrað?

Í Íslendingasögunum er sums staðar minnst á drykkju og sennilega er frægasta dæmið úr Egils-sögu þar sem Skalla-Grímur vill meina Agli að fara í veislu til afa síns með þeim orðum að Egill sé nógu slæmur edru þótt hann fari ekki á fyllerí líka sjö vetra gamall. Maður fær það reyndar á tilfinninguna þegar maður gluggar í textann að Egill sé ekki alveg óvanur drykkju þrátt fyrir ungan aldur.

Mynd af Agli úr handriti

Berserkir,¹⁶ en nafnið er komið úr frumnorsku og þýðir bjarnarklæði, voru sagðir ósigrandi og eins og Snorri segir í Ynglingasögu „hvorki járn né eldur bitu á þá.“ Peir voru sagðir sterkir sem uxar eða birnir og drápú og limlestu allt sem fyrir þeim varð í leiðslukenndu ástandi. Það er þetta með leiðslukennað ástandið sem maður verður að staldra við því það bendir til þess að þeir hafi verið í einhverri vímu. Leitt hefur verið getum að því að þar hafi verið um berserkjavepp (*Amanita muscaria*) að ræða. Aðrir hafa stungið upp á myrámyrtlu (*Myrica gale*) sem vitað er að var notuð til ölingerðar á þessum tíma áður en humlar komu til sögunnar. Mýrarmyrtla er smávaxinn hálfrunni sem vex viða í norður Evrópu og inniheldur vægt eitur sem einnig er hægt að nota til að víma sig ef varlega er farið.

Í Ásuberg skipinu¹⁷ í Oslo fundust við rannsókn árið 2007

**Hugmynd listamanns
af Berserk**

Berserkjasveppur

hampfræ og það varð til að eitt og annað í sambandi við skipið var skoðað. Í leðurskjóðu meðal grafarhluta tveggja kvenna sem grafnar höfðu verið með skipinu fundust hampfræ sem bendir til að þær hafi átt að nota þau í framhaldslífinu sem vímugjafa. Því til staðfestingar kom í ljós við rannsóknir að fót kvennanna voru ekki úr hampi og heldur ekki seglabún-aður og reipi í áðurnefndu skipi. Föt kvennanna sem voru greinilega hátt settar, kannski völvur, voru úr ull, silki, flaxi og netlum sem bendir til að fræin hafi kannski ekki verið til

klæðagerðar. Nýlega var þó staðfest að hamprækt hefur verið stunduð í *Stotseli* í Noregi á járnöld eða 650-800 f. Kr. Sýnin sem tekin voru úr myri höfðu gleymst í safnageymslu frá 1950 þar til þau voru rannsökuð 2007.

Það segir sig sjálf að ef víkingar hafa á ferðum sínum kynnst þeim eiginleika plöntunnar, að vera nothæf í reipi, má vel vera að þeir hafi kynnst öðrum og umdeildari eiginleikum hennar, þ.e. til vímugjafar.

EN HVAÐ MEÐ ÍSLAND

Hér var bruggaður mjöður og öl en hefðbundin víngerð þekktist ekki þar sem enginn var vínviðurinn. Hugsanlega hafa einhverjur reynt að nota bláber eða krækiber til víngerðar en engum sögum fer af því svo ég viti. Geta má sér þess til að víkingar sem sigldu allt suður til Rómar og Konstantínópel hafi kynnst víni á ferðum sínum og jafnvel tekið vínamur herskildi til sölu og dreifingar í heimalandinu. Hugsanlegai kynntust víkingarnir líka staðbundnum vímuefnum á ferðum sínum. Um það hef ég ekki fundið neinar heimildir, bara slatta af misgáfulegum hugleiðingum.

Oft voru þó haldin blót og í heiðnum sið tilheyrði mikil drykkja blótunum. Það er enda athyglisvert að þegar kristni

Íslenskur sveitabær, kannski eitthvað álíka og á söguöld

40

var lögfest á Alþingi er sett inn undanþága þess efnis að menn mættu blóta á laun. Það er, megi fara á ærlegt fyllerí bara ef enginn viti af því. Semsagt drekka á laun. Framsýnir menn á Alþingi hafa séð, að til þess að fá Íslendinga til að taka upp nýjan sið var hæpið að banna drykkjuna.

Í framhaldslífinu var á þessum tíma gert út á drykkju í Valhöll. Menn börðust á daginn og drukku á kvöldin og voru menn iðulega fremur ölmóðir í Ásgarði.

Það hafa varðveist heimildir um veislur sem höfðingjar og goðar héldu og ekki var óalgengt hjá þeim sem áttu eitthvað undir sér að t.d. brúðkaupsveislur stæðu nokkra daga.

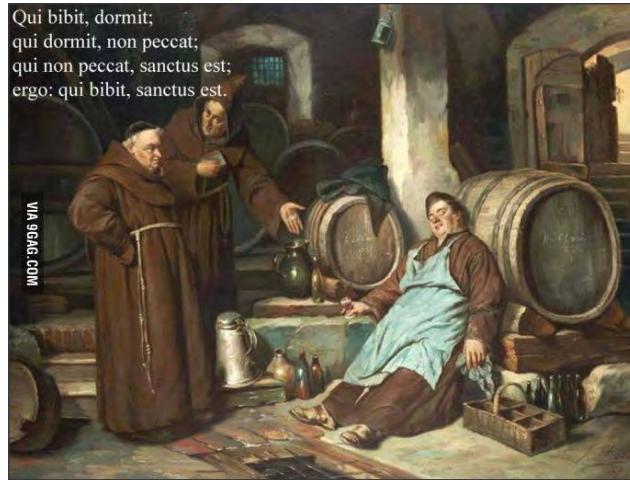
En svo kom kristnin og þar er dálítið annað viðhorf til drykkju. Kirkjan notaði vín við helgiathfnir eins og altarisgöngu en bara í litlum sopum. Drykkja var ekki vel séð meðal almúgans þótt sögur fari af sukki presta, biskupa og munka. Enda má álykta að þar sem vín var partur af helgiathöfnum hafi víngerð verið stunduð í klaustrum hér eins og viðast í Evrópu. Mörg klaustur þar náðu mikilli leikni í bruggun og t.d. er Trappistareglan, sem á uppruna sinn í Frakklandi, fræg fyrir bjórinn sinn sem er í sterkara lagi. Þannig að til að vega upp á móti stopulum samgöngum má fastlega gera ráð fyrir bruggun hér.

Sýslumenn og höfðingjar eru þeir sem helst rötuðu í annála þeirra tíma svo eðlilega er mest vitað um neyslu þeirra. Í fáum orðum sagt virðist drykkja og almennt sukk fremur hafa verið reglan en undantekningin.

Þjóðsögurnar segja okkur líka frá svalli eða hver hefur ekki heyrt um Dansinn í Hruna? Eða Veisluna á Grund?

Þjóðsagan um dansinn í Hruna var notuð til að lýsa hvernig færí fyrir fyllibyttum og svöllurum. Andskotinn gleypir þá niður til helvítis svo það er eins gott að röltu þrónga stíginn

Qui bibit, dormit;
qui dormit, non peccat;
qui non peccat, sanctus est;
ergo: qui bibit, sanctus est.

**Hann drekkur, hann sefur,
sá sem sefur syndgar ekki,
sá sem syndgar ekki, er heilagur,
því eru þeir sem drekka, heilagir.**

en slaga ekki eftir breiða veginum, hann liggur til glötunar. Jafnvel þótt hægt væri að ríða hann með þrjá til reiðar.

Í Dalasýslu var haldin hátið um fardaga sem er eiginlega hliðstæða við Verslunarmannahelgina. Þar safnaðist saman vinnufólk og skemmti sér sem best það gat og vímaði sig með

Nú á tínum þorrablót er lítið annað en hópvímun

áfengi. Þessi hátið fékk þann endi að stórbændur fóru og kvortuðu í Hólabiskup yfir því að vinnuhjú kæmu oft þunguð heim af þessari samkomu og það þýddi fleiri munna að metta. Biskup hlýddi kallinu og sendi erindi til sýslumanns Dalasýslu sem af mikilli röggsemi bannaði gleðskapinn. Þar með lagðist þessi fyrsta útisamkoma Íslandssögunnar af. Reyndar á að hafa fylgt Alþingi mikið sukk, enda höfðingjar þar á ferð.

En leifar af heiðnum sið héldust að sumu leyti því sá siður að blóta þorra lifði áfram og lifir góðu lífi enn í dag þótt eitthvað hafi hann breyst í mat. Eitt hefur þó ekki breyst og

það er drykkjan. Það er aumt þorrablót sem þátttakendur koma ekki saddir og sauðdrukknir frá og ein er sú fæðutegund sem kallar á sterkt brennt áfengi, hákarl. Á þorrablóti tilheyrir að neyta hans með brennivíni. Svo er gjarnan drukkinn bjór með öðrum mat.

Einhverntíma reikna ég með að mysa og jafnvel fleiri matvæli hafi gerjast og létt mönnum lundina við neyslu en engar heimildir hef ég fundið.

Það var árið 1915 sem áfengisbann á Íslandi tók gildi en árið 1922 voru gerðar breytingar á lögunum sem fölust í því að einungis spænsk vín voru leyfð. Ástæðan fyrir því var pólitisk og viðskiptalegs eðlis. Ekki út frá lýðheilsusjónarmiðum.

Árið 1933 var haldir þjóðaratkvædagreiðsla og vildi meiri hluti Íslendinga afnema áfengisbannið. Bjór var þó áfram bannaður og vekur það furðu að daufasta form áfengis skyldi vera bannað en ekki sterkt brennd vín sem segir manni ekkert annað en það að ekki voru það lýðheilsusjónarmið sem réðu. Bjórinna var svo leyfður á ný árið 1989 og hefur neysla hans verið nokkuð stöðug og ekki rættust spár þeirra sem spáðu því að þjóðin fær að neyta hans frá morgni til kvölds, hvort heldur væri í frítíma eða við störf.

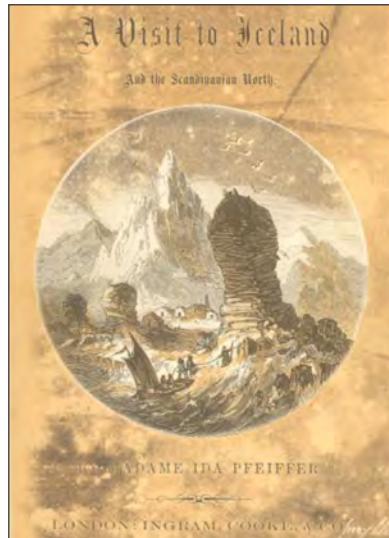
Við höfum erlendar heimildir um hvernig ástandið var hér og þá er kannski nærtækast að líta til heimilda um Hafnar-

stúdenta sem voru oft æði skrautlegir í drykkju og ólifnaði. Enda ekki við öðru að búast þegar koma úr fásinninu og kyrrðinni í íslenskri sveit í fjölmenna heimsborg. Auðvitað slepptu þeir fram af sér beislinu. Það má velta því fyrir sér hvernig þeim hefur liðið andlega að koma úr kyrrð íslenskra dala í illþefjandi stórborg. Bara fnykurinn í Kaupmannahöfn á þessum tíma hlítur að hafa verið skelfilegur. Fólk hélt húsdýr í íbúðum sínum og losaði sorp og kamra á rennusteininn. Og líklega hefur almennt hreinlæti ekki verið upp á marga fiska heldur og fýlan af fólkí almenn. En þetta segir svo sem ekkert um neyslu vímugjafa hér á landi, bara hvernig stúdentar höguðu sér í „þar sem enginn þekkir mann, þar er gott að vera“ aðstæðum. En hingað slæddist einn og einn ferðamaður og báru okkur misjafnlega söguna.

Ida Pfeiffer hét kona sem bjó í Austurríki og lagði land undir fót árið 1845 og ferðaðist til Íslands og Noregs. Lýsingar frú Idu gefa ekki mjög jákvæða mynd af löndum vorum á þessum tíma. Henni verður tiðrætt um drykkjuskap mörlendans og almenna ómennsku. Segir að landinn sé þjófóttur, óáreiðanlegur, sóðalegur og svikull. Það virðist vera að Íslendingum á þessum tíma hafi þótt það sjálfsagt mál, samkvæmt frú Ídu, að svíkja og pretta útlendinga. Þannig að segja má að það hafi lítið breyst.

Enda þarf hver venjulegur maður bara að horfa í kringum sig til að sjá að þjóðfélagið er verulega hallt undir neyslu. Það eru flest tækifæri nýtt til að ýta undir neysluna, einkum á áfengi. Porrablótin, útihátiðir ungs fólks um hvítasunnuna sem stundum hafa verið æði skrautlegar, sumarbústaðaferðir, grill, Verslunarmannahelgin, bæjarhátiðir víða um

land hverja helgi sumarsins. Tónlistarhátiðir, jólaglögg og gamlaárskvöld. Það er ekki gefin út bók eða haldnir tónleikar að ekki sé tilefni til að blása til fagnaðar. Frumsýningaparty, brúðkaup, afmæli, innflutningspartí o.s.frv. Meira að segja er áfengisneysla algeng í tengslum við íþróttir.

Bókin hennar frú Idu

Ég held að það sé óhætt að segja að í vímuefnamálum hér gæti nokkurs tvískinnungs. Nálega öll önnur vímuefni en áfengi er ólöglegt að hafa undir höndum og neyta þeirra. Það þarf enginn að segja mér það í dag, árið 2015, að sú kynslóð sem er að taka við rekstri á þessu þjóðfélagi, sem mín kynslóð klúðraði af því við sofnuðum á verðinum, hafi ekki þekkingu á öðrum vímuefnum en áfengi. Svo hugsanlega eru einhverjar breytingar í vændum.

Áður en við skiptum um gír og skoðum aðeins undirliggjandi ástæðu neyslunnar, – fíknina, skulum við aðeins kíkjá á efnin sem um ræðir og rannsóknir á einu þeirra.

AUSTUR INDÍA FJELAGIÐ

Algengasti drykkur jarðar á eftir vatni, er te. Te hefur orsakað styrjaldir, byggð heimsveldi og varð einn orsakavaldanna í frelsisstríði Bandaríkjanna þar sem Bretar vildu skattleggja það.

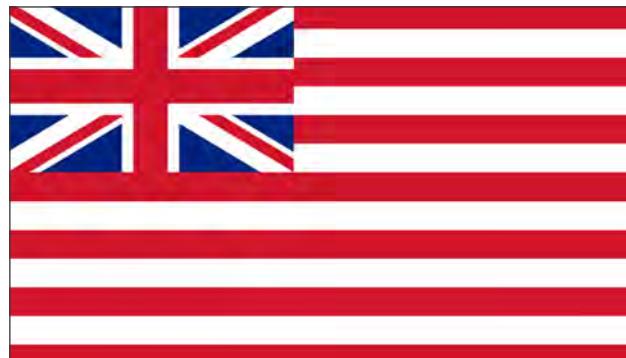
Austur Indía Fjelagið sem á sínum tíma var eitt stærsta fyrirtæki heims byggði auð sinn á te-i. Þar sem Austur Indía var svo stórt byggðist efnahagur breska heimsveldisins að þó nokkru leytti á velgengni þess. Félagið „átti“ helming allrar verslunar í heiminum á tímabili og aðal verslunarvörurnar

voru bómull, silki, indigo litarefni, salt, saltpétur, te og ópíum. Enda fóru Bretar í stríð við Kínverja svo hægt væri að viðhalda gróðanum af því að selja það á stærsta markaði heims um leið og félagið fór fram á það¹⁸.

Te, eins og latneska nafnið bendir til, er upprunnið í Kína þar sem það

Terunni *Camellia sinensis*

Austur Indía var með eigin mynt og eigin fána

Herskipið Nemesis eyðileggur kínverskar stríðsjúnkur í seinna ópíumstríðinu

var upphaflega notað til lækninga. Neyslan barst hratt út og það munu hafa verið portúgalskir prestar og kaupmenn sem kynntu það fyrir Vesturlandabúum á sextándu öld. Það voru Bretar og Austur Indía Fjelagið sem hófu stórfellda ræktun á Indlandi til að komst hjá einokun Kínverja.

Kaffi og **koffín** er þriðji vinsælasti drykkur í heimi. Það er viða ræktað þar sem skilyrði bjóða upp á það og er stór hluti af hagkerfi landanna þar sem það er ræktað og heimsins alls. Alls

Vímugjafinn kaffi er gerður aðlaðandi í kaffidrykkjum kaffihúsanna

konar kaffidrykkir eru vinsælir nú og fyrirtæki eins og Starbucks raka saman fé á sölu þess. Ýmsar þjóðir hafa náð mikilli leikni í kaffiframleiðslu og sem dæmi má nefna Frakka og Ítala. Kaffi virðist vera meinlaust vímuefni þótt örвандi sé og fremur hættulítið fyrir neytandann við hóflega neyslu. Þó hafa komið fram vangaveltur um að það geti haft einhver tengsl við krabbamein í brisi sem hefur aukist á Vesturlöndum í kjölfar aukinnar neyslu. Hinsvegar þurfa ekki að vera nein tengsl.

Kaffi hefur verið mikið notað af ýmsum andans mönnum sér til hressingar og kannski er sá kunnasti *Johann Sebastian Bach* sem skrifaði *Kaffikantötuna* kaffinu til dýrðar¹⁹.

Víni skenkt í bikar á miðoldum og vínamur í nútímaverksmiðju

SPRÚTTIÐ

Pá er röðin komin að áfengi²⁰. Áfengi er búið til af gerlum og áfengið er úrgangsefni gerlanna. Gerlarnir nærast á sykri og láta frá sér alkóhól og þegar þeir hafa gert nógu hressilega í bolið sitt og úrgangurinn frá þeim verður u.þ.b. 12% þá dreppast þeir úr eitrun því það er það sem áfengi er, eitur. Og meira að segja mjög skilvirkт sem slíkt enda notað til sótthreinsunar. Það eru nokkrar tegundir til af alkóholi; etanól, metanól, etíl-

Áfengisflöskur á bar en barir eru eins og allir vita staður þar sem menn koma saman til hópvímunar

alkóhól, tréspíri o.s.frv.. Gerlarnir, *Saccharomyces cerevisiae*, *S. bayanus* og *S. boulardii* sem breyta sykri í alkóhól finnast viða í náttúrunni og lifa við ólíkustu skilyrði, einkum utan á aldínnum. Alkóhól er einnig notað sem eldsneyti því það brennur auðveldlega. Áfengi er að mínu viti hrottalegasti vímugjafinn sem maðurinn notar en það hefur verið samofinð manninum eins lengi og heimildir ná og sjálfsagt miklu lengur. Vísinda-

Lagoon stjörnuþokan

menn hafa uppgötvað að Lagoon stjörnuþokan sem er í 4,000-6,000 ljósára fjarlægð frá Jörðu er að mestu leyti úr kristölluðu áfengi þannig að það finnst víðar en á Jörðinni. Það er notað við trúariðkanir og til afþreyingar. Áfengi svæfir fyrst þær heilastöðvar sem stjórna dómgreind og við mikla neyslu getur það líka svæft þær heilastöðvar sem stjórna öndun. Afleiðingar neyslu eru dæmigerð eitrunareinkenni sem kölluð eru timburmenn.

Áfengi til neyslu er skipt í nokkra flokka eftir styrkleika og framleiðslaðferðum en það er ól, bjór, mjöður, vín og brennd vín en þá hefur vínið verið eimað og styrkt. Styrkleiki áfengis

Öls er gjarnan neytt með mat

til neyslu getur verið á bilinu frá 2% upp í 80%. Algengasti styrkleiki bjórs, öls og mjáðar er 2-8% þótt vissulega sé hægt að finna sterkara öl sem yfirleitt er bruggað úr korni með humlum til sótthreinsunar. Vín er yfirleitt bruggað úr aldinum eins og vínberjum, plómum eða ferskjum, jafnvel eplum en þá kallast drykkurinn cider. Vín og cider er oftast í kringum 8-13%. Plómuvíni eins og sherry er örlítið styrkt og er algengt að það sé í kringum 30% að styrkleika. Brennd víni eins og Whiskey,

Genever, Gin, Romm og Vodka eru oftast í kringum 40%.

Það var ekki fyrr en á miðöldum sem menn komust upp á lag með að eima en fram að þeim tíma varð fólk að láta sér nægja að drekka fremur dauft form áfengis, þ.e. öl og vín. En svo komust menn upp á lag með að eima og það sem gerði útslagið á vinsældir eimingu var að menn fengu kraftmeiri og sterkari vímugjafa.

Eiming mun upphaflega hafa komið til vegna þess að það þurfti að flytja víni í nýlendurnar og vínamur voru plássfrekar. Þá þótti það þjóðráð að flytja bara kraftinn og blanda svo alkóhólið og þynna það og veikja á áfangastað. Það er ekki að orð lengja það að þegar menn komu höndum yfir svona sterkt áfengi gufaði áhugi þeirra að blanda alkóhólið og þynna það fljótar upp en þegar vínandi gufar upp og er þó vínandi afar rokgjarn.

Þar sem þetta er ekki beinlínis bók um „dóp“ heldur sögu þess ætla ég bara að fjalla um eitt vímuefni enn hér. Fyrir því eru þessar ástæður. Þetta er sennilega mest notaði ólöglegi vímugjafi í heimi. Hann hefur verið notaður í a.m.k. 6000 ár, bæði til lækninga og afþreyingar. Og það eru umræður í þjóðfélaginu núna um að slaka á klónni lagalega varðandi vímugjafann, því vímugjafinn er ólöglegur. Þessi vímugjafi er kannabis²¹.

Hampakur, *Cannabis sativa*

HAMPURINN

Kannabis er planta, blóm. Við góð skilyrði getur hún orðið býsna hávaxin og í stönglum hennar eru lengstu og verðmætustu náttúrulegu trefjar í heimi. Það sem meira er, þessar náttúrulegu trefjar eru betri en nokkurt gerviefni eins og nælon. Það er brunahamlandi, létt og umhverfisvænt. Svo er plantan ódýr og hagkvæm í framleiðslu.

Við getum hlegið að þessu núna en þessu trúði fjöldi fólks og gerir enn

Þar sem þetta er heldur ekki bók um hamp ætla ég ekki að segja mikið meira frá plöntunni *Cannabis sativa* þótt vissulega mætti skrifa um hana þykka bók því plantan er um margt merkileg og nýtsöm, heldur fara yfir nokkrar lykilrannsóknir á vímugjafanum kannabis.

Fyrsta stóra rannsóknin á kannabis var gerð undir lok nítjantruðu aldar en þetta er rannsókn *The Indian Hemp Drug Commission* sem var gefin út í sjö bindum árið 1895 eftir nokkurra

ára rannsóknir ýmissa sérfræðinga þess tíma. Um niðurstöður rannsóknarinnar má lesa á bls. 33.

Næsta stóra rannsókn var gerð af bandarískra hernum árið 1933 og heitir *The Panama Canal Zone Study*. Herinn hafði áhyggjur af því að dátarnir væru kannski ekki of bardagafúsir undir áhrifum kannabis. Það er óhætt að segja að niðurstöður rannsóknarinnar hafi komið á óvart því herinn taldi ekki ástæðu til að grípa til neinna aðgerða vegna neyslu. Anslinger lét eyða öllu sem hann komst yfir um niðurstöðurnar þar sem hann var lítt káтур með þær. Þessi rannsókn gleymdist einhværra hluta vegna og það var ekki fyrr en um 1970 sem hún kom fram í dagsljósið en um það leyti fannst eintak af lokaskýrslu rannsakenda í *Library of Congress*, bókasafni bandarískra þingsins.

Næsta rannsókn sem nær máli er sú fræga rannsókn sem *Fiorello Henry La Guardia* þáverandi borgarstjóri í New York lét gera 1944²². Þessi rannsókn tók 5 ár og er sennilega ítarlegasta rannsókn sem gerð hefur verið á kannabis. Nefndin skoðaði í fyrsta sinn THC sameindina, þar sem ný tækni gerði það kleift, og niðurstöðurnar voru í æpandi andstöðu við sumar fullyrðingar bannsinna. Nefndin fullyrти að kannabisneysla, jafnvel langvarandi og í miklum mæli, leiddi ekki til ánauðar, geðveiki eða „saurlífis“. Það er svolítið athyglisvert hvað bannsinnar voru uppteknir af kynlifi almennt og „saur-

líf“ sérstaklega. Hugsanlega er það vegna þess að þeir fundu ekkert sem réttlætti bann svo þrautalendingin var að tengja efnið við lauslæti og ólifnað. Það var alltaf gott að nota til að fylkja fólk að baki sér. En sem sagt, ekkert fannst í rannsóknum sem gaf til kynna að fótur væri fyrir þessari kynlifs þráhyggju og notendur efnisins væru bara ekkert lauslátari en annað fólk. Það kom þó fram að neytendur efnisins væru fyrst og fremst litað fólk og bannsinnar hafa löngum notað þá röksemð til að jaðarsetja litaða í BNA að það stundaði ólifnað og villt kynlíf. Nú má velta því fyrir sér að í púritanískum hluta Ameríku, Biblíubeltinu svonefnda, þar sem litið er á kynlíf sem saurlifnað og þjóðfélagið er reyrt í ströng siðferðisgildi hreintrúar, hvort það geti verið að þarna spili inn í öfund, því kynlíf er nú einu sinni hluti lífsins. Meira að segja mjög

Fiorello Henry La-Guardia

mikilvægur hluti. Svo ekki er ósennilegt að öfund þeirra sem bundnir voru af þjóðfélagsreglum til þeirra sem nutu frelsis í kynlífí og vímuðu sig hafi stjórnað för að einhverju leyti. Það er að minnsta kosti ljóst að kynlíf var eitt öflugasta vopn bannsina til að viðhalda bábiljum og banni. Ekki átti kynþáttahyggjan minni þátt. Litað fólk að „spilla og saurga“ hvítar konur.

Breska þingið lét gera Wootton rannsóknina árið 1968²³ og Lafði Barbara Wootton barónessa²⁴, félags- og afbrotarfæðingur, stjórnaði verkinu. Nefndin átti að taka fyrir kannabis og LSD en einskorðaði sig við kannabis sem hún gaf „clean bill of health“. Í skýrslunni, sem breska stjórnin og þingið var ósátt við, var því velt upp í niðurstöðum að vísbendingar væru um að kannbis gæti orðið jafnoki áfengis í reynd þar sem það væri hættuminna fyrir neytandann.

Shaferskýrslan ber nafnið *Marihuana: A Signal of Misunderstanding*.²⁵ Það segir eiginlega allt sem segja þarf. Skýrsla nefndarinnar tekur rök bannsina í nefið en hún kom út 1972. Það þarf ekki að orðlengja það að vinur okkar Harry Anslinger gjör samlega trompaðist, hellti svívirðingum yfir nefndarmenn og gerði allt sem hann gat til að sverta verkið. Og Nixon forseti rak yfirmann NIDA, Dr. Tod Hiro Mikuriya (1933 – 2007) eftir að skýrslan kom út. Tod Mikuriya skrifaði eftir þetta mikinn

doðrant, *The Marijuana Medical Papers* þar sem hann rekur læknisfræðilegar rannsóknir á kannabis.

Kanadíska þingið lét svo gera könnun sem birt var 1972 sem kölluð er *Le Dain skýrslan*²⁶ eftir formanni nefndarinnar Gerald Le Dain. Nefndin lagði til að refsingar yrðu lagðar af vegna kannabis og í minnihlutaáliti Marie-Andree Bertrand var lagt til að kannabis fengi sömu stöðu gagnvart lögum og áfengi og yrði meðhöndlað eins. Kanadíska ríkisstjórnin leit fram hjá niðurstöðum nefndarinnar enda komin önnur stjórn en síðan setti verkið af stað. Það er svoltið kaldhæðnislegt að sonur þáverandi forsætisráðherra Pierre Trudeau, Justin Trudeau skuli hafa flotið í stöðu föður síns með eitt aðal kosningaloforðið um að lögleiða kannabis. Samkvæmt nýjustu fréttum er hann að reka sig á að það er kannski ekki alveg eins auðvelt og hann lofaði. Bæði vegna núverandi laga í Kanada og þá ekki síður þeirra alþjóðasamninga sem Kanada er aðili að.

Dr. Tod Mikuriya

Í GEGNUM TÍÐINA

FÍKN – MENN OG SKEPNUR

BLÁSIÐ TIL STRÍÐS

Fíkn er flókið fyrirbæri, margslungin en samt svo einföld. Já, jafnvel svo einföld að það er hægt að tjá hana í tveimur orðum; –mig langar. Fíkn er löngun í æðra veldi. Löngun sem hefur áhrif á líf fíkilsins, mikil eða lítil eftir efni, athöfn eða hegðun. Það sem verra er, í sinni flóknustu mynd getur fíkn verið býsna margslungin og lagskipt. Og hverju lagi fylgja ákveðin ein-kenni og ferlar. Bæði líf- og efnafraðilegir.

Þar sem fíkn er flókið fyrirbæri greinir vísindamenn á um orsakir. Vissulega er líffraðilegur og efnafraðilegur prósess nokkuð vel kannaður. Við vitum, eða erum að minnsta kosti nokkuð viss um, að fíkn stafar af ákveðnum efnafraðilegum orsökum en það sem við erum langt í frá viss um er af hverju ferlið fer af stað.

Okkur hefur verið sagt það af þjóðfélaginu öllu eins og það leggur sig að fíkn sé vond og eitthvað til að forðast og að það séu ákveðin efni sem valdi eða geti valdið fíkn. Þetta er okkur sagt þrátt fyrir að oft sé vitneskjan takmörkuð og fæstir hafi það í hvað orðið fíkn nákvæmlega þýðir. Og hvort fíkn sé raunverulega eins slæm og okkur er sagt. Það er nú einu sinni náttúran sjálf og lífið sem hefur kennt okkur á fíkn og að sækjast eftir vellíðan. Það er í eðli mannsins að láta sér líða vel. Að minnsta kosti eru fæstir sem beinlínis sækjast eftir vanlíðan, ekki síst ef vellíðan er í boði.

Pillufíkill eða kannski bara uppstillt áróðursmynd

Þess vegna skulum við byrja á því að stúdera og skilgreina hvaða orð við og fjlölmíðlar notum um það sem kallað er á ensku DRUGS. Þeir Engilsaxar eiga önnur orð yfir læknislyf sem er **Pharmaceuticals** og **Medicine**. Viðhorf gagnvart efnunum litast af tungumálínu. Við höfum orð eins og EITUR-LYF, FÍKNIEFNI, VÍMUEFNI og kannski fleiri. Nú eru fæst af þeim efnum sem mannskepnan notar beinlínis eitruð þó áberandi sé að tvö þau eitruðustu eru lögleg, þ.e. áfengi og tóbak.

Mörg efni valda vímu þótt sum séu alveg laus við það og það stingur í augun að tvö slík valda svo vægum vímueinknum að þau eru vart mælanleg, kaffi og tóbak. Bæði lögleg. Nokkur efni valda afar lítillí fíkn hjá yfirgnæfandi meirihluta neytenda eins og kannabis, LSD og sílósíbín, enda eru tvö þau síðastoldu með innbyggða efnaloka sem gerir neyslu ómögulega eftir fremur litla notkun þeirra. Ekki skánar málið þegar við fórum að tala um ADDICTION. Hvaða orð á að nota? Fíkn? Það er ekki nákvæmt. Addiction þýðir að vera líkamlega háður einhverju ekkert síður en andlega og það vekur athygli að þar eru þrír hópar sem nota engin efni, tölvufíklar, spila-fíklar og kynlífssíklar. Allir hóparnir taldir á gráu svæði félagslega ólíkt vinnufíklunum. Ég held að áður en við virkilega hellum okkur í umræðuna um dóp og fíkn, verðum við að byrja á að skilgreina hvaða orð við ætlum að nota og hvað þau þýða. Þá ættu allir að vera á sömu blaðsíðunni.

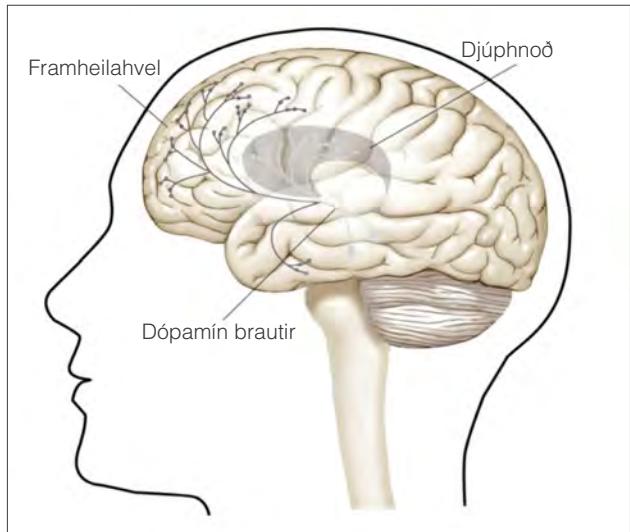
Ég mun nota **vímuefni** yfir alla vímugjafa hvað svo sem þeir heita. Ég mun eingöngu nota **fíkniefni** yfir þau efni sem valda fíkn og þau geta jafnframt verið vímuefni.

Yfir **addiction** nota ég **fíkn** og yfir **addict** nota ég orðið **fíkill**. Þegar ég tala um **lyf** þá er ég að meina **verksmiðjuframleidd lyf** sem eru hönnuð til lækninga hvort heldur það er vegna líkamlegra eða andlegra meina.

Átfengisfíkill eða áróðurmynd frá meðferðarstofnun?

Við vitum það núna eftir margar rannsóknir að það eru að öllum líkindum tengsl á milli fíknar og þess svæðis í heilanum sem kallast OFC eða *orbitofrontal cortex*, sem kallast framheilabörkur á íslensku. Í fíklum virkar þetta svæði ekki rétt hvort heldur þeir eru vímaðir eða edrú. Þetta svæði er mjög tengt randkerfi (*limbic*) heilans sem hefur með tilfinningar að gera og væri hægt að kalla það tilfinningastjórnstöð. Það fær upplýsingar frá öllum skynfærum okkar, metur þær, greinir og ákvarðar. Það er þetta svæði sem ákvæður fyrir okkur á míkró-

Framheilabörkur er ysta lagið utan á framheilahveli

sekúndu hvort okkur geðjast vel eða illa að einhverju, t.d. manneskju sem við hittum. Það er OFC sem túlkar líkamtjáningu og tilfinningaleg viðbrögð.

Myndgreiningar sýna það aftur og aftur að í vímuefnaneytendum vinnur OFC ekki eins og það á að gera, hvorki hvað

varðar blóðflæði, orkunotkun né virkni. Og það virðist vera að þessi vanvirkni svæðisins geri það að verkum að fikillinn velur alltaf skammtíma hagsmuni fram yfir langtíma, þ.e. komast í vímu núna og hafa áhyggjur af skaðanum sem efnið getur valdið seinna. Það sem meira er, þessi vanvirkni lagast ekkert þótt afeitrun og meðferð hafi farið fram og hún getur farið niður í helming af því sem eðlilegt er. Einungis fólk með líkamlega áverka á framheilaberki sýnir lægri útkomu.

Svo einkennilegt sem það er þá þroskast heilinn í spendýrum ekki bara eftir einhverjum ákveðnum genetískum leiðum heldur hefur umhverfi afar mikil áhrif. Ekki hvað síst hjá mönnum þar sem heilastærð, ef menn fæddust með fullvaxinn heila, kæmi í veg fyrir fæðingu sökum stærðar hans. Það sést á PET myndum að heili nýfædds barns hefur mikið færri fellingu en seinna verður. Nú hefur okkur verið sagt að erfðir, gen, ákværdi næstum allt í sambandi við líf okkar. Persónuleika, hegðun og hvernig sjúkdóma við getum vænst að fá. Það furðulega er að það er eins og læknavísindunum sé það hulið hvernig heilinn þroskast þrátt fyrir þúsundir rannsóknar sem skilmerkilega hefur verið sagt frá í vísindargerðum í virtum vísindatímaritum og fjölda afbragðs bóka um efnið. Það er a.m.k. nokkuð ljóst að samspil umhverfis og heilaþroska er ekki mikið kennt í læknaháskólum. „*Það er*

Antonio Damasio

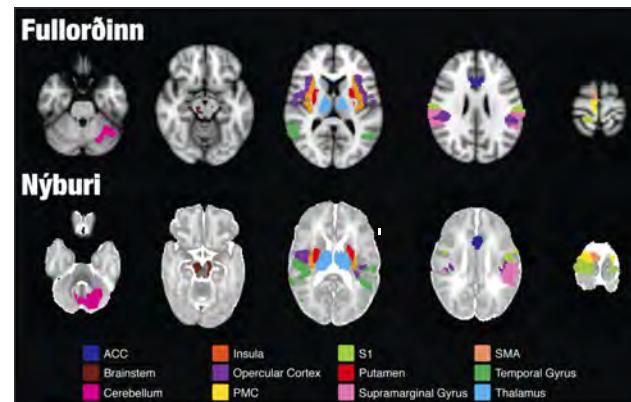
Vincent Felitti

furðulegt að gera sér ljóst að leknanemar lera geðsjúkdómafræði án pess að læra fyrst venjulega sálfraði,“ segir Antonio Damasio taugasérfræðingur.²⁸

Heilaþroski á meðgöngu og í æsku er stærsti og áhrifaríkasti þátturinn um það hvort manneskja á það á hættu að verða fíkill á einhvern hátt. Hvort heldur er vegna lyfja eða hegðunar/athafna. Þetta kann að virðast fjarstæðukennt en hefur verið staðfest með rannsóknum. Meðal annars af Dr. Vincent Felitti á fleiri en sautján þúsund miðstéttar Ameríkönum í rannsókn sem var gerð fyrir Kaiser Permanente og U.S. Centres for Disease Control. Niðurstaða Dr. Felitti var

að: „*Grunnurinn að fíkn er að mestu reynsla úr æsku en ekki vegna efnanna. Núverandi skilgreining er illa grunduð.*“ Þótt Felitti haldi þessu fram þyðir það ekki að fíkn geti ekki verið genetísk en að halda því fram að hún stjórnist eingöngu genetískt er að útiloka aðrar breytur.

Fíkillinn spyr sig sjaldnast þeirrar einföldu spurningar hvort skaðinn sem hann vinnur sjálfum sér og öðrum ætti að leiða til þess að hann hætti neyslu. Ef hann spyr sig og svarið er nei, er hann fíkill og ef hann getur ekki staðið við ákvörðunina um að hætta, ef hann tekur hana, er hann fíkill.

Á þessari mynd sést munurinn á milli heila í fullvöxnum einstakling ofar og nýbura neðar

Líffræðilega er óhjákvæmilegt annað en að fíkn stjórnist af *endorfin*²⁹ og *dópamín*³⁰ kerfi heilans. Þessi tvö kerfi, dópamín og endorfin, hafa verið kölluð randkerfi (*limbic*) eða tilfinningakerfið og eru algjörlega nauðsynleg til að komast af. Það eru þau sem hjálpa okkur að ákveða hvað okkur finnst, þ.e. hvað við viljum eða viljum ekki.

Í raun og veru er þetta kannski frekar spurning um hagfræði heilans sem er vanur ákveðnu stigi dópamínsvirkni. Ef heilinn fær utanaðkomandi magn dópamíns leitast hann við að ná jafnvægi með því að fækka dópamín viðtökum. Það er ávísun á fráhvarfseinkenni þegar neyslu er hætt.

Fíkn gerir kröfu um ákveðna niðurstöðu eða áhrif á sjálf-ið, án hennar finnst sjálfinu það svikið. Óviðráðanleg löngun sem neytandi getur engan veginn staðið gegn, sama hvaða afleiðingar það hefur, bæði fyrir hann og/eða umhverfi.

En fíkn er fleira. Fíkn er ekki spurning um magn eða tíðni, heldur áhrif. Práhyggju við athöfnina og hversu gagntekinn neytandinn er af henni. Skert stjórn á athöfninni/neyslunni. Prákelkni í neyslu eða bakslag ef reynt er að hætta þrátt fyrir skaða sem neyslan veldur. Óánægja og pirringur ásamt óstjórnlegri löngun þegar efnið eða athöfnin er ekki til staðar.

Öll fíkn notar sömu heilabrautir og boðefni í heilanum, öll fíkn hefur líffræðilega eiginleika. Fíkn hefur líffræði-, efnafraði-,

Dr. Nora Volkow
National Institute of Drug Abuse

tauga-, sálfræði-, læknisfræði-, tilfinningalega-, félagslega-, pólitiska-, efnahagslega- og andlega þætti.³¹ Þannig að fíkn er ekki eintak. Svo sjónarmiðið að líta á fíkn sem sjúkdóm, hvort heldur er áunninn eða meðfæddan þrengir hana niður í læknisfræði sem að mínu viti er ofureinföldun því hún er svo miklu flóknari. Eins og hópur fíknisérfræðinga sem kom saman á ráðstefnu 2001 sagði eftir bollaleggingar og umræður: „*Fíkn er langvarandi taugalíffræðilegur sjúkdómur... sem einkennist af einum eða fleiri af efirtöldum þáttum: skertri stjórn á neyslu, áratuneyslu, áframhaldandi neyslu þrátt fyrir skaða og löngun.*“³²

„Nýjar heilamynda rannsóknir hafa leitt í ljós undirliggjandi truflanir á svæðum í heila sem eru mikilvægar við eðlilegt hvataferli, umbun og hömlustjórn í fíklum. Það leggur grunn að nýju sjónarhorni, að fíkn sé heilasjúkdómur og fráviks-hegðun sem fylgir sé afleiðing af truflun á starfsemi í heilavef, rétt eins og slageðaþrengsli eru hjartasjúkdómur.“³³

Bessi spöku orð lét Dr. Nora Volkow framkvæmdastjóri NIDA í BNA hafa eftir sér. Úg veit ekki með aðra en mér finnst þetta svolítιð þróntg sjónarhorn.

Það hafa nú nýlega komið fram vísbendingar sem varpa einhverju ljósi á af hverju þetta gerist en meira um það síðar. Byrjunum á börnunum. Börn hreyfa sig afar mikið og það virðist vera þeim eðlislægt. En af hverju hreyfa þau sig svo mikið að maður verður þreyttur bara af því að horfa á þau? Þau eru auðvitað að æfa samhaefingu og þroska hreyfiskyn en þau þurfa að hafa vald á allskonar hreyfingu/m þegar þau fara að takast á við lífið. Náttúran er sniðug og fær sitt fram, sama hvað okkur finnst. Til að fá manneskjur til að hreyfa sig og börnin til að æfa sig notar hún einfalt ráð, hún umbunar, verðlaunar. Og nú nýlega hefur komið í ljós í dýratilraunum að líkur eru á að hún auki dópamín meðan smábörn eru að æfa gang þannig að hún deyfir sársaukann við að detta.

Hún umbunar börnum og fullorðnum fyrir hreyfingu. Hún veitir vellíðan og gerir það með því sem við köllum lífesnafræði. Hún framleiðir endorfín og fleiri efni sem auka vellíðan í líkamanum og þegar hún vill verðlauna fyrir hreyfingu eykur hún magnið lítillega og vellíðan eykst. Við getum séð þetta „trix“ náttúrunnar víða í atferli okkar. Það sem lífinu finnst greinilega mest um vert er að gen lífvera komist af. Það er rauður þráður í öllu lífi á jörðinni. Það er svo áriðandi að verðlaunin eru eitt það besta sem haegt er að hugsa sér, kynferðisleg fullnæging. Samkvæmt því eru þá kynlífssíklar, fíklar að oxytosín, dópamín og endorfín.

Nú, börn vaxa úr grasi, hreyfa sig, æfa sig og njóta vellíðunar. Náttúran er að búa til „fíkil“ sem reiðir sig á náttúrulega vellíðan. Svo eldist og þroskast barnið og fer að uppgötva aðrar og auðveldari aðferðir til að ná vellíðan án allrar þessarar hreyfingar. Flest allt er það sárasaklaust fram undir fermingu en þá er barnið venjulega búið að uppgötva t.d. te, kaffi eða gosdrykki (sykur, sætuefni), áfengi og tóbak, jafnvel leysiefni, auk sælgætis. Pannig að þegar börnin verða fullorðin og lífsbaráttan tekur allan tímann eru þau í undirmeðvitundinni fíklar samkvæmt skilgreiningu þess orðs. Svo líklega verðum við að endurskilgreina það orð og hvað það stendur fyrir.

Því hefur verið haldið fram að fíkn sé einskorðuð við manninn en það er náttúrlega ekki rétt. Maður er nefndur *Ronald K. Siegel*. Hann er prófessor í Los Angeles og hefur verið ráðgjafi tveggja Bandaríkjaforseta og hjá WHO. Þannig að Siegel er enginn asni og veit sitt af hverju um fíkn hjá öðrum dýrtategundum en manninum. Einkum vegna þess að hann eyddi 25 árum í að rannsaka það. Niðurstaða hans er: „*I öllum löndum og hjá næstum öllum dýrategundum fann ég tilfelli af, ekki bara af slysni, heldur vísvitandi, vímuefnaneyslu.*“³⁴

Í bók sinni *Intoxication: Life in Pursuit of Artificial Paradise* sem kom út 1. janúar, 1989 rekur hann fjölda dæma um vímuefnaneyslu hinna ýmsu dýrategunda. Bókin var endurútgefin og endurskoðuð árið 2005 og gefin út undir aðeins breyttu nafni, *Intoxication: The Universal Drive for Mind-Altering Substances*.

Ronald K. Siegel

Af rannsóknum Siegels og niðurstöðum má ráða að það séu einkum tvær ástæður fyrir vímuefnaneyslu meðal dýra. Annars vegar er það flótti frá tilfinningum sem dýrinu finnast sárar og hinsvegar til hreinnar skemmtunar. Nú álítum við að dýr hafi ekki beina rökhusun en stjórnist aðallega af frumhvötum og tilfinningum. Ef þetta er rétt er það ein af frumhvötunum að víma sig endrum og sinnum, eða oft, og ræðst það alfarið af efnunum sem notuð eru.

Myndatökumenn hjá BBC veittu athygli furðulegri háttsemi höfrunga sem þeir voru að mynda. Þeir veittu því athygli að höfrungarnir tóku í kjaftinn, það sem á ensku kallast puffer fish. Nú er það svo að þessi fiskur framleiðir efni sér til varnar

sem er 1200 sinnum eitraðra, fyrir taugakerfi spendýra og fiska, en blásýra. Höfrungarnir jöpluðu afar varlega á téðum fiski og spýttu honum svo út úr sér.³⁶ Og sá næsti tók við. Þá tók við skrifitin hegðun höfrunganna. Það var eins og þeir væru út úr vímaðir og í transi. En vitað er að í nógu smáum skömmum virkar eitrið sem róandi og framkallar ástand líkt og neytendur séu í transi. Höfrungarnir héngu við yfirborðið og virtust alveg dolfallnir af spegilmynd sinni sem þeir gátu séð í yfirborðinu. Eitrið heitir *tetrodotoxin*.

Vísindamenn hafa komist að því að býflugur fara stundum á gott fylleri. Þær virðast vera nokkuð drjúgar að verða sér úti um veigarnar og fundvísar á gerjun í náttúrunni. Þær sem

býflugur hafa ápekkta taugakerfi og maðurinn eru þær mikil dír rannsakaðar og vísindamenn hafa veitt því athygli að ölváðar býflugur haga sér um margt líkt og mannskepnan. Flughæfni þeirra minnkar og félagsleg hegðun versnar, m.a. verða þær ofbeldisfyllri og sumar þeirra verða svo drukknar að þær eru ófærar um annað en liggja á bakinu og sveifla loðnum bífumum út í loftið.

Frá býflugunum fórum við í stærsta landdýr jarðar, fílinn. Fílar eru hrifnir af ópiótum og áfengi en eins og maðurinn eru filar flóknar félagsverur sem hugsa vel um ungiðið, syrgja látna félaga og hafa ánægju af því að taka virkilega á því í skemmtanahaldi. Eins og því var lýst í grein sem ég já eru filar

dýr sem „*love to get absolutely fucked up. Seriously.*“ Þess eru nokkur dæmi frá Indlandi að fílar hafi brotist inn í birgðageymslur til að komast í áfengi og þegar drykkjan er komin vel af stað fylgir gjarnan kynsvall í kjölfarið. Sem er reyndar skrítið þar sem filakýr verða yxna á fengitíma.

Hestar eru jafnhrifnir af *Oxytropis* og *Astragalus* og menn eru af tóbaki. Þessar tvær plöntur sem heita upp á engilsaxnesku „locoweed“ virðast vera alveg jafn ávanabindandi fyrir hesta og tóbak er mönnum. Gallinn við þessar plöntur er að það virðist vera sem þær geti dregið hestana til dauða á nokkrum árum. Þá hefur það komið í ljós að hestar eru fremur hrifnir af áfengi eða kannski réttara sagt gerjuðum aldinum.

Hvort heldur er, þá er það ekki skemmtileg sjón að sjá kófdrukkinn hest.

Hreindýr nýta sér bæði berserkjasvepp og fléttur til að komast í vímu og þar sem galdralæknar fortíðarinnar voru fremur praktískir og tækifærissinnaðir einstaklingar, uppgötvuðu þeir að með því að safna þvagi hreindýranna og drekka það, komust þeir í vímu. En pissukeppnin hélt áfram því skjalfest er að hreindýrin uppgötvuðu að þau komust aftur í vímu við að drekka hlandið úr töfralæknunum. Þannig varð til pissukeppnihringurinn sem er svona:

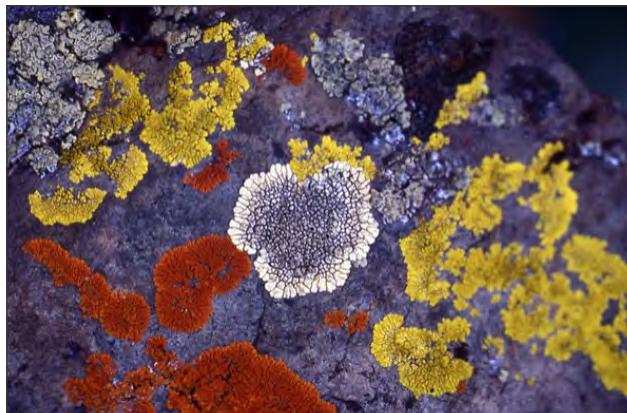
1. Hreindýr étur svepp og mígur.
2. Menn safna saman hlandinu, drekka það, komast í vímu.

3. Mennirnir pissa, hreindýrin drekka það, komast í vímu.
4. Hreindýrin pissa, hringurinn hefst á ný.³⁷

Fjallafé (en. *Bighorn sheep*) er líkt hreindýrinu að því leyti að það nýttir sér flétturnar til vímugjafar. Þetta fé er svo heppið að í

Kanada þar sem mest er af því er þessi fléttu algeng þó sein-vaxin sé þannig að rollurnar hafa greiðan aðgang að henni. Þessi fléttu hefur ekkert næringargildi en fēð leggur sig í lífs-hættu til að komast að henni þar sem hún vex, hreinsar hana af þeim steinum sem hún vex á og kemst mjög hátt upp við neysluna. Og ég er að tala um vímunu, ekki hversu hátt fēð er fyrr sjávarmáli.

Þær eru líka ófáar fréttirnar sem berast á öldum ljósvakans um drukkna elgi. Elgir virðast vera sólgnir í gerjuð aldin og á hverju hausti koma fréttir af ölöðum elg sem veldur tjóni, slag-andi um í fyllerí. Þá virðast þeir verða verulega ofbeldisfullir og árásargjarnir undir áhrifum.

Birnir og úlfar hafa líka verið staðnir að fyllerí. Oft er það svo á haustin að aldin frjósá og svo kemur þíða og jafnvel nokkur hiti sem gerir það að verkum að aldinin gerjast fljótt. Þar sem báðar þessar tegundir, birnir og úlfar, fá u.p.b. ¾ hluta fæðu sinnar úr flórunni eru mörg staðfest tilfelli af drukknum úlfum og björnum.

Eitt fallegasta kattardýr jarðar, jagúarinn, beinlínis elskar að komast hátt upp þótt plantan sem þeir nota geti verið fremur varasöm en það er vafningsviðurinn *Banisteriopsis caapi*⁵. Stöku vísindamaður hefur velt upp þeim möguleika að menn hafi lært það af jagúarnum að nýta plöntuna sem

vímugjafa en notkun hennar er nokkuð útbreidd meðal frumstæðra þjóða Suður-Ameríku. Hvað um það, plantan sú arna virðist koma jagúorum í mikla vímu.

Jagúarinn er þó ekki eina kattardýrið sem finnst gott að komast í vímu. Heimiliskettir eru afar hrifnir af kattargrasi og gardabréðu (*Valeriana officinalis*) og staðfest eru tilfelli þar sem kettir sitja um að komast í kemísk efni eins og sjampó og sápur. Þetta sýnir sig m.a. í því að sumir kettir sækjast eftir að sleikja baðkör og sturtubotna að baði loknu.

Smáapar í Suður-Ameríku og lemúrar á Madagaskar hafa lært hvernig hægt er að komast í vímu af nokkrum tegundum

fjölfætla sem gefa frá sér eiturefni til varnar. Með því að maka á sig eitruinu hafa lemúrarnir og aparnir slegið tvær flugur í einu höggi, þeir verjast skordýrum og komast í vímu.

Gallinn við þetta er hins vegar sá að í fjölfætlunum er blásýra sem er næstum banvæn öllu í fánunni sem kemst í snertingu við hana. Að sjálfsögðu hefur áhættan af kvalafullum dauða sjaldan stöðvað nokkurn frá því að komast í vímu svo aparnir hafa komist upp á lag með að safna birgðum sem hópurinn svo deilir með sér.

Þá komum við aftur að orðinu fíkn. Fíkn hefur verið skilgreind sem „*ástand sem einkennist af áráttukennndri þráhyggju og löngun í gefandi örvin og ánægju, þrátt fyrir alvarlegar afleidiðingar*“. Sú hegðun sem hugsanlega getur verið fíkn án

þess að vímuefnum sé til að dreifa getur verið líkamsræktarfíkn, matarfíkn, tölvufíkn, kynlífssífn, sykurfíkn og spilafíkn svo eitthvað sé nefnt. Og þar er óumdeilt að ekki er um efnaöngla að ræða nema kannski í tilfelli sykurs sem nýjustu rannsóknir leiða í ljós að virkar á sömu stöðvar í heila og kókaín.

Nú skulum við kynna til sögunnar Dr. Bruce Alexander^{as} sem starfar í Vancouver í Ka-

Dr Bruce Alexander

nada. Fyrir mörgum árum fór Alexander að velta því fyrir sér hvort ekki væri eitthvað bogið við myndina af fíklínunum sem hugmyndir manna á Vesturlöndum byggja á þegar talað er um „eiturlyfjaneytendur“. Hvar er hin hliðin á peningnum hugsaði Alexander með sér. Ekki eru allir fíklar svona, hvað með þá sem koma út af sjúkrahúsum eftir að hafa verið í lyfarúsi af deyfilyfjum? Ekki eru þeir allir fíklar.

Svo Alexander kafaði í málið og komst að því að skilgreiningar manna byggðust á tilraun sem stóru lyfjafyrirtækin höfðu fjármagnað gegn um *Coalition for a Drug Free America* upp úr 1960. Í þessari tilraun voru tilraunarottur settar í lítil búr þar sem þær höfðu ekkert við að vera og vatnið sem þær fengu var tvenns konar. Annarsvegar hreint og hins vegar blandað ópiótum og kókaíni. Í þessari tilraun voru rottugreyin fljótar að víma sig til dauða, eða frá hálfum mánuði til þriggja vikna. Niðurstaðan var að þetta urðu viðtekin sannindi um eðli fíknar, bæði meðal almennings og lækna fram undir okkar daga.

Hvað ef rottunar væru settar í vinalegt umhverfi þar sem þær höfðu nóg við að vera og félagsskap? Svo Alexander byggði einskonar Disneyland fyrir nagdýrin. Þær höfðu félagsskap, leiktæki og nóg við að vera. Og allt það kynlíf sem þær gátu óskað sér en rottur eru afar hrifnar af kynlifi. Meindýraeyðar

Tilraunarrottur fyrir ofan – „Rottugarður“ fyrir neðan

hafa löngum talað um að rottan hafi two veikleika, kynlíf og vatn. Þær geta illa komist af án vatns lengur en fjóra klukktíma.

Þá tók Alexander tilraunarottur og setti þær í lítil bún þar sem þær fengu nóg af vímuefnablönduðu vatni í nokkra daga meðan þær voru að „ánetjast“. Þegar þeim áfanga var náð voru þær teknar úr litlu búrunum og settar í rottugarðinn. Það hefur töluvert verið fjallað um þessu tilraun Alexanders en hún kallast á ensku „*The Rat Park Experiment*“.³⁹ Og Alexander gerði margar útgáfur af tilrauninni því niðurstöður gengu gegn öllu sem menn höfðu trúatram að þessu.

Þegar rottunnar komu í rottugarðinn héldu þær áfram að víma sig í nokkra klukktíma eða dag en hættu svo, allar með tölu. Alexander marg endurtók tilraunina með ýmsum afbrigðum því hann vildi vera viss um að niðurstaðan héldi samkvæmt öllum vísindalegum stöðlum. En það var sama hvaða afbrigði var af tilrauninni, bæði í magni og fjölbreytni efna. Niðurstaðan var alltaf sú sama. Þegar rottunnar voru teknaðar fráhrindandi og einhæfu umhvverfi og settar í rottugarðinn misstu þær áhugann á því að víma sig því þær höfðu um annað að hugsa.

Á sama tíma og Alexander var að gera rottugarðstilraunina var hliðstætt ferli í gangi sunnan við landamærin. Bandarískar

herveldið var nefnilega í stríði í Vietnam og fyrir flesta bandarískra soldáta var Vietnam fyrst og fremst leiðindi. Hiti, lítið að gera og lítið við að vera. Nú eru ópiatar þeirrar náttúru að þeir hafa áhrif á tímaskynið og í Vietnam höfðu dátarnir aðgang að hreinu, hágæða heróíni og þeir voru margir sem nýttu sér það.

Ég man eftir að hafa lesið forsíðugrein í Time tímaritinu frá þessum tíma þar sem sagði að neyslan væri jafn algeng og tyggjó og velt var upp hvað ætti að gera við 700.000 heróín-

Vietnam stríðið, bandarískur soldáti

fíkla þegar dátarnir kæmu heim. Og það voru, að sögn *Archives of General Psychiatry*, til gögn sem staðfestu þetta. Allt að 20% amerískra soldáta voru orðnir háðir heróini. Gagnvart þessum tilindum fékk fjöldi fólks þungar áhyggjur af því að þúsundir fíkla helltust yfir þjóðfélagið þegar dátarnir kæmu heim.

Raunin varð nokkuð önnur en búist hafði verið við. Samkvæmt sömu könnun frá AGP einfaldlega hættu 95% allri neyslu þegar þeir komu heim. Örfáir þurftu meðferð. Þeir fóru úr skelfilegu „búri“ í ánægjulegt umhverfi og misstu þar af leiðandi áhugann á neyslu. Síður þeir sem þjáðust af áfallastreiturskun eins og það heitir í dag en var kallað stríðsþreyta á þeim tíma (Battle Fatigue).

Svo Alexander læknir dró þá ályktun að umhverfi og kringumstæður hefðu meira að segja en efnin sjálf með tilliti til fíknar. Og rottugarðstilraunin skaut frekari stoðum undir ályktunina.

Þeir eru ófáir sem hafa gengist undir holskurði á sjúkrahúsum og verið í framhaldi af því á sterkum verkjalyfjum. Flest eiga þessi verkjalyf það sameiginlegt að vera gerð úr eða afleiður af ópiötum sem úr er unnið heróín, ópium, kódín og morfín. Það er ekki það fyrsta sem þessir sjúklingar gera þegar þeir losna af sjúkrahúsi eftir jafnvel fleiri daga lyfjamók, að fara og ná sér í ópiáta til neyslu. Það segir manni það að það eru engir efna-

önglar sem festa sig við þá í efnunum. Við erum skilyrt á að þarna eigi ópiátar við, tilheyri þessu umhverfi og aðstæðum og þegar við komum svo í öruggt umhverfi heima fyrir, þá eiga þessi lyf ekki við.

Þetta segir okkur tvennt. Í fyrsta lagi að umhverfis- og félagslegir (*set and setting*) þættir hafa meiri áhrif á neyslu heldur en efnið sem neytt er. Í öðru lagi að ef mannskepnan hefur markmið og tilgang hafa fæstir nokkurn áhuga á að liggja í neyslu alla daga, kannski af því það tefur og hindrar þátttöku í lífinu sjálfu sem gefur meira þegar til lengri tíma er litid. Undir þetta tekur *Lance Dodes*, sálfræðingur við Harvard læknaháskólann í þeirri deild sem fæst við að skoða fíkn sem léti hafa eftir sér á prenti að „*fíkn sé vandamál fólks, ekki vímu-gjafans eða hvaða áhrif hann hefur*“. Dodes hefur rannsakað fíkn í mörg ár og er m.a. höfundur *The Sober Truth, The Heart of Addiction* og *Breaking Addiction*.

Þetta er athyglisvert vegna þess að það setur spurninga-

Lækna „dóp“

merki við þau viðteknu sannindi að fíkn sé annaðhvort sjúkdómur vegna efnafraðilegar gíslatöku heilans eða stafi af meðfæddum eiginleikum sem valda fíkn vegna ólifnaðar og almenns sukkss. Nú kemur það sér vel að vera ekki vísindamaður og geta leyft sér ábyrgðarlaust geip um eitthvað sem aðeins sprenglærðir vísindamenn eiga og mega hafa skoðun á. Því mér sýnist samkvæmt því sem áður er upp talið að fíkn sé aðlögun. Fíkn er ekki þú, fíkn er búrið sem þú ert í.

Ef maður trúir því eins og ég hef gert mest allt lífið að efnin sjálf séu ávanabindandi og hafi einhverja innbyggða efnaöngla sem geri mann háðan viðkomandi efni er það sem að framan segir órókrétt. Hinsvegar ef maður setur dæmið undir mæliker prófessors Alexanders og kenningu hans virðast hlutirnir falla eins og púsl á rétta staði. Neytandinn á götunni er eins ogrottan í búrinu sem getur bara leitað í eina átt að huggun, hvar aftur á móti sjúklingurinn er eins ogrottan í

Dr. Lance Dodes

Eiturlyfjaneytandi samkvæmt þeiri staðalímynd sem fjölmörlar draga upp

68

rottugarðinum, umkringd vinalegu umhverfi og ástvinum. Vímuefnið er það sama en umhverfið er gjörólkít.

Þegar ég rakst á þessa rannsókn Alexanders vaknaði óhjákvæmilega spurningin, hvernig má þetta vera? Þessi hugmynd er svo bytingarkennt högg á það sem okkur hefur verið kennit um fíkn að ég var næstum viss um að þetta væri rugl, svo ég fór að kynna mér málin og því meira sem ég las því meira fannst mér hlutirnir rekast hver á annars horn og ekkert passa nema maður hafi þessa tilgátu í huga.

En hvað þá með líkamleg fráhvarfseinkenni? Nú vitum við

**Með framtíðina að baki og fátæktina framundan
ásamt öllu sem henni fylgir**

það að einstaka vímugjafi veldur líkamlegum fráhvarfsein-kennum sé neyslu snögglega hætt. Það eru vel þekkt og skrá-sætt dæmi um verulega óþægileg fráhvörf sem víða er hægt að finna. Einkum eru barbítúrsýrulyf og áfengi kunn fyrir að valda svæsnum fráhvarfseinkennum en áfengi hefur samt vinn-inginn því neytandinn getur dáíð úr *delerium tremens*⁴⁰ ef mik-illí neyslu er hætt snögglega.

Annar Kanadamaður, *Dr. Gabor Maté*⁴¹, sprýr á móti hvernig standi þá á því að þúsundir sjúklinga sem útskrifaðir eru af sjúkra-húsum eftir kannski mánaða langa verkjalyfagjöf með ópiótum,

finni aldrei nein fráhvarfsein-kenni. Þetta nær engri átt og getur ekki staðist ef efnin sjálf eru með innbyggða efnaöngla.

Eitt enn rennir stoðum undir þessa „búrkenningu“. Ný uppgötvun í sálfræði sem hefur gefist vel við fíkla og einkum þá sem eru með PTSD⁴² (áfallasteituröskun). Pessi aðferð sem kallast EMDR⁴³ (*Eye movement desen-sitization and reprocessing*) er í grunninn fremur einföld en árangurinn er stórkostlegur. Aðferðin felst í endurvinnslu áfalla og atvika svo hægt sé að vinna úr þeim, losna við þau og endurtengja brautir milli heilastöðva. Í stuttu máli að opna „búrið“.

Þetta er nú allt gott og blessað en á þessu öllu er ein áber-andi undantekning. Áfengi er eina vímuefnið sem maðurinn notar sem beinlínis getur drepið neytandann ef mikilli neyslu er snögglega hætt. Það virðist benda til að áfengi, eitt vímu-efna, hafi innbyggða efnaöngla. Því skýtur það skökku við að áfengi skuli vera fullkomlega löglegt og ekki bara það heldur

Dr. Gabor Maté

er bæði beint og óbeint hvatt til neyslu þess þrátt fyrir að öllum sem nenna að opna augun sé ljós skaðsemi þess.

En hvers vegna getur þessi þörf, að víma sig, leitt til fíknar? Það er að einstaklingur verði svo heltekinn af löngun í efnið eða ástandið að ekkert annað komist að í lífinu? Þegar maður er orðinn fíkill held ég að hann sé að leita fróunar. Sumir mundu kalla það flóttu frá lífinu en það er ekki allskostar nákvæmt. Flóttinn snýst um líkn frá ástandi, kringumstæðum, ótta, reiði og örvarðentingu, ekki lífinu sjálfu. Fíklar eru ekki geimverur, þeir eru hluti þjóðfélagsins. Jaðarsettur hluti.

Það er staðreynnd að 90% þeirra sem víma sig eiga ekki í neinum vandamálum með sína neyslu. Ekki frekar en heimiliskötturinn sem situr um að komast í garðabréu. Þetta er meira að segja viðurkennt af UN Office on Drug Control en það er sú stofnum hinna sameinuðu þjóða sem er arkitekt að og hefur umsjón með fíknistriðinu.

Og lang harðskeyttasti fíkni-zarinn hjá bandarískum stjórnvöldum, *William Bennett*, sagði: „*Non addicted users still comprise the vast bulk of our drug involved population.*“⁴⁴ Ég ætla ekki einu sinni að reyna að þýða þetta en meinингin er skýr. Flestir nota vímuefni til að auka lifsgæði, ekki til eyðileggingar.

En hvað þýðir þetta? Að vímuþörfin sé ein af frumhvötum eins og löngun í mat, í vökva og kynlíf? *Andrew Weil*

William Bennett

Dr. Andrew Weil

læknir segir einhvers staðar að þessi þörf sé svo almenn og áberandi að hún hljóti að vera ein af frumhvötum mansins og professor Siegel tekur undir það og fullyrðir að hún sé „*fjórða þörfin*“ og sé „*liffræðilega óbjákvæmileg*“. Þessi þörf uppfylli löngunina fyrir frelsi og létti, þótt ekki sé nema augnablik.

Undir þetta tekur *Gabor Maté* læknir og vísindamaður sem að örðrum ólöstuðum veit kannski mest allra nýlifandi manna um fíkn. „*Fíkn*,“ segir Gabor læknir, „á alltaf upptök sín í sársauka, hvort heldur hann er sýnilegur eða falinn í undirmeðvit-

undinni“. Hann heldur áfram og segir að vímuefni séu tilfinningadeyfilyf. Ég hef tilhneigingu til að vera þessu sammála vegna þess að eftir áralangt starf með fíklum í Vancouver veit hann ýmislegt um málefnið.

Gabor læknir skrifaði bók um fíkn sem heitir „*In the Realm of Hungry Ghosts*“ og hún hefur orðið metsölubók og er besta bók sem ég hef komist yfir um fíkn. Spurningarnar sem maður stendur frammi fyrir hrannast upp. Hvað er það sem gerir það að verkum að ein fíkn er verðlaunuð og talað um með virðingu? Af hverju setja fíklar alltaf fíknina í fyrsta sæti, jafnvel fram fyrir lífið sjálft? Fórna öllu fyrir næsta skammt af efni eða hegðun?

Fíkillinn fórnar öllu, heilsu, ást og samböndum, eignum, virðingu, lífi. Ekkert stöðvar fíkilinn frá því að halda áfram neyslu eða hegðun. Þegar Gabor læknir spurði sjúklinga sína fékk hann oftast svarið: „Ég veit það ekki.“ Einhverjir nefndu lausn frá öllum áhyggjum, tömlæti og sársauka. Við vitum reyndar að ákveðnar ánægju heilastöðvar lýsast upp á myndum við neyslu eða hegðun og það er kannski þess vegna sem sumir neytendur hafa lýst fyrstu reynslunni sem hliðstæðu við kynferðislega fullnægingu án kynlifs. Eða trúarlegri.

Það er almennt viðurkennt af vísindamönnum að allar lífverur stjórnist af efnabóðum. Í spendýrum er það heili og

Kannski var jörðin lík þessu í árdaga en svo komu skordýrin

ýmsir innkirtlar sem framleiða þessi efni. Petta eru efni eins og *endorfín*, *dópamín*, *adrenalín*, *kynhormónar* og fleiri og það er athyglisvert að mörg eða jafnvel flest þessara efna finnast líka í flórunni. Sem staðfestir að maðurinn sem dýr þróaðist í sambýli við flóruna því það er nokkuð ljóst að hann þróaðist ekki í lofttæmi óháður umhverfi sínu.

Í langan tíma áður en dýr komu til höfðu plönturnar, flóran, þróast án teljandi hættu af öðrum lífverum. Einu varnirnar sem flóran þurfti að koma sér upp var gegn öðrum plöntutegundum og líklega bakteríum, veirum og sveppum.

Sem sagt efnahernaður. Hann hefur sjálfsagt verið stundaður í hinni eilífu bárattu allra lífvera, að komast af og tryggja framhald gena sinna.

Meðal þess sem flóran gerði var að mynda efni sem áhrif höfðu á aðrar plöntur með tilliti til búsvæðis. Það er, gera jarðveginn í næsta nágrenni fráhrindandi fyrir aðrar plöntur. Svo birtast skordýrin í þróunarsögunni og ýmislegt breytist.

Án þess að fara að rekja þróunarsöguna frekar finnst mér afar líklegt að þegar skordýrin hófu sambýli sitt með plöntunum og byrjuðu að éta þær hafi farið í gang þróun þar sem plönturnar gripu til varna með efnahernaði sem af tilviljun varð til þess að efnin höfðu ýmis óvænt áhrif á neytendur sem að sjálfsögðu þróuðust í sambýli við plönturnar. Það er sennilega þarna, löngu áður en sögur hófust, sem það „að fara á skallann“ kemur fyrst til.

Hér skulum við aðeins staldra við og velta fyrir okkur hvað þetta gæti þýtt.

Fjöldi þeirra efna sem plönturnar framleiða eiga sér hliðstæðu í mannslíkamanum og það er vitað að í heila eru efnamóttakar sem geta tekið við þessum efnabóðum. Það segir sig sjálf að ef við hefðum ekki þessa móttaka hefðu efnin engin áhrif. Ekki fremur en mjólk. Mannskepnan er nú einu þannig upp byggð að hún hefur afar marga skynjara í

heila sem eru nauðsynlegir til þess einfaldlega að halda lífi og þrifast. Að komast af.

Það gefur auga leið að ef við hefðum ekki móttakara fyrir ýmis efni sem berast í líkamann myndi líkaminn ekkert vita hvað hann ætti að gera við þau eða bregðast við þeim. Það er nú einu sinni þannig að lífverur stjórnast af efnabóðum, þess vegna getum við til dæmis nýtt okkur vítamín og fleiri efni sem berast í líkamann. Hann veit hvað að gera við þau, vinna úr þeim og losa sig við þau.

Þá má benda á að rannsóknir hafa sýnt að fólk virðist fitna af svokölluðum hordrykkjum (diet gosdrykkjum) þrátt fyrir að þeir innihaldi aðeins eina hitaeiningu. Það hafa verið leiddar líkur að því að það sé vegna þess að líkaminn stendur ráðþrota gagnvart sameindinni í sætuefni þessara drykkja. Hann þekkir hana ekki sem ekki er von þar sem hún finnst hvergi í náttúrunni.

Þetta er sameind sem unnin er úr kornsírópi⁴⁵ en henni er

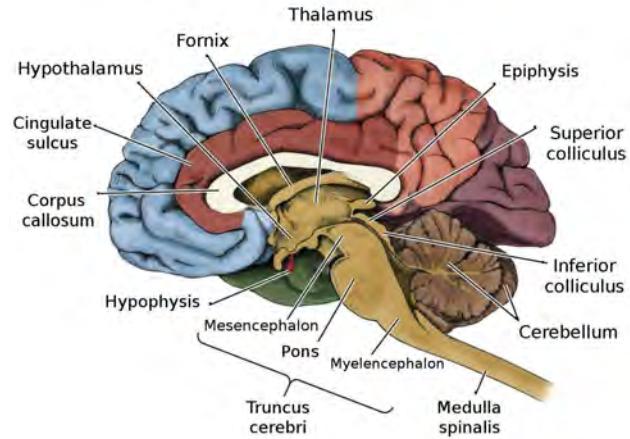

Horkók er Diet drykkur

breytt efnafraðilega til að hámarka gróða þeirra sem framleida og nota hana. Þar sem líkaminn þekkir ekki sameindina vinnur hann ekki úr henni svo hann geymir hana og einna helst utan á innri líffærum þar sem hann veit ekki hvað hann á að gera við hana. Hann getur ekki einu sinni losað sig við hana.

Þetta þýðir að mínu viti að þessi eiginleiki sem spekingar hafa kallað fíkn er órjúfanlegur hluti af efnabúskap mannsins. Rétt eins og löngunin í mat, vöka og kynlíf. Ég veit ekki um aðra en mér finnst fáranlegt að reyna að banna eða stjórna frumlögunum með lagabókstaf. Eða mundi einhverjum detta í hug að banna fólk að borða, drekka eða eðla sig? Þess vegna eigum við að fagna þessum eiginleika, ræða hann, einkum hvað hann þýðir og hvaða leiðir eru færar til að nýta okkur hann. Læra á hann.

Nú er vitað að aðeins u.þ.b. 10% vímuefnaneytenda lendir einhverntíma í vanda vegna neyslu sinnar enda nota flestir vímuefni til afþreyingar, ekki til að skemma sig. Ég hef engan hitt sem beinlínis hóf sína neyslu með það að markmiði að eyðileggja sig. Það þýðir að u.þ.b. 90% vímuefnaneytenda notar efnin sér til skemmtunar og að það er „normið“. Fólk prófar og annaðhvort líkar því við reynsluna eða ekki. Þar virðist ekki vera neinn millivegur þótt að sjálfsögðu sé hægt að læra að meta hana svipað og er um bragð og við getum tekið kæstan hákarl sem dæmi.

Hér má sjá grófa mynd af svæðum heilans

Við gætum prófað að setja eitthvað annað í staðinn fyrir vímuefni og sagt að aðeins 10% lenda í vandræðum í sundi. Vissulega lenda flestir í minniháttar óhöppum og gleypa vatn en flestir læra af því og gera ekki sömu mistökin aftur. Nákvæmlega sama og gildir t.d. um unglunga sem lenda í vandræðum þegar þeir byrja að fikta við vímuefni, einkum áfengi.

Ég reikna með að flestir geti verið sammála um að það taki dálítinn tíma að læra á áfengi, sérstaklega hvaða áhrif það hefur

á dómgreind. Fæstir vilja verða ofurölví en finnst ágætt að finna þægilega á sér. Gleymum heldur ekki því að í tilfelli áfengis leikur það í mörgum tilfellum nokkuð stórt hlutverk í makavali. Það gerir fólk opnara og gerir því kleift að nálgast og eiga samskipti við hið gagnstæða kyn.

Þá eru óteljandi viðskiptasambönd sem verða til við neyslu áfengis og það er dálítið hrollvekjandi tilhugsun. Peir sem valdið hafa eru margir hverjir fíklar, ekki síst í völd og auð, og þeir sem valdið hafa setja reglurnar fyrir okkur hin. Og ef það er gert undir áhrifum má spryja, viljum við láta fíkla stjórna okkur, jafnvel fyllibyttur eins og Churchill? Fyllibyttur og dópiста með hirð af já-mönnum í kringum sig sem gera allt fyrir foringjann? Ég hlustaði á langt Podcast þar sem bandarískur sagnfræðingur, *Dan Carlin*⁴⁶ að nafni, sem hafði kannað málið, sagði frá ýmsum afar skrautlegum þjóðhöfðingjum.

Ýmis vímuefni geta aukið skilning okkar á sjálfum okkur og umhverfinu og ég held, athugið að ég nota orðið held, að það sé ástæðan fyrir því að þau eru bönnuð. Það getur verið pínlegt fyrir valdhafa ef fólk fer að hugsa, skilningur eykst og auðveldara er að sjá í gegnum falsið sem þeir bera á borð. Það var upphaflega ástæðan fyrir banni í Grikklandi. Kirkjan óttaðist um vald sitt og kennisetningu. Ef fólk var í beinu sambandi við guð að eigin áliti eða hélt að það væri sjálfst guð var páfinn og sendlar hans óþarfir.

Winston Churchill var afkastamikill Whiskey þambari

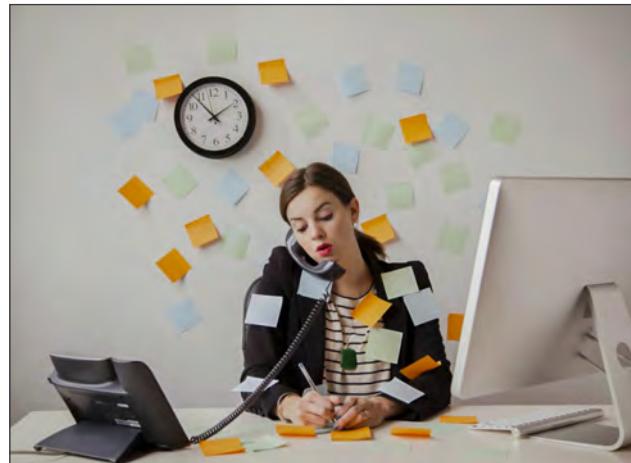
Maðurinn er nú einu sinni bara dýrategund, ein af mörgum á jarðkúlunni, og stjórnast af sömu lögmálum efnafræði og rafboða. Ef maðurinn er með móttaka í heila sem virkja áhrif af plöntu gefur auga leið að einhver not telur heilinn sig hafa af neyslunni. Svo af hverju má ekki nýta þessa reynslu ef hægt er að gera það áhættulaust?

Benda má á að ýmsir af andans mönnum sögunnar hafa verið annálaðir „sukkarar“ og vímuefnaneytendur. Listinn er langur, allt frá forn Grikkjum og fram á okkar daga. Oftast er

þagað um slíka neyslu og farið með hana eins og mannsmorð og ef einhver imprar á henni er það eins og nefna snöru í hengds manns húsi. Meira að segja umræðan er tabú.

Það er nefnilega þannig að þessi þörf eftir annars konar raunveruleika er þáttur í fari mannsins og er sýnileg frá unga aldri. Börn eru meira að segja afar uppfinningsöm á aðferðir til að brengla skynjun. Og þau láta ekki smá óþægindi eins og ógleði stoppa sig. Þau hella sér í málið af einstakri elju og dugnaði. Snúa sér í hringi þar til þau detta vegna svima, halda niðri í sér andanum þangað til þau geta ekki meir til að upplifa áhifin.

Það hefur verið sýnt fram á það með rannsóknum að sömu heilastöðvar virkjast við líkamlegan sársauka og andlegan svo það er kannski ekki furða að einstaklingar sem eru að burðast með sálraðan sársauka sæki í vímuefni. Sem betur fer er það svo að þeir eru ekki há prósentu svo það er í raun fáránlegt að setja alla undir sama hatt. Við erum öll einstök þótt öll stjórnumst við af sömu hvötum. Og hvatirnar hjálpa okkur í lífinu, hvort heldur það er löngun í mat, drykk, kynlíf eða vímu. Og því hefur verið haldið fram af spekúlontum að tilfinningaleg einangrun, ráðaleyxi og streita séu akkúrat skil-yrðin sem stuðla að taugalíffræðilegu ástandi sem leiða til fíknar í fólk.

Vinnualki?

Víman getur verið margskonar en ein er sú víma sem hyllt er af vestrænni menningu. Það er vinnuvíman. Hann eða hún er svo dugleg/ur er gjarnan sagt um vinnualkann með aðdáun í röddinni. En vinnualkinn á það oft til að fórnar bæði fjölskyldu og vinum vegna þessarar áráttukenndu fíknihegðunar. Við höfum öll heyrt sögur af hjónaböndum sem hafa farið í vaskinn vegna óhóflegrar vinnu annars, eða beggja, aðila. Og það er ekkert nóg að segja við vinnualkann þú verður að læra

að segja nei þegar fólk kemur og biður þig um að bæta á þig vinnu. Rétt eins og aðrir fíklar lætur vinnualkinn það sem vind um eyru þjóta. Hann er jafn leikinn og aðrir fíklar að finna sér afsökun til að halda áfram óbreyttri hegðun.

Það er meðvituð þekking, innbyggð í manninn, að vita að það er betra að skynja en skynja ekki. Fyrir utan annað hafa tilfinningar og skynjun það með sér að þær aðstoða okkur í lífsbaráttunni. Tilfinningar segja okkur hvað er gott og hvað er vont, hvað er hættulegt og hvað ekki og hvað ógnar tilverunni og hvað þroskar okkur. Þannig að við sitjum uppi með tilfinningar sem betur fer eða hvernig væri lífið án þeirra?

Ímyndum okkur að við fyndum ekki bragð eða hita, værum blind og heyrnarlaus. Við værum þá líklega á svipuðu róli og einfrumungur eða amaba. Og tilveran væri afar fábreytt svo vægt sé til orða tekið. Ef slöktkt væri á tilfinningum okkar væri tilveran skelfileg tilhugsunar. Tilfinningar eru nefnilega hluti af því hver við erum og ómissandi þáttur lífsins. Það eru tilfinningar sem gera lífið þess virði að lifa því, að gleðjast, að hrífast, gera lífið spennandi, fallegt og gefa því tilgang. Um leið gera tilfinningar lífið líka sorglegt, viðkvæmt og varnarlaust.

Þegar við flýjum þetta varnarleysi sem flestir gera á einhvern hátt á einhverjum tíma þá erum við í raun að skerða til-

finningar okkar, jafnvel þótt í litlu sé. Þess vegna er aðdráttarafl vímunnar svo heillandi og sterkt hjá þeim sem eru með sár á sálinni. Víman deyfir núið og endurheimtit áhyggjuleysi bernskunnar. Og það kallast kæruleysi, leti og framtaksleysi og er litið hornauga í vestrænni menningu. Okkar menningu. Kristinni menningu.

Það er eitt enn sem er athyglisvert við vímuna og fíknina, það eru neyslufélagarnir og umhverfið. Sumir fíklar eru ófærir um að sjá sig í og taka þátt í því sem kallað er daglega lífið. Það er líf sem er í föstum skorðum og það hjálpar þeim ekki að vera ýtt út á jaðar þjóðfélagsins. Meðan fíkillinn er litinn hornauga og finnst hann fyrirlitinn er hvati hans til að taka á sínum málum í lágmarki og reyndar halda sumir fíklar því fram að þeir séu ófærir um það. Eða eins og einn sagði: „Ég gæti ekki fúnkerð í níu til fimm djobbi.“

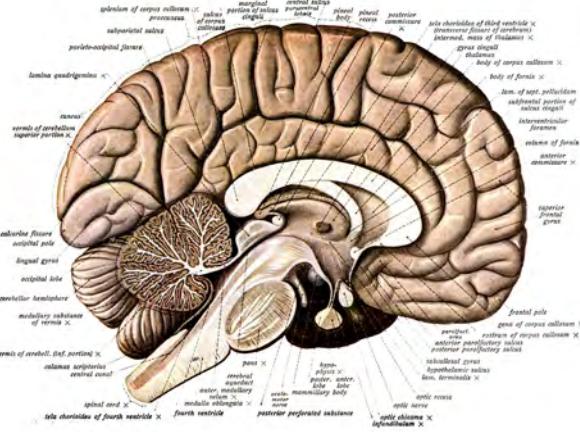
Það er þrennt sem er algerlega nauðsynlegt svo heilinn þrokskist eðlilega, næring, öryggi og stöðug tilfinninga- næring og af þessu þrennu er það síðast talda kannski nauðsynlegast og eins og Dr. Gabor orðar það: „*tilfinninganæring er algjör nauðsyn fyrir taugalíffræðilegan heilaþroska.*“ Undir þetta tekur einn stofnanda Miðstöðvar menningar, heila og þroska hjá Kaliforníuháskóla, geðlæknirinn Daniel Siegel, sem segir: „*Mannleg samskipti skapa taugafrumutengingar.*“

Þetta þýðir að heili barna þroskast ekki eðlilega ef þau ná ekki að bindast annari mannesku, eru vanrækt. Rétt eins og sjón myndi ekki þroskast eðlilega ef barnið væri í myrkri fyrstu árin á meðan heilinn er að þroska sjónfrumur því allt vinnur saman og enginn einn þroskaþáttur er til einn og sér heldur í samspili og samvinnu við alla hina. Þess vegna er afslappað og heilbrigtr tilfinningasamband svo nauðsynlegt. Ef foreldrar eru stressaðir verður barnið stressað sem leiðir til þess að það hefur lægri streituþróskuld sem aftur leiðir til þess að því er hættara við fíknihegðun. Meðal annars hærri gildi af kortisól sem er streitu boðefnið.

„Við vitum að meirihluti harðkjarna fíkla máttu búa við alvarlegt mótlæti sem smábörn og krakkar sem aftur setti óafmáanlegt mark á þroska þeirra. Tiltneigingin til fíknar var forrituð í frumbernsku. Heili þeirra átti aldrei möguleika á eðlilegum þroska,“ segir Dr. Maté.⁴⁷ Og hann heldur áfram og

Dr. Daniel Siegel

Á þessari mynd sést hve gífulega flókinn heilinn er og samt er þetta bara brot af flækjustigini

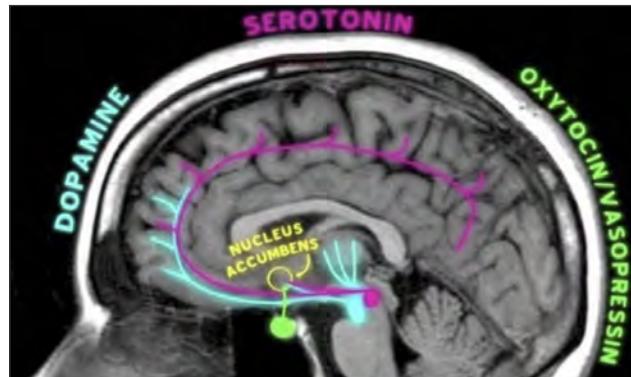
Líkir heilanum við hveitifrá. Þótt fræin séu eins genetískt, hafa utanaðkomandi þættir áhrif í uppvexti, þættir eins og jarðvegur, birta, vökvun og næring. Það er eins með heilann, þar sem foreldrar eru misjafnir verða börnin misjöfn.

Þau kerfi sem hafa hvað mest að segja varðandi það hvort einstaklingur verður fíkill eru óþíata kerfið, dópamín kerfið og sjálfstjórnunarsvæðið í fremri heilaberki. Þessir hlutar heilans eru finnstiltir af umhverfinu, ekki samkvæmt genetískum

kóða. Í öllum fíklum eru þessi kerfi meira og minna úr lagi og það gildir að öllum líkendum einnig um fjórða kerfið sem er streitiviðbragða kerfið. Fjöldi rannsókna hefur sýnt að andleg og líkamleg nánd milli barns og foreldris í frumbernsku hefur mest að segja fyrir heilbrigðan þroska heilans sem gerir einstaklingnum kleift að mynda tengsl við annað en vímuefni.

En vanræksla í frumbernsku hefur áhrif á önnur lykilefni heilans eins og serótónín, oxytósín og norepínfrín að ógleymdu kortisol sem er streituboðefni þannig að fyrirburar sem þurfa að hírast í hitakóssum í einangrun kannski vikum saman eru í sérstakri hættu á að þróa með sér fíkn. Nema þeir séu stroknir af foreldrum og það virðist vera að þótt strokur foreldra séu ekki nema túu mínumútur á dag hafi það næustum full áhrif á eðli- legan þroska heilans. Það minnkar einnig líkurnar á offram- leiðslu vasopressíns sem er annað streitu hormón.

Þeim sem vilja kynna sér þetta nánar er bent á að skoða hina frægu ACE rannsókn (*Adverse Childhood Experiences*)⁴⁸ þar sem m.a. ein af niðurstöðunum var að „dáetlanir okkar... eru að umfangi sem sjaldan sést í faraldsfræði og almennu heilbrigði.“ Þessi rannsókn sýndi að við hvert áfall í æsku jókst áhætta á misnotkun vímuefna á unga aldri tvö- til fjórfalt. Samt voru þeir þúsundir einstaklinga sem rannsóknin náði til ofur venjulegt miðstéttarfólk við góða heilsu.

Efnafræði ástarinnar í heilanum

Árið 1990 var því fagnað í BNA að vísindamenn við Texas-háskóla hefðu fundið alkagenið og það væri bara spurning um tíma þangað til hægt væri að koma í veg fyrir alkóholísmi með genabreytingu (*genetic engineering*) og *Time* tímaritið sagði: „Eftir fimm ár ættu vísindamenn að hafa þróað blóðprufu fyrir genið sem finna börn í dhættuhóp. Og innan áratugar gætu læknar haft í höndunum lyf sem annaðhvort stöðvar virkni gensins eða hamlar áfengissýki með breytingum á upptöku dópamíns.“

Umraeddir vísindamenn höfðu reyndar aldrei haldið því fram að þeir hefðu fundið alkagenið og sex árum seinna sagði yfirmaður rannsóknarinnar Kenneth Blum í yfirlýsingu að því

miður hefði það verið röng túlkun að þeir hefðu fundið alkagenið og þar með gefið í skyn að það væru tengsl á milli ákveðins gens og hegðunar. Slíkar rangtúlkánir væru algengar og hann benti á umræðuna um offitu genið og persónuleika genið. „*Það þarf ekki að taka það fram að það er ekkert sérstakt gen fyrir alkóhólisma, offitu eða einhvern ákveðinn persónuleika... Petta ákveðna mál snýst um að skilja tengslin milli einstakra gena og hegðunar.*“

Gallinn við þessa rannsókn var að þeir höfðu fundið þetta gen í heilum líka sem þeir höfðu krufið og framhaldsrannsóknir gátu ekki staðfest og *Lance Dodes*⁴⁹ fíknisérfræðingur sagði að merkasta niðurstaða rannsóknarinnar væri sú að „*það er ekkert gen fyrir alkóhólisma og þú getur ekki erfzt hann.*“ Það er ekki þar fyrir að genin skipti engu máli því það gera þau svo sannarlega, heldur það að gen geta ekki ákvárdæð jafnvel einföldustu hegðun hvað þá jafn flókna og fíkn. Ekki einu sinni þótt við værum með hundrað þúsund gen eins og fyrst var haldið en hefur nú

Kenneth Blum phd.

komið í ljós að eru líklega ekki nema rúm tuttugu til tuttugu og fimm þúsund. „*Genin okkar eru einfaldlega of fátaekleg til að teikna uppdrátt af tengingum í mannsheilanum,*“ ritar Jeffrey Schwartz geðlæknir í Kaliforniuháskóla.

Það er dálítið furðulegt að hugsa til þess að hver einasta fruma í líkama okkar hefur sömu gen eins ólíkar og þær eru, t.d. beinfruma og vöðvafruma. Svo hvað stjórnar genunum? Jú, umhverfi og utanaðkomandi áhrif, og reyndar innri líka, ákváðar hvaða genum er „*kveikt á*“ í hverri frumu fyrir sig. „*Starfsemi frumna eru aðallega vegna samskipta við umhverfið, ekki vegna genetíks kóða,*“ skrifaði frumulíffræðingurinn Bruce Lipton.

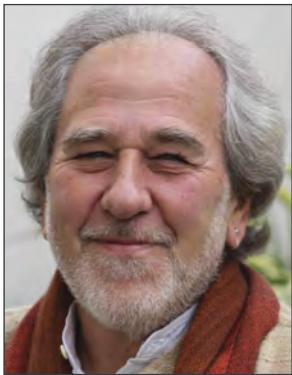
Svo af hverju er gengið út frá því að genin ákvárdi hegðun þó að engar vísindarannsóknir styðji það? Það hefur verið stungið upp á því að það sé vegna þess að við séum gefin fyrir einfaldar lausnir á flóknum málum, vegna þess að við einblínum á eina „réttu“ lausn við næstum öllu. Líklegri skýring

Dr. Jeffrey Schwartz

er þó sú að þroskavísindi hafa verið að verulegu leyti hunsuð og hlotið litla athygli. Lífið í öllum sínum fjölbreytileika býður ekki upp á einfaldar lausnir. Eða kannski er þetta bara miklu einfaldara því við mannfólkið erum afar lagin við að skella skuldinni hvað vankanta okkar varðar á einhverja röskun eða utanaðkomandi áhrif sem við höfum enga stjórnað. Og það, börnin míni, er bara sálfraðileg staðreynd. Genakóði mundi taka af okkur ábyrgðina.

Fíkn er viðbragð við streitu og tilraun til að takast á við hana með sjálfsjálp. Skaðleg til langframa þótt hún sé mjög árangursrík til skamms tíma. En streita minnkari virkni í dópamínviðtökum í tilfinningasvæði framheila, sérstaklega í heilakjarna sem kallast *nucleus accumbens* þar sem löngun í vímu eykst þegar dópamínvirkni minnnkar. En öll fíkn hefur sama undirliggjandi ferlið og það er sjaldgæft að rekast á fíkil eða stórnottanda sem aðeins lætur sér nægja eitt efni eða hegðun.

Dr. Bruce Lipton

Það er afar sjaldgæft að hitta t.d. alkóhólista sem ekki notar tóbak fíkil sem ekki svolgrar kaffi. Þegar allt kemur til alls er fíkn einkum og aðallega samband fíkils við efnið, ekki efnið sjálf.

Það eru nokkur atriði enn sem rétt er að minnast á hér. Öll fíkn á það sameiginlegt að henni fylgir löngun og skömm og hegðun eins og feluleikur, undirferli og hrösun. Þetta er oft meira áberandi í hegðunarfíkn eins og spilafíkn en fyrstu niðurstöður rannsókna benda til að sömu heilabrautir virkjast hjá spilafíkli og öðrum fíklum. Fjárhættuspilarar eru líka með óeðlilega dópamín starfsemi í heila eins og aðrir fíklar og lægra serótónínmagn. Það gildir líka um þá sem spila tölvuleiki, sömu dópamínviðtakar lýsast upp á PET myndum. Sem þýdir að fólk, eins misjafnt og það er, verður fíklar á eigin efnafraði í heila. Fíkn í efni sem veitir því mesta vellíðan og það er ástæða þess að ekki verða allir fíklar á sömu hlutina eða efnin. Og þetta er sérstaklega áberandi í tilfelli matarfíkla, sem eins og vímuefnafíklar, eru með lægra dópamínagni í heila og þar af leiðandi færri móttakara fyrir það því allt hangir þetta saman.

Sykur er eitt öflugasta efnið sem maðurinn notar til vellíðunar. Neysla sykurs hækkar magn endorfíns samstundis og serótóníns tímabundið. Það er reyndar hægt að koma í veg

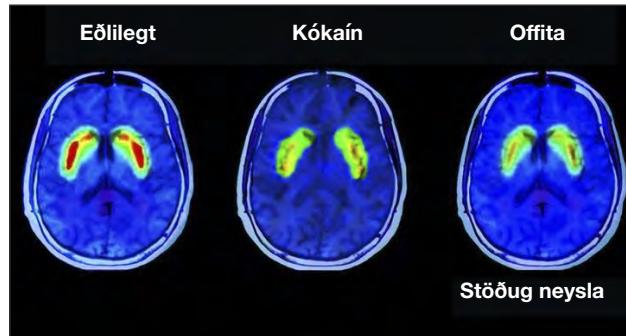

Sykur er það efni sem hvað auðveldast er að fá fíkn í

fyrir þessi áhrif sykurs með því að gefa tilraunadýrunum *Naloxón* sem er lyfið sem gefið er við ofskömmum heróíns.

Það er líklega ekki hægt að finna góða fíkn. Hvorki vinnufíkn, líkamsræktarfíkn eða annað, sama hvernig hún lítur út úr fjarlægð. Hún getur virst vera jákvæð en er það að sjálfsögðu ekki því í öllum tilfellum fíknar er einhver eða eitthvað sem hún bitnar á.

Við skulum rétt í endann fjalla um þolmyndun og fráhvörf sem virðast vera náskyld fíkn og tengd sömu heilabrautum. Þolmyndun þyðir að neytandi þarf alltaf meira og meira af viðkomandi efni eða athöfn til að ná sama takmarkinu. Það er, sömu dópamín áhrifunum.

Sykur slævir framleiðslu dópamíns eins og kókaín

Fráhvörf lýsa sér í pírringi og depurð, óróleika og stefnuleysi. Það stafar af því að endorfín og dópamín magn í heila minnkari. Þetta hefur verið sýnt fram á í rannsóknum í tilfellum *verslunar-, kynlíf-, spila-, og tölvufíkla* af Dr. Aviel Goodman. Svo það er líklega lítil ástæða til að ætla að það sé eitthvað öðruvísi í tilfelli vímuefnaneytenda.

Þegar dópamínmagn í heila lækkar fylgir vanlíðan og tómleiki í kjölfarið og það er nákvæmlega það sem gerir það að verkum að fíknihegðunin hefst til að byrja með. Því hefur verið velt upp, m.a. af Dr. Maté, að þessi tómleiki verði til þess að viðkomandi reyni að fylla upp í tómið með efni eða athöfn

Freistandi, dísætt og fitandi

sem getur aukið dópamín magnið í heilanum. Að án slíkrar hjálpar verði tómleikinn og tilgangsleysið viðvarandi, jafnvel yfirþyrmandi, og fæstum þyki slíkur tómleiki eftirsóknarverður.

Ein tilgáta enn sem mér hefur dottið í hug að gæti haft einhvern grunn. Þar sem ekkert er nýtt undir sólinni hafa áreiðanlega einhverjir aðrir velt þessu fyrir sér líka. Tilgátan er sú að bara börn og reynrar dýr líka, hafa þann hæfileika að geta lifað í núinu. Þegar þau vaxa upp og þroskast hverfur þessi hæfileiki smám saman með aukinni skilyrðingu. Eftir situr

söknuðurinn eftir þessari tilfinningu og löngunin til að njóta hennar aftur. Þá getur einstaklingurinn ímyndað sér að hann geti öðlast hana aftur á auðveldan hátt með neyslu vímugjafa eða fíknihegðun.

Að öllu samanlögðu, þegar maður hefur skoðað málin frá ýmsum vinklum, held ég að það sé afar óvarlegt að fullyrða eitthvað af eða á um fíkn, af hverju hún stafar eða hvernig best er að takast á við hana. Dæmin frá Rússlandi þar sem langt leiddir fíklar eru að sprauta sig með þotueldsneyti og fleiru í þeim efnaflokki virðist þó renna stoðum undir þá tilgátu að fíkn sé viðbrögð við tilgangsleysi. Fíklarnir í Rússlandi sem eru að sprauta sig með því sem kallað er „krókódillinn“ vita það fullvel að þeir eru að drepa sig með neyslu. Þeir hafa horft á eftir neyslufélögum sínum en samt er ör væntingin svo mikil að þeir taka frekar áhættuna að sprauta sig með efnum sem leysa upp holdið og drepur þá hægt og rólega á kvalafullan hátt. Það skyldi þó ekki vera vegna þess að þeir sjá ekki fram að losna nokkurntíma úr „búrinu“.

Ég er þeirrar skoðunar að við getum aldrei skilið fíkn til fulls. Við getum skilið einstaka þætti, hvað setur fíkn af stað og hvað gerist við neyslu en við getum aldrei skilið hana til fulls. Af hverju skyldi ég halda slíku fram ómenntaður maðurinn í þessum fræðum? Jú svarið við því er einfalt og liggur í

augum uppi. Heilinn í manninum er flóknasti lífmassi í gjörvöllum heimininum. Í heilanum eru einhvers staðar á milli 80 til 150 milljarðar taugafruma sem allar geta tengst þúsundum annarra taugafrumna. Auk þess eru meira en trilljón stuðningsfrumna, svokallaðra stoðfrumna (*glia*) sem styðja og virkja taugafrumurnar. Í heildina eru möguleikar tenginga svo margir að ógerlegt er að reikna út svo háar tölur. Og á hverri einustu sekúndu lífsins skjóta allar þessar frumur milljónum taugaboða til annarra frumna. Þannig að ég held að ég sé ekki að taka of stórt upp í mig að segja að við getum aldrei skilið heilann og virkni hans til fulls. Ekki heldur fíkn. Við þurfum nefnilega að nálgast fíkn frá mörgum hliðum samtímis og ég hef stundum furðað mig á því af hverju eins framsæknar stofnanir og rannsóknarháskólar eru, skuli ekki vinna meira saman, þ.e. ólíkar fræðigreinar. Manni virðist stundum að hver sé að vinna í sínu horni og passi sitt.

Svo er náttúrlega hægt að taka hinn pólinn í hæðina og sprýra hvað kemur það löggjafanum við hvað ég geri í frítíma mínum svo framarlega sem það bitnar ekki á öðrum. Hvort heldur ég kys að flýja „búrið“ augnablik með hjálp tónlistar, kynlifs, líkamsræktar, með vínglasi eða tveim, með bolla af kakói, já eða jafnvel kannabiss þótt ólöglegt sé?

Það að setja fíkil í fangelsi er að taka sjúkling og læsa hann

Kakóduft

inni. Sjúkling sem hefur enga stjórn á efnafræði í heila sínum. Sjúkling sem er ekki sjálfrátt. Ég hélt, satt að segja, að þjóðfélagið væri komið aðeins lengra.

Í GEGNUM TÍÐINA

FÍKN – MENN OG SKEPNUR

BLÁSIÐ TIL STRÍÐS

Í upphafi er gott að gera sér grein fyrir hvað fíknistriðið í raun og veru er. Það er stríð gegn dauðum hlut, (*Konsepti*) fíkníefnum. Þau eru reyndar tvö. Stríð gegn neytendum og svo geisar stríð um markaðinn þar sem fíknibann „*skapar kerfi þar sem brjálaðasta og kvalafyllsta ofbeldið far hlutverk skynsamlegra, skilvirkra raka.* Það er skilyrði. Það er verðlaunað“, segir Philippe Bourgois prófessor í mannfræði. Hvað neytendur varðar er þjóðfélagið að ráðast á þá sem minnst mega sín og það er eins hægt að berjast gegn flösu eða píanói. Enda seint sem hægt verður að fangelsa fíkn.

Maðurinn (*Homo sapiens, sapiens*) hefur alltaf farið sínu fram, hvort heldur er um að ræða einstaklinga, ættbálka eða þjóðir. Þess vegna eru settar reglur sem kallast lög til að mæla fyrir um hegðun og ýmiskonar félagslegt athæfi. Ég er býsna viss um að þegar maðurinn fann upp reglurnar sem ættbálkurinn sameinaðist um var einhver fljótur að koma auga á að þær mætti nota til eigin ábata og til að ná valdi á lýðnum. Og sumir sem hafa náð valdi á lýðnum hafa sett svip sinn á veraldarsöguna þótt þeir sem hafa kannski sett mestan svip sinn á söguna séu nafnlausir eins og maðurinn sem fann upp hjólið. Eða lærði að beisla eldinn.

Oftast eru það misjafnir þjóðhöfðingjar sem setja svip á allan hnöttinn en stundum eru það skrifstofumenn eða aðrir.

Einn þeirra skrifstofumannar sem setti svip á mannlífið er Harry Anslinger fyrsti yfirmaður bandarísku löggæslustofnunarinnar *Federal Bureau of Narcotics* og samfellt síðan í 32 ár.

Harry var fæddur 1892. Það er heilmikið vitað um Harry því hann skrifaði mikil og fór ekki leynt með skoðanir sínar.

Hann var haldinn ofsóknaræði og hafði þann eiginleika að sjá óvini og samsæri í hverju horni. Það er meðal annars vegna þessarar áráttu hans að skrifa skýrslur um allt milli himins og jarðar sem hans *frægasta tilvitnun er á almannara vitorði.* „*Reefer makes darkies think they're as good as white men.*“ Eða jónur láta litanda halda að þeir séu jafngóðir hvítum. Hann var kvæntur frænku Andrew Mellons sem var einn ríkasti maður Bandaríkjanna á þessum tíma og sat um tíma sem fjármálaráðherra.

Harry Jacob Anslinger

Þegar bannlögın voru feld úr gildi var nokkur fjöldi bannlögreglumanna á framfæri ríkisins og hafði fremur lítið að gera. Hvort sem það var fyrir tilstilli Mellons eða ekki, var Harry ráðinn forstjóri Federal Bureau of Narcotics og skilningur manna var að hann ætti að leggja stofnunina niður í rólegheitum til að losa stjórnina undan launagreiðslum til manna sem höfðu ekkert fyrir stafni og voru þó ekki fleiri en rúmlega 30 þegar Harry tók við. Þeim átti þó eftir að fólga verulega. Því Harry fór að ráða fólk.

Á bannárunum var 18. viðauka stjórnarskráinnar fylgt til hins ítrasta með Volstead lögnum þar sem var undanþága fyrir áfengislöggæslumenn svo þeir þyrftu ekki að taka inntökupróf það sem ríkisstarfsmenn þurftu að taka á þessum árum. Það gerði það að verkum að það sem kallað var *Prohibition Unit* varð að tæki til að hygla góðum störfum til vina og pólitískra samherja. Næstum samstundis voru þessi 18000 störf tengd hneyksli og spillingu og þar voru engir smápeningar í spilinu frekar en í dag. Harry var nefnilega afar samviskusamur í því að ráða fólk.

Samkvæmt því sem einn fulltrúa hjá fjármálaráðuneytinu létt hafa eftir sér var þar um að ræða, „*einkennilegasta samansafn pólitískra viðundra, ósugur og beinlínis ræningja sem voru gerðir*

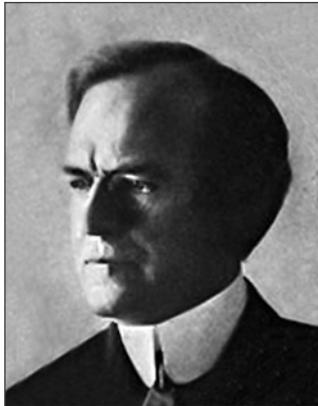
að bannfulltrúum.“ Þeir settu upp ólöglegar götulokanir, skutu saklausa borgara og kúguðu fé af bruggurum frekar en að handtaka þá.

Lobbíistar hófu baráttu og fengu það í gegn seint á þriðja áratug síðustu aldar að starfsmannaprófin voru tekin upp aftur. Það stuðlaði að afar vandræðalegri uppákomu þar sem rúmlega ⅔ allra bannfulltrúa stóðst ekki inntökuprófið! Annað högg kom á stuðningsmenn bannsins þegar hæstiréttur úrskurðaði 1927 að það væri ólöglegt fyrir dómara að greiða sér hluta þeirra sekta sem dæmdar voru vegna brota á Volstead lögunum.

Harry var ekki sáttur við þetta, gekk í málið að búa til óvin og fór fljóttlega að tala um kínverskt samsæri til að gera þjóðina að ópíumfíklum. Og réðist á læknastéttina, – alla.

Þannig var að læknar höfðu nýtt sér undanþágu í Harrison lögnum til að ávísá ópítötum til sjúklinga sinna sem voru fíklar. Það hafði meira að segja verið látið á þessa undanþáguna löglega. Svo læknar héldu rólegir áfram að ávísá til sjúklinga sinna sem fæstir voru neitt í líkingu við það sem fíklar eru í dag. Í könnun frá þessum tíma kemur fram að 75% fíkla lifðu eðlilegu lífi, 22% voru efnadír og aðeins 6% gætu flokkast fátækir. Þeir komu við í lyfjabúðinni með lyfseðilinn

sinn frá lækninum, keyptu sitt lyf, sem þeir fengu ódýrt, og notuðu það samkvæmt leiðbeiningum. Það virka nefnilega ekki öll lyf eins og áfengi svo neyslan var ekki vandamál fyrir neytendur við dagleg störf. Það besta var að þetta var fullkomlega löglegt.

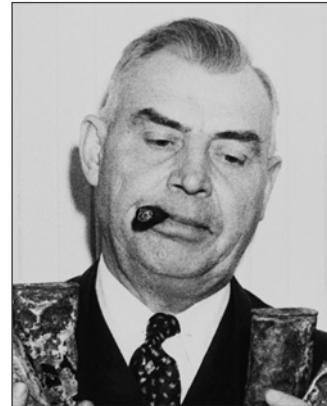
Henry Smith Williams

Á þessum tíma bjuggu bræður tveir í Los Angeles sem báðir voru læknar. Þeir hetu *Edward Huntington Williams* og *Henry Smith Williams*. Þeir voru að mörgu leyti ólíkir bræðurnir, annar þeirra fyrirleit fíkla af dýpstu hjartans rótum en hinn vorkenndi þeim óendanlega og opnaði klínik í LA til þess að hjálpa þeim. Báðir ávísuðu ópiótum til fíkla. Báðir voru handteknir í aðgerðum Anslingers og FBN, ásamt 20.000 öðrum læknum vitt og breytt um Ameríku í stærstu áras á læknastéttina í sögunni. Níutíu og fimm prósent voru sakfeldir þrátt fyrir dóm hæstarettar.

Afleiðingar aðgerða og dómsmála FBN á fíkla voru skelfilegar. Á einni nóttu urðu þeir að glæpamönnum að versla við glæpamenn sem voru ekki lengi að hækka verðið um 1000%.

Þegar á hann var ráðist greip Henry Smith til varna og fór að afla sér upplýsinga og þá kom nú ýmislegt í ljós. Meðal þess sem Henry komst að var að það voru tengsl FBN við mafiuna og Henry hélt því fram að fíknibannið væri beinlínis sett á til þess að afhenda henni markaðinn og mönnum hlyti að hafa verið það ljóst við lagasetninguna. Henry gekk meira að segja svo langt að fullyrða að „agent“ að nafni Chris Hanson, hægri hönd Anslingers, hefði tekið við 230.000 dollurum frá Mafiunni í San Francisco.

Þess má geta að téður „agent“ var handtekinn fyrir mítur og spillingu í Phönix í Arísóna nokkrum árum síðar. Það var fjallað um handtökuna í tveimur blöðum á þessum tíma, bæði

Chris Hanson

í Los Angeles og PhöniX og Hanson var ákærður. Eftir það finnur internetið ekkert um téðan Hanson svo velta má því fyrir sér hvort Harry hafi hjálpað honum við að láta málid hverfa en FBN var alræmd fyrir spillingu og hótanir. En Harry átti bandamann í blaðakónginum Randolph Hearst svo Henry Smith Williams, eða aðrir sem reyndu að fara gegn Harry, átti aldrei möguleika. Bandalag Harrys við Hearst er óútskýrt en Mellon gæti haft eitthvað með það að gera því hann átti mikla skóga í Kanada sem aðallega voru notaðir til pappírsgerðar.

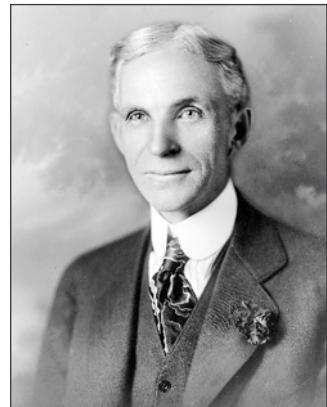
Á þessum tíma, upp úr 1930, fer sagan að taka ýmsa snúninga á málid og fleiri hagsmunir en áfengisframleiðenda fara að koma við sögu. Ekki hvað síst hagsmunir stálframleiðenda og efnaiðnaðarins og upp fara að skjótast nöfn eins og *DuPont*, *Andrew Mellon* og *William Randolph Hearst*. Og bílakóngurinn *Henry Ford*.

Andrew Mellon

Anslinger var kvæntur fránu Andrews Mellons eins og áður sagði og má líklegt telja að þessi tengsl gætu skýrt hvers vegna Anslinger fékk starfið. Mellon var skondin skráfa að mörgu leyti. Frjálshyggjupostular nútímans gætu fundið sitthvað sem þeim líkaði hjá Mellon, kannski helst í sambandi við skattstefnu hans. Mellon átti hagsmuna að gæta í stáliðnaði, skipasmíðum, efnaiðnaði, áfengisiðnaði og fleiru. Hagsmunir hans lágu víða og því hefur verið haldið fram að ásamt með Hearst blaðakóngi hafi þeir viljað hampiðnaðinn feigan. Þá var DuPont að þróa nælonið og vildi fá einkaleyfi á því og dreymdi um notkun þess um allan heim.

Um þetta leyti, í ágúst 1941, kynnir Henry Ford bílakóngur byltingarkennda hugmynd. „*The Car that grows from the Ground. Henry Ford's Hemp Car.*“ Petta var reyndar byltingakennd hugmynd því bíllinn var framleiddur úr hamp-

Henry Ford

Hampbíllinn hans Ford

Pierre Samuel DuPont

Randolph Hearst

afurðum þar sem því var mögulega við komið. Meira að segja burðargrindin var úr hamptræfum. Svo gekk hann fyrir hampolíu líka. Sætin voru með níðsterku hampáklædi og yfirbygg- ingin búin til úr hampi. Hún hafði þann eiginleika að gefa eftir og rétta sig svo til fyrra horfs við árekstur. Sökum stríðs- ins var skortur á stáli til annars en stríðstóla svo Ford lét efna- fræðinga sína finna upp lífrænt plast, bio-plastic. Svo vildi hann gjarnan hjálpa landbúnaðinum sem var að ná sér eftir kreppuna.

Nú urðu ýmsiruggandi um sinn hag. Hætta að nota stál í bíla? Nota hamp í stað nælons? Og knýja bílinn með hampolíu í stað hefðbundins jarðefnaeldsneytis?

Kemur ekki til mála sagði kórinn DuPont, Hearst og Mellon. Svo að sjálfsögðu gripu þeir ásamt öðrum hagsmunaaðilum til varna. Og þá reyndist nú Anslinger betri en enginn.

Fyrst var náttúrlega að koma á banni. Svo undirbúnungur þess hófst nálega um leið og Anslinger var kominn í embætti. Það var byrjað á þingnefnd sem átti að komast að „réttir“

niðurstöðu. Það vill svo til að nálega hvert orð sem sagt var fyrir nefndinni eru til á skjölum og þar er að finna margt skrautlegt. Aðalvitnið Anslinger fullyrти til að mynda frammi fyrir nefndinni að kannabis leiddi til ánaudar, glæpahneigðar og geðveiki.

Dr. William Woodward frá Amerísku læknesamtökunum sagði að samtökin vissu ekki um neinar vísbendingar þess efnis að kannabis væri hættulegt lyf. Enda var það í handbók amerískra lækna allar götur fram yfir 1900 og notað við ýmsum kvillum. Tilsvör nefndarmanna við þessu eru lýsandi. „*Ef þú getur ekki sagt neitt jákvætt, læknir, um það sem við erum að reyna að gera hér, af hverju ferðu þá ekki heim?*“ Næsti þingmaður sagði: „*Ef þú hefur ekkert betra til málanna að leggja, læknir, erum við þreyttir á að hluta á þig.*“

Eftir nefndarvinnuna tók fulltrúaideildin sér nákvæmlega eina mínuðu og þrjátíu og tvær sekúndur til umræðu um málið áður en það var samþykkt. Sem sagt bann, og öldungadeildin samþykkti það án umræðu. Þetta var árið 1937.

Svo bandarísk yfirvöld hófu massívar handtökur á neytendum hvar sem í þá náðist og áfengisframleiðendur kættust mjög. Þá ekki síður DuPont sem var kominn í kapphlaup um að verða á undan Þjóðverjum í þróun á næloni sem hann hafði ekki mikið á móti að fá alheimseinkaleyfi á.

En nú var sem sagt búið að banna hampinn.

Hér er nauðsynlegt að skoða aðferðirnar sem notaðar voru til að koma á banni. Nálega sömu aðferðirnar voru notaðar eins og þegar Harry fór á eftir læknum. Fundinn var minnihluthópur sem hægt var að berja á, hann var spyrtur við villt og saurugt kynlíf sem beindist aðallega gegn hvítum konum. Kínverskir járnbrautalagningaverkamenn áttu að spilla hvítum konum og svo vildi kínverjinná yfirráðum með því að hneppa þjóðina í ánaud ópíumfíknar. Þá var það ekki verra að geta kennt lituðu fólkum að spilla þeim hvítu. Harry beindi sjónum sínum einkum að leikurum og djassmúsiköntum og sá lítaði mísíkant sem Harry var hvað mest uppsigað við var Billie Holiday eða Eleanora Fagan⁵⁰ eins og hún hét réttu nafni. Í augum Anslingers hafði hún allt á móti sér, hún var svört, hæfileikarík, kona, fátæk og fræg.

Billie Holiday

Billie fæddist árið 1915 og dó úr skorpulifur og hjartasjúkdomi, handjárnuð við sjúkrarúm að skipun Anslingers 1959.

Anslinger áleit djasstónlist verkfæri djöfulsins og haft var eftir honum í viðtali að: „*Hægt væri að segja að djass hefði alist upp í næsta húsi við glæpi.*“ Svo þegar Billie hélt tónleika í Carnegie Hall án þess að hafa komið lagi í efsta sæti á vinsældalista og reyndar ekki átt lag á vinsældalista í nokkur ár, trompaðist Harry gjörsamlega. Og til að núa salti í sárin var uppselt kvöld eftir kvöld. Auðvitað lét Harry agenta sína „bösta“ hana. Um sögu Harrys og Billie má lesa í hinni frábæru bók *Johans Hari: Chasing the Scream*. Þar er ævi Billie líka rakin og hún var síður en svo dans á rósum.

Til marks um völd Harrys má nefna að hann hafði úrslitavald um hvað var sagt um kannabis og ópíata í öllum Hollywoodmyndum sem framleiddar voru á þessum tíma. Nokkrir leikarar sem notuðu kannabis lentu í vandræðum og a.m.k. einn flutti tímabundið til Afríku til að fá frið fyrir agentum Harrys.

En Harry var ekki hættur, langt í frá. Þegar loksins hafði tekist að ýta honum út úr FBN árið 1962 var hann gerður að stjóra í Davos í Sviss þar sem Bandaríkjamenn, alltaf jafn sannfærðir um eigið ágæti, voru að koma á stofn alþjóða fíkniefnastofnun. Í Davos óð Harry yfir allt og alla og beitti bæði

hótunum og mútum til að fá þjóðir heims til að ganga í takt í fíkniefnamálum, amerískum takt, sínum takt. Aðferðin sem hann notaði einna mest gagnvart þjóðum var sú að hann létt einhvern lágt settan fulltrúa lauma að öðrum lágt settum fulltrúa að það gæti nú verið að þróunaraðstoð yrði eitthvað endurskoðuð í Washington ef stjórnvöld yrðu óánægð með afstöðu viðkomandi lands. Harry var viss um að þetta mundi berast. Svipuð aðferð var notuð við mútur, hún var klædd í búning efnahags-, hernaðar- eða þróunaraðstoðar. Þegar fulltrúar einstakra ríkja, eins og t.d. fulltrúi Tæklands, bentu á að neyslan væri hluti þúsund ára gamallar menningar eða trúarleg svaraði Harry: „*Ekki rugla mig með staðreyndum, ég er búinn að ákveða hvernig petta á að vera.*“ eða „*Don't confuse me with the facts, I've decided how it's going to be.*“ Það er athyglisvert að aldrei nokkurn tíma var blakað við Franco, einræðisherra á

Robert Charles Durman Mitchum var handtekkinn fyrir að hafa kannabis undir höndum

Mótmæli stúdента á áttunda áratug síðustu aldar

Spáni, þótt ekki væri bannað þar að hafa lyf undir höndum enda var hann í sama liði og BNA og leyfði bandaríksa hernum að hafa herstöðvar þar.

Sömu aðferð var beitt til að jaðarsetja stúdenta og svarta þegar mótmæli vegna Vietnam stríðsins voru orðin of hávær. Ástandið í bandarísku þjóðfélagi seinni hluta sjöunda áratugs síðustu aldar var þróttmikið og einkenndist af alls konar þjóðfélagstilraunum. Upp úr þessum suðupotti spruttu félagslegir kimar sem þóttu ekki par fínir af ráðandi stétt. Það voru hippar í San Francisco, Black Panther hreyfingin á austur-

Þjóðvarðliðið var sent á stúdenta í Kent háskólanum

ströndinni, aðallega New York og svo voru námsmenn eitthvað að rífa kjaft í háskólunum. Svo var það běvítans rokkið og bílatónlistin. Í ofanálag vildi þetta lið lítið drekka brennivín heldur reykja eitthvert blóm. Jafnvel hvítir krakkar notuðu LSD og fleiri „sækadelísk“ vímuefni. Og stundaði frjálsar ástir með tilkomu pillunnar.

Það varð að sýna þessu liði hvar það átti heima í þjóðfélagsstiganum og þá var upplagt að jaðarsetja það. Ég meina, kynlíf og dóp! Hvað verður næst?

Hér eru tvær tilvitnanir í Anslinger: „Colored students at

the University of Minnesota partying with [white] female students, smoking [marijuana] and getting their sympathy with stories of racial persecution. Result: pregnancy“

„Two Negros took a girl fourteen years old and kept her for two days under the influence of hemp. Upon recovery she was found to be suffering from syphilis.“ Meðganga sýflis er a.m.k. 3 vikur og allt að 3 mánuðum.

En hvers vegna að gera fíkniefni ólögleg? Pau voru það ekki fram yfir 1900 og það voru næstum engin vandamál tengd neyslu. Það er staðfest að flestir ópiataneytendur í t.d. Kaliforníu fram undir 1930 voru miðaldra og eldri borgarar sem keypu sinn vímugjafa í apótekum á leiðinni heim úr vinnu. Með öðrum orðum, þetta voru nýtir þjóðfélagsþegnar sem stunduðu sína vinnu og lögðu sitt til samfélagsins. Þá eru ótaldar allar ömmurnar sem nýttu sér ópiata til að slá á verki og óþægindi eins og gigt.

Þegar maður skoðar bannsöguna eru ákveðin atriði sem maður rekur augun í og eru óþægilega áberandi. Í öllum tilfellum sem kröfur hafa komið fram um bann ákveðinna efna er sama röksemdin að baki. Hún fer kannski ekki hátt en hún er þarna að baki engu að síður. Þessi ástaða er – hræðsla. Ópíum var það sem kínverskir verkamenn, sem fluttir voru inn í þúsunda tali til að leggja járnbrautir þvers og kruss um

Ameríku, kusu helst til slökunar eftir erfiðan vinnudag.

Ráðandi stétt, þ.e. hvítir miðaldra karlmann, óttaðist að kínverjarnir ánetjuðu hvítar konur ópíum og gerðu þær að kynlífssþrælum. Það snérist sem sagt um að útlendingar væru ekki að gilja hvítar konur. Það sama gerðist með kókaín, það var ekki við það komandi að svartir væru að nota kókaín og gleymdu þjóðfélagsstöðu sinni.

Og þegar mexíkóskir verkamenn fóru að flykkjast á bómullarekrurnar til vinnu var sama röksemd notuð vegna kannabiss sem Mexíkóar notuðu til slökunar þar sem launin voru lág og þeir höfðu lítil efni á áfengi. Auk þess var rekinn gengdarlaus áróður af tveimur aðilum gegn efninu en það voru

Dæmi um áróður þessa tíma

þeir Harry Anslinger forstöðumaður FBN og blaðakóngurinn William Rudolph Hearst sem beitti blöðum sínum miskunnarlaust í baráttunni gegn kannabis.

Bannið snérist ekki um heilsu og velferð neytenda. Það snérist um jaðarsetningu ákveðinna hópa til að betra væri að stjórna þeim með ótta. Og allt var þetta gert undir því yfirskyni að verið væri að vernda börn.

En ennþá var striðið allt á rólegu nótunum og ekkert í líkingu við ástandið á bannárunum. Það átti heldur betur eftir að breytast.

En áður en við skiljum alveg við Harry er hér lítið dæmi um tvískinnunginn hjá honum. Einn af vinum hans var annar kunnur Ameríkani. *Joseph McCarthy*⁵¹ hét sá og var formaður Óamerísku nefndar bandaríska þingsins. Hann var heróínisti. Og hvar skyldi hann hafa fengið efnið til neyslu? Jú, Harry skipaði apótekara að láta MacCarthy fá lyfið. Því hagsmunir

Harrys og MacCarthy fóru saman í því að þeir héldu því fram fullum fetum og bökkuðu hvor annan upp, að þessi „eiturlýfjaneysla“ væri samsæri kínverskra kommúnista til að veikja amerískt þjóðfélag. Held að það hafi heyrst áður.

*Richard Nixon*⁵² lýsti svo yfir striði gegn fíkniefnum á þjóðhátiðardaginn okkar þann 17. júní 1971. Eins undarlegt og það hljómar fór stærsti hluti þess fjár sem veitt var í baráttuna þá í meðferðarúrræði fremur en til löggæslu. Það átti þó fljóttlega eftir að breytast því 1986 kvittaði *Ronald Reagan* undir *Anti-Drug Abuse Act* lögum sem breyttu áherslum frá meðferð og lækningu í löggæslu.⁵³

Í þessum lögum eru ákvæði sem gera það að verkum að dómarar hafa fremur takmarkaða möguleika á réttlátum og mildum dóum vegna eigin neyslu. Í lögunum eru nefnilega ákvæði sem skylda dómara til að dæma sakborninga til langar

Joseph McCarthy

fangelsisvistar og í sumum tilfellum hefur árangurinn orðið til þess að neytendur fá fangelsisdóma sem eru lengri en dómar fyrir morð. Auk þess eru miklir penningar í spilinu fyrir einstök löggæslulið um allt land því ákvæði í lögum gera þeim kleift að gera allar eигur sakborninga upptäkar, selja þær og hirða fēð. Það er ein ástæða þess að lögreglan reynir svo ákaft að hafa hendur í hári dópsala, þeir eru oft með stórar summur af reiðufé á sér og auðvelt að láta það hverfa. Svo er stór hluti refsivörslukerfisins einkarekinn og hægt að hafa vel upp úr því að leigja fangana út til vinnu.

En hvers vegna skyldi þjóðfélagið „vernda“ þegnana frá sjálfum sér? Er það eitthvað sjálfgefið? *Ludwig von Mises* velti því upp árið 1949 „*hvor ekki ætti þá að meina honum [þegnum] að lesa vondar bækur, sjá vond leikrit, horfa á vond málverk og skúlpura og hlust á vonda tónlist? Skaðinn af vondri hugmyndafræði er miklu skaðlegri, bæði einstaklingnum og fyrir*

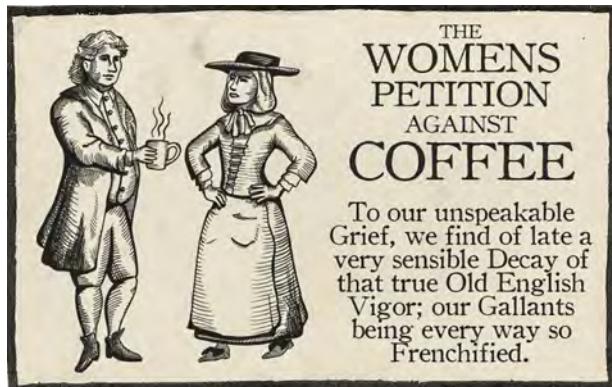
Richard Nixon

allt þjóðfélagið en skaðinn af narkótískum lyfum.“ Það hefur verið sýnt fram á að vímuefnin eru vel flest skári en áfengið og hvað kemur það einhverjum mönnum í Ameríku við hvernig restin af heimsbyggðinni kýs að flýja „búrið“ og víma sig stöku sinnum með öðru en áfengi? Við getum tekið dæmi af því hvernig hagsmunaoflin vinna í tilfelli OxyContín og framleiðanda þess.

Patrick J. Kennedy

*Patrick J. Kennedy*⁵⁴ sem er sonur Edwards heitins Kennedys á nokkrar meðferðir að baki eftir að hafa næstum rústað stjórnmálaferil sinn eftir að hann ók á girðingu á þinghúshæðinni í Washington DC árið 2006. Í ljós kom sem sagt að hann hafði misnotað sterkt lyfseðilsskyld verkjalyf eins og m.a. OxyContin sem Wikipedia hefur þetta um að segja: „*semi-synthetic opioid synthesized from poppy-derived thebaine. It is a narcotic analgesic...*“ Sem sagt ópiati og þar af leiðandi narkótiskt lyf.

Baráttan gegn kannabis er byggð á sömu bábiljum og þessi var á sínum tíma gegn kaffi

Pessar hremmingar karlangans hafa haft þau áhrif að Kennedy hefur gert fíknistriðið að aðalatriði stjórnmálavafsturs síns og 2013 tók hann þátt í að stofna félagsskap, *Project SAM* (Smart Approches to Marijuana)⁵⁵ sem hefur látið verulega að sér kveða í Ameríku gegn þeirri tilhneigingu bæði fylkja og ríkis að lögleiða kannabis enda flestum ljóst fyrir nokkru að fíknistriðið skilar ekki neinum árangri og hefur ekki gert í þau rúmu 40 ár sem það hefur geisað með ómáldum hörmungum og kostnaði.

Undir dynjandi lófaklappi í febrúar 2014 steig Kennedy í ræðupúlt samkomu rúmlega 2000 andstæðinga kannabis lögleiðingar á árlegri samkomu CADCA (*Community Anti-Drug Coalition of America*)⁵⁶ sem eru ein stærstu samtök þeirra sem þannig eru innréttar í henni Ameríku.

„Ég segi ykkur það að það er ekkert meira á skjön við að reyna að bæta geðþeilsu og draga úr lyfjamisnotkun hérlandis en að lögleiða priðja nautnalyfið,“ þrumaði Kennedy yfir lýðinn og bar lof á aðra ræðumenn samkomunnar fyrir að standa fastir fyrir gegn „öfga málflutningi“ lögleiðingarsinna.

Þar sem CADCA (<http://www.cadca.org/>) er beinlínis stofnað til að verja þjóðfélagið fyrir hættulegum lyfjum vekur það athygli hver var kostunaraðili þessarar samkomu. Það fyrirtæki heitir Purdue Pharma⁵⁷ og er framleiðandi Oxy-

Oxy Contin

Contin⁵⁸, hins afar ávanabindandi lyfs sem næstum rústaði stjórnmálaferil Kennedys og hefur verið tengt þúsundum dauðsfalla vegna ofskammta í Ameríku. En þau eru talin vera um 16000 árlega.

Lyfseðilsskyld ópiatalyf eru lang hættulegustu lyfin sem misnotuð eru í BNA og ábyrg fyrir 20-25 þúsund dauðsföllum ár hvert. CDCPP⁵⁹ (*Centers for Disease Control and Prevention*) hefur gefið það út að fleiri deyi nú árlega af völdum verkjalyfja en vegna heróíns og kókaíns til samans. Nýleg aukning heróíneyslu í Ameríku hefur ákveðin tengsl við hversu mjög framboð lyfseðilsskyldra ópíata hefur aukist þar.

Það er víst þannig í Ameríku að þar er rík tilhneiting til að of-ávísu verkjalyfum og talið er að bara í Ameríku einni séu 84% af allri framleiðslu oxycodónlyfja og næstum 100% hýdrócondónlyfja ávísað og notað árlega. Svo þetta sé sett í samhengi þá er einn af hverjum fjórtán einstaklingum misnotandi og næstum 1000 manns sem deyja árlega í Kentucky einu saman vegna misnotkunar ópíata verkjalyfja.

Svo það skýtur svolítið skökku við að CADCA og önnur slík samtök í fararbrottdi gegn mildari reglum vegna cannabis séu að fá stærsta hluta þess fjar sem þau nota frá framleiðendum ópíata og öðrum lyfjafyrirtækjum. Þeir sem gagnrýna samtökin halda því fram að þessi fyrirtæki hafi mikil áhrif

CADCA samkoma

á stefnu samtakanna og nefna sem dæmi að þau fari afar mjúkum höndum um lyfseðilsskyld lyf og misnotkun þeirra. Samtökin takmarki afstöðu sína til þeirra við að kalla eftir aukinni fræðslu og hafa ekki viljað taka þátt í því að breyta reglum varðandi lyfseðilsskyld lyf sem gætu dregið úr misnotkun þeirra. Nokkur mótsögn felst í því að CADCA og t.d Partnership for Drug-Free Kids (PDFK www.drugfree.org) taka eitilharða afstöðu gegn cannabis og eru jafnvel á móti skaðaminnkun og krefjast harðari og öflugri löggæslu.

Þegar nánar er skoðað kemur í ljós að hagsmunaarékstrar eru algengir í þessum kredsum. CADCA samkoman í febrúar var sótt af hagsmunaaðilum með beina fjárhagslega hagsmuni af óbreyttu ástandi. Þar mátti finna löggæsluhagsmuni, lyfjafyrirtæki og velferðarsamtök sem berjast á móti „fíkniefnadjóflinum“ sem rekin eru fyrir opinbera styrki.

Bannhyggjupáfarnir eru í beinni andstöðu við almenningsálitið sem hefur sveiflast til afglæpavæðingar og lögleiðingar varðandi kannabisefni á undanförnum árum. Árið 2012 ákváðu kjósendar í Colorado í almennum kosningum að lögleiða að fullu kannabisefni. Sama gerðu kjósendar í Washingtonfylki og kjósendar í Alaska og Oregon voru sama sinnis. Frá 1996 hafa 22 fylki og Washington DC lögleitt cannabis til lækninga og/eða afglæpavætt í reynd og það lítur út fyrir að Florída verði fyrst Suðurríkja til að lögleiða cannabis til lækninga.

Út um alla Ameríku eru lög- og reglugjafar að skoða og ræða um ýmsar leiðir til skaðaminnkunnar og minni refsinga vegna neyslu kannabiss. Það kostar ríkið mikið fé árlega og þeir einu sem græða á óbreyttu ástandi eru dópsalar, löggæsluverktakar, einkarekin fangelsi og hagsmunasamtök bannsinna. Jú, og auðvitað lyfjafyrirtækin og áfengisframleidendur.

Á ríkisþinginu í Washington hefur náðst þverpolítisk samstaða um að skora á DEA⁶⁰ (*Drug Enforcement Administra-*

tion) að breyta afstöðu sinni til kannabiss og endurflokkja lyfið en það er nú í efsta flokki (Schedule 1) í fíknilöggið Bandaríkjanna, við hlið heróíns og LSD.

Bannhyggjupáfarnir halda því fram að slíkar aðgerðir séu afar varasamar og nefna allt frá aukinni glæpatíðni, unglingsvandamálum og fleiri dauðsföllum vegna kannabisneyslu. Enn sem komið er, er ekkert staðfest tilfelli dauða af völdum kannabiss, eitt sem rekja má til Sativex⁶¹ sem er breskt lyf unnið úr cannabis. En stærsta vandamál bannhyggjupáfanna er fjárhagsleg. Það er nefnilega þannig að þessir hópar hafa beina fjárhagslega hagsmuni af áframhaldandi banni í formi styrka og það er eitthvað sem sjaldan er minnst á í almennri umræðu.

Á CADCA ráðstefnunni voru margir pólitíkusar, þingmenn, löggæslufólk og fólk úr stofnunum sem berjast hattrammlega gegn allri refsiminnkun. Rútur voru notaðar til að ferja þáttakendur til þinghússins á fundi með þingmönnum og Sue Thau, ráðgjafi hjá CADCA, lagði áherslu á að á þessum fundum með þingmönnum legðu þáttakendur áherslu á

Sue Thau

„eitthvað sem allir geta verið sammála um“ eins og hversu slæmt kannabis væri ungu fólk.

Það er svo sem alveg rétt en það er bara ekki verið að berjast fyrir því að koma kannabis ofan í ungt fólk, ekki frekar en brennivíni. Það er verið að berjast fyrir því að minnka skaðann sem hlýst af því að dæma fólk í fangelsi. En með þessari áætlun ættu „allir, hver og einn einasti“ að geta gert áætlunar um styrki „á komandi fjárhagsári.“

Eins kaldhæðnislegt og það er þá reiða bæði CADCA og PDFK sig á blöndu styrkja frá annars vegar ríkinu og hins vegar lyfjafyrirtækjunum. Frá stofnun CADCA árið 1992 hafa samtökum barist ötullega fyrir ríkisstykkum til hópa sem styðja fíknistríðið. *The Drug-Free Communities Act* frá 1997 sem átti rætur að rekja til Hvítá hússis var sett að undirlagi CADCA.

Lögin sjá til þess að rúmlega 90 milljónir dollara eru greiddir út árlega til svæðasamtaka sem berjast gegn neyslu. Gögn sýna að undanfarin ár hefur CADCA fengið meira en tvær og hálfu milljón dollara árlega í styrk frá ríkinu. Svipað gildir um önnur samtök sem berjast fyrir óbreyttu eða jafnvel verra ástandi. Þau reka sig með skattpeningum almennings sem ríkið réttir þeim. Að sjálfsögðu án þess að spryrja skattgreiðendur sérstaklega um það.

Vefmiðillinn „*The Nation*“⁶² komst yfir trúnaðarskjöl úr bókhaldi PDFK sem leiddu í ljós að stærstu styrkveitendur samtakanna voru *Purdue Pharma*, framleiðandi OxyContin, og *Abbott Laboratories*⁶³, framleiðandi ópiatalyfins *Vicodin*.⁶⁴ CADCA lítur einnig á Purdue Pharma sem sinn aðal styrkveitanda ásamt *Alkermes*, framleiðanda hins afar umdeilda nýja verkjalyfs *Zohydro*⁶⁵.

Lyfið kom nýlega á markað og á að vera tíu sinnum sterktar en OxyContin og var komu þess á markað mótmælt kröftuglega um öll Bandaríkin enda lyfið umdeilt. Janssen, sem er dótturfyrirtæki Johnson & Johnson sem framleiðir verkjalyfin Nucynta, og Pfizer sem framleiðir fjölda ópiatalyfja, styrkja einnig CADCA sem í staðinn leyfa þessum fyrirtækjum að nota CADCA lógóið í auglýsingum, á vefnum og í markaðsherferðum.

Forsíða The Nation, þekkt fyrir vandaðar úttektir

Afstaða CADCA til kannabis er æði ólík afstöðu samtakanna til lyfseðils-skyldra lyfja og misnotkunar þeirra. Í mars 2013 sendu æðstu stjórnendur CADCA og PDFK bréf til *Eric Holder* dómsmálaráðherra þar sem hvatt var til að halda kannabis í Flokki 1 þar sem efnið hefði enga læknisfræðilega eiginleika og væri meðal hættulegastu fíkniefna þjóðfélagsins. *Arthur Dean* forseti CADCA skrifaði að samtökin væru þó meðvituð um „lítinn kór á bandarískra þinginu sem væri að fara fram á endurflokkun“ en CADCA hvetti þingið til að halda kannabis í flokki 1.

Eric Holder

Á vef CADCA kemur skýrt fram að samtökin séu fyrst og fremst að berjast á móti breytingum á lögum um kannabis. Það er margt forvitnilegt á þessum vef. Meðal annars bréf til ritstjóra, athugasemdadálkar, bloggsnið, umræðuefni og önnur ráð til að halda boðskapnum á lofti. Þar kemur líka fram að

samtökin hafa það sem meginmarkmið að vernda og efla þær tvær ríkisstefnur sem miða að því að styrkja bannhyggjupáfana og vera á móti lögleiðingu.

Lyfseðilsskyld lyf eru hins vegar önnur saga og þar kveður við annan tón. Þar eru samtökin ásamt PDFK alveg til í að beita fræðslu til að koma í veg fyrir misnotkun en eru á móti auknu eftirliti með lyfseðilsskyldum lyfjum. Ekki eru þessi samtök heldur neitt hrifin af því að koma á eftirritunarskyldu lyfja sem sérfræðingar eru þó sammála um að séu afar ávanabindandi og hættuleg.

Í febrúar 2014, sama mánuði og CADCA hélt ráðstefnuna, sendu 42 helstu samtök þeirra sem berjast gegn misnotkun, bréf til bandarísku matvæla- og lyffastofnunarinnar (*Food and Drug Administration*) til að mótmæla skráningu Zohydro á almennan markað. Það stingur í augun að hvorki

Gen. Arthur Dean

CADCA og PDFK eru með þessum hópum í undirskriftum bréfsins. Stefna CADCA varðandi lyfseðilskyld verkjalyf og misnotkun þeirra er suð að best sé að hreyfa ekki við reglum og skráningu í þessum lyfjaflokki. Ef eitthvað, ætti að styrkja samtök eins og CADCA til að efla og auka starfsemina.

Þegar CADCA var spurt um aðgerðir til að berjast á móti misnotkun lyfseðisskyldra lyfja svaraði Sue Thau því til að samtökin styddu fræðslu og hefðu stutt frumvarp frá öldunga-deildarþingmanninum Ed Markey. Frumvarpið gerir þeim sem óvart verður valdur að dauða einhvers vegna ofskammts kleift að sleppa við málshöfðun. Þá hafi samtökin líka haldið samkomur þar sem fólk var hvatt til að mæta með lyfin sín til eyðingar.

Pað er mikilvægt að hafa í huga að „iðnaðar“hóparnir eru ekki á móti neinum þessara aðgerða. Þau er bara á móti þeim aðgerðum sem gætu minnkað gróða lyfjaiðnaðarins, skítt með fórnarlömbin. Sem dæmi má taka að árið 2012 kom hópur lækna og skaðaminnkunarhópa undirskriftalista til FDA þar sem óskað var eftir að FDA breytti flokkun ópíata þannig að þeim væri eingöngu ávísad við miklum verkjum (*severe pain*) í stað meðal- til mikils sársauka (*moderate to severe pain*) sem eru í leiðbeiningunum sem FDA gefur út vegna notkunar þeirra. Purdue Pharma lagðist gegn þessu og samkvæmt því

Joe Manchin

Hal Rogers

sem heimildamaður sem ekki treysti sér til að koma fram undir nafni tjáði The Nation neituðu bæði CADCA og PDFK að skrifa undir.

CADCA og PDFK hafa heldur ekki stutt tilraunir til að koma böndum á aukna óþíatanotkun með því að fera lyf eins og Vicodin og Lortab⁶⁶ upp um flokk, úr flokki 3 í flokk 2, sem gerði ávísun þessara lyfja ekki eins auðvelda. Þessi samtök hafa heldur ekki stutt tilraunir þingmannanna Hal Rogers og Joe Manchin til að koma á hertum reglum vegna skráningar nýrra kröftugra ópíata, lyfja eins og Zohydro⁶⁷, sem ýmsir vilja láta

banna alfarið sökum þess hve sterk og ávanabindandi þau eru.

„Mér finnst það hrænsi að þegja í tilfelli flokkunar á hydroncodóne lyfum á meðan orku er eytt í að halda kannabis í flokki 1,“ segir Dr. Andrew Kolodny, geðlæknir í New York sem er í forsvari fyrir PROP⁶⁸ (*Physicians for Responsible Opioid Prescribing*). Kolodny tekur fram að það séu lög-mætar áhyggjur af lögleiðingu á kannabis, ekki síst vegna markaðssetningar og áhrifa á unga neytendur. „Svo ég held að það væri óviðeigandi fyrir það þrýsta á lögleiðingu Marijuana.“

„En,“ bætir hann við, „þegar við erum með svæsinn faraldur í Ameríku, faraldur sem CDC (*Centers for Disease Control and Prevention*) segir að sé skæðasti faraldur í amerískri sögu, fer ekki hjá því að maður velti fyrir sér hvort þau stjórnist –eða ekki– af því hvernig þau eru fjármögnuð.“ Hér er varlega stigið til jarðar og greinilegt að Kolodny vill ekki tala hreint út um þessa

Dr. Andrew Kolodny

Marcia Lee Taylor

Will Rowe

misnota og drepa sig á með ofskammti og/eða blöndun með öðrum lyfjum, einkum áfengi. *American Pain Foundation*⁷⁰ beindi baráttu sinni einkum að því að sjúklingar með verki hefðu aðgang að ópiðtum. APF var lagt niður í skyndi árið 2012 eftir rannsókn þar sem ýmislegt miður gott kom í ljós. Einkum áróður þar sem lítið var gert úr hættum ópíata og virkni þeirra dásömuð. Þá kom líka upp úr dúrnum að samtökin reiddu sig nær eingöngu á styrki frá ópíata framleiðendum. CADCA og Purdue Pharma skrifuðu álka bréf til sama aðila, NDPC, 2012.

Líkt og aðrir framleiðendur lyfseðilsskyldra lyfja hefur Purdue Pharma, sem hagnaðist um meira en 27 milljarða dollara á OxyContin einu frá 1996, áður lent í síðferðilegri klemmu. 2007 greiddu Purdue Pharma og forstjórar þess 634,5 milljónir dollara sekt fyrir villandi markaðssetningu þar sem lítið var gert úr ávanaeiginleikum OxyContin. Það sama ár samþykkti fyrirtækið að greiða 19,5 milljónir dollara til 26 fylkja og District of Colombia í dómsátt þar sem fyrirtækið var talið hafa hvatt lækna á ólöglegan hátt til að ofávísá lyfinu. En völd og áhrif fyrirtækisins yfir bannhyggjupáfunum er minna þekkt enda ekki farið hátt.

Erik Altieri, talsmaður NORML⁷¹ (*National Organisation for the Reform of Marijuana Laws*) heldur því fram að „*kannabis geti í mörgum tilfellum komið í stað verkjalyfja til handa fólkis*“

sem plagað er af stöðugum sársauka og öðrum krankleika. „Lyfjafyrirtækin „vilyja ekki sjá aðra seljendur á þessum markaði.“

Arthur Dean sem er fyrrverandi hershöfðingi á eftirlaunum og forseti CADCA hefur sagt í bréf til fjölmáðils að „*þeir styrkir sem CADCA fær hafa engin áhrif á stefnu samtakanna. Ávisuð lyf eru lögleg og hafa oft bjargað lífi...*“ og „*CADCA hefur fengið styrki frá iðnaðinum eins og Purdue Pharma og fleiri fyrirtækjum til að þróa aðferðir til að koma í veg fyrir neyslu og ofneyslu ávísunarlyfja og kvefmixtúra sem seldar eru yfir borðið.*“ Aðspurður um hvaða afstöðu samtökin hefðu til tilrauna þingsins til að herða reglur vegna ávísana verkjalyfja var svarið stutt og laggott. „*CADCA hefur ekki tekið afstöðu til þessara frumvarpa.*“

Þegar sami fjölmáðill hafði samband við fleiri fyrirtæki og samtök létu þau ekki svo lítið að svara. Hvorki PDFK, Purdue Pharma, Abbott Laboratories, Pfizer eða Alkermes. Talsmaður

Erik Altieri

Michele Leonhart stjóri DEA svarar spurningum þingnefndar vegna kynlífshneykslis DEA agenta

Janssen svaraði stuttlega að fyrirtækið styrkti CADCA fjárhagslega.

Í maí 2014 sendi CADCA bréf til félagsmanna og bað þá um að skrifa þinginu svo hægt væri að koma í veg fyrir að DEA væri settur stóllinn fyrir dyrnar þannig að þeir létu af því að ráðast á fullkomlega löglegar ræktunarstöðvar kannabiss til lækninga í þeim fylkjum þar sem það er leyft. Allt kom þó fyrir ekki og lögin fóru í gegn með stuðningi beggja flokka svo nú er DEA bannaðar slíkar aðgerðir.

Víkur þá sögunni aftur að Patrick Kennedy og Project Sam. Þessi samtök eru hvað mest áberandi í andstöðu við hvers konar refsminnkun kannabisneyslu og þessi fyrrverandi þingmaður hefur góðan aðgang að ýmsum helstu fjölmíðlum, allt frá HBO til Comedy Central þrátt fyrir möguleg hagsmunatengsl.

Ýmsir þeir sem aðhyllast refsilækkun hafa gagnrýnt Kennedy og baráttu hans gegn kannabis. Þeir benda á að hann hafi sjálfur fengið fyrirgefningu og önnur tækifæri og finnst það hræsni að hann geti ekki unnt öðrum hins sama.

Þegar Project Sam hóf skipulega herferð gegn fylkisþinginu í Alaska bjuggu mótmælendur í Anchorage til risastóra ávísun að upphæð 9.015 dollara en það er sama upphæð og Kennedy fékk í kosningasjóði sína frá áfengis- og björframleiðendum meðan hann var í embætti. Þá hafa gagnrýnendur líka bent á að í stjórn og framkvæmdaráði Project Sam sitja fulltrúar hópa sem koma til með að halda áfram að hagnast fjárhagslega á óbreyttu ástandi.

„Sumir sem eru hvað virkastir í Project Sam virðast hafa fjárhagslegan hag af því að halda marijuana áfram ólöglegu með skyldurefsingu fyrir fullorðna neytendur,“ segir Mason Tvert frá Marijuana Policy Project² í Colorado. Sem dæmi nefnir hann að Ben Cort, talsmaður Project Sam, reki meðferðarheimili

fyrir lyfjaneytendur í Aurora í Colorado.

Tvert bendir á að sakfell-ing leiði oft til þess að dómar-inn skikki sakborning til að fara í meðferð sem geri það að verkum að meðferðarstof-nanir hafi augljóslega beinan fjárhagslegan ávinnung af óbreyttu ástandi og séu þess vegna á móti öllum breyt-ingum. Hann bendir á að *Geo Group*⁷³ sem rekur nokkrar meðferðarstofnanir og gæslu-varðhalds fangelsi hafi sagt í skráningu til bandaríksa fjármála-eftirlitsins að „*allar breytingar hvað varðar afglæpun vímuefna og skráðra lyfja gæti haft áhrif á fjölda þeirra sem eru handteknir, sakfelldir, dæmdir og fangelsaðir og þar með mögulega minnkað eftirsprungina eftir húsnæði til að hýsa þá.*“ Já, sæll! Þetta þýðir í stuttu máli að allar breytingar gætu minnkað ágóðann af rekstri stofnana Geo Group.

Dr. Stuart Gitlow, forseti *American Society of Addiction Medicine*⁷⁴, situr í stjórn Project Sam og talar íðulega gegn kan-

Mason Tvert

Ben Cort

Dr. Stuart Gitlow

nabisi til lækninga. Í athugasemdum til USA Today í janúar í fyrra deildi hann á Obama forseta þegar hann sagði að *cannabis væri ekki hættulegra en áfengi*. „*Það er enginn ávinnungur af marijuana, sagði hann.* „*Petta snýst bara um að fólk vill fá frelsi til að vera skakkt. Ekkert annað. Og áhættan er gifurleg.*“

Það sem USA Today gat ekki um, og Gitlow hefur haft hljótt um, er að hann er lækningaforstjóri hjá lyfjafyrirtækinu *Orexo*⁷⁵ sem fyrir ekki all löngu framleiddi nýtt lyf sem kallað er *Zubsolv*⁷⁶. Lyfið er ópiatahermir svipað og *Suboxone*⁷⁷ og þótt

það hafi verið hannað til að takast á við ópiatafíkn hefur það sýnt sig að það er iðulega notað til að komast í vímu. Í *The New York Times* birtust upplýsingar um að Suboxone væri tengt fleiri en 400 dauðsföllum í BNA frá 2003.

Í desember á síðasta ári velti *Dr. Mark Willenbring*, fyrrum yfirmaður lækninga- og meðferðarannsóknna hjá *National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism*⁷⁸, upp efasemendum um forstu Gitlows hjá American Society of Addiction Medicine þar sem hann væri tengdur Orexo. „Áhyggjur mínar snúa að almenningsálitinnu, sérstaklega í sálfræði og meðferð fikla, að fjárhagslegar væntingar liti og gengisfelli faglegar skoðanir,“ sagði Willenbring í viðtali við *Alcoholism & Drug Abuse Weekly*.⁷⁹

Peter Bensinger, fyrrverandi yfirmaður hjá DEA, og *Robert DuPont*, fyrrum dóp-zar í Hvítá húsinu, reka núna ráðgjafafyrirtæki sem sérhæfir sig í lyfjaprófunum á vinnustöðum. Þeir

Dr. Mark Willenbring

Peter Bensinger

Robert DuPont

vinna báðir náið með Project Sam og hafa talað á samkomum með stjórnendum þar. Þá skrifuðu þeir undir bréf samtakanna til þingsins þar sem þeir báðu það um, að endurskoðuð yrði sú ákvörðun að fresta framkvæmd alríkislaga í þeim fylkjum sem hafa lögleitt kannabis. Vegna þeirrar afstöðu hafa þeir orðið fyrir gagnrýni frá t.d. *Howard Wooldridge* frá *Citizen Opposing Prohibition*⁸⁰ sem gagnrýndi að þeir vildu halda í „steftnu sem væri góð fyrir veski þeirra.“

Endurskoðun laga varðandi kannabis hefur valdið djúpum

ágreiningi innan löggæslunnar. Nýleg könnun leiddi í ljós að nærrí tveir þríðju lögreglumanna hefði þá skoðun að endurskoða ætti lögini. Þar af vildu 36% að marijuana yrði lögleitt, regluvætt og skattað. Fjórtán prósent voru fylgjandi vægari refsingum, 11% voru hlynntir kannabisi til lækninga og aðeins 4% vildu bara afglæpavæða og milda refsingar.

En kerfislæg tregða næstum allra fag- og verkalýðsfélaga í löggæslu hafa gert það að verkum að þau eru næustum undantekningalaust á móti breytingum. Allar götur frá Reagan- stjórninni hafa löggreglu-yfirvöld verið hvött til að gera sem mest upptækt í dópáhlauðum og selja það sem hugsanlega væri hægt að tengja við athæfið. Það hefur hjálpað fjárveltum litlum löggregluembættum vítt og breytt um landið fjárhagslega. Og samkvæmt upplýsingum frá domsmálaráðuneytinu hafa löggæslu yfirvöld haft meira en einn milljarð dollara upp úr krafsinu, bara vegna kannabiss.

Howard Wooldridge

Á níunda áratug síðustu aldar var sett á laggirnar styrkjakerfi sem skyldaði lögreglu til að taka þátt í alls konar aðgerðum sem summar gengu þvert á margar víglínur réttinda hins almenna borgara og er *Edward Byrne Memorial Justice Assistance Program*⁸¹ sennilega þeirra kunnast. Styrkir þessir eru háir og bara á síðasta fjárhagsári námu þeir 2,4 milljörðum dollara til handa löggreglunni.

„*Peningar*,“ svarar *Stephen Downing*⁸² fyrrverandi aðstoðar-yfirlöggregluþjónn í Los Angeles þegar hann er spurður að því hvers vegna svo mörg löggregluembætti séu á móti breytingum. „*Í mörgum fylkjum ætlast borgaryfirvöld til að lögreglan geri mikil upptækt og þau vonast til að pessar handtökur bæti fjárhaginn.*“ Samkvæmt *Wall Street Journal* hafa löggæsluyfirvöld spáð því að tekjur af því sem upptækt er gert minnki eftir að marijuana er orðið löglegt.

Þá hafa t.d. fangavarðasamtök lýst sig andvíg allri slökun

Stephen Downing

á stefnu. Þá minnkar yfirvinnan og fangaverðirnir bera minna úr býtum. Þar sem fangelsi í Ameríku eru að stórum hluta rekin af einkaaðilum eru þeir sem þau reka alfarið á móti allri tilslökun. Þau fá greitt fyrir hvern fanga frá ríkinu og svo geta þau leigt út vinnukraftinn meðan hann dvelur bak við lás og slá. Pannig að allt snýst þetta um peninga og eiginhagsmuni. Aðrir eru ekki sammála þessu og *Bob Cook*, sem er fyrrverandi forseti félags fíkniefnalögrelumanna, segir að þetta snúist ekki um tekjur af sölu þess sem gert er upptækt. Hann segir að ástæða þess að lögæslumenn séu á móti lögleiðingu snúist bara um eitt, kannabis sé stórhættulegt vímuefn. „*Pú prófar einu sinni og það getur rístað líf þitt.*“ Já, kallinn minn, þetta er alveg hárrétt hjá þér, sjáðu bara Obama.

Það er nokkuð sama í hvaða átt er litið, allt snýst þetta um peninga. Í upphafi árs þegar *Carly Melin*, fylkisfulltrúi frá

Carly Melin

Minnesota ætlaði að leggja fram frumvarp um kannabis til lækninga ótaðist hún viðbrögð frá hagsmunagæsluvörðum löggæslunnar. „*Það voru ákvæðnar áhyggjur af ríkisstyrkjum til dólpvarna sem bundnir voru fíkniefnalögæslunni,*“ segir Melin. „*Eigna-upptaka var einnig rædd litillega.*“ Hún bætir við að löggæslan eins og hún lagði sig hafi verið á móti en breytt afstöðu sinni nokkuð þegar fjöldi fólks hafði samband við þessar sömu stofnanir sem voru á móti og vildi fá lyfið fyrir börnin sín. Frumvarpið var á endanum samþykkt.

„*Það er ekki erfitt að komast að því að það eru gifurlegir fjármunir bundnir því að framfylgja fíkniefnalögunum*“, segir Melin. „*Handtökur vegna kannabiss eru enn meira en 60% handtaka vegna fíkniefna í Minnesota svo kannabis er „big business“ í augum löggæsluyfirvalda.*“ Pessar tölur stemma ágætlega við gögn frá *American Civil Liberties Union*⁸³ en þar kemur

John Lovell

fram að handtökur vegna kannabiss eru um helmingur af öllum handtökum vegna fíkniefna í Ameríku.

Svipað er uppi á teningnum annars staðar. *John Lovell*, hagsmunavörður löggreglunnar til fjölda ára, var sá sem mest áberandi var þegar umræður um lögleiðingu voru í Kaliforniu árið 2010. Lovell þessi rekur ráðgjafafyrirtæki sem sérhæfir sig í að nálgast peninga frá ríki og fylki til handa einstökum löggregluumdæmum og hlaupa upphæðirnar á milljónum dollara sem fara m.a. í að borga óbreyttum lögreglumönnum yfirvinnu. Að sjálfsögðu tekur Lovell sinn hlut af þessum upphæðum.

Sama er upp á teningnum í Florída þar sem frumvarp um að leyfa kannabis til lækninga var tekið fyrir nú í haust. Þar eru það löggæslumenn og samtök þeirra sem mest eru á móti og hefur talsmaður þeirra *Grady Judd*, löggreglustjóri í Polk sýslu, látið hafa það eftir sér að upptaka og sala á eignum í sambandi

Grady Judd

við kannabishandtökur geri yfirvöldum kleift að sinna starfi sínu. Án þeirra fjármuna væri það illa gerlegt að halda útimannskap og tækja hann upp með skotvpnum og græjum. Einnig að baráttan við að uppræta cannabis úr fylkinu sé afar góð ávöxtun fjár þar sem í fyrra hafi það skilað 900.000 dollarum og oft farið yfir milljón dollara á ári bara frá sölu eigna sem gerðar eru upptækar vegna kannabishandtaka.

Downing, fyrrverandi aðstoðaryfirlöggreglujónn í LA, bendir á að eini munurinn núna og á bannárunum forðum sé sá að þá hafi löggregla og dómarar tekið við fé i brúnum pappírspokum. „Núna fá þeir peningana á fullkomlega löglegan, kerfisbundinn hátt í gegnum ríkisstyrki. Þess vegna nota þeir hagsmunaverði til að berjast gegn öllum umbótum.“ Svona er nú siðferðið misjafnt.

Þótt þetta sé ekki fullkominn samanburður vilja sumir þeirra sem berjast gegn kannabisbanni nota þessa reynslu til hliðsjónar þar sem svo margir hópar sem berjast fyrir óbreyttu ástandi eru tengdir fjárfstreymi, hvort heldur eru ríkisstyrkir eða fé frá upptöku eigna og vilja þess vegna halda kannabis ólöglegu.

Bann veldur „hvatningu fyrir þessa áhugahópa að halda áfram að sækja fé í ríkiskassann til áframhaldandi „fíknistriðs“ og þeirra eigin launa,“ segir Steve Cohen í fulltrúadeildinni en

hann er ein aðal málþípan fyrir lögleiðingu kannabiss á Bandaríkjajöfugi. Hann bætir við að þeir sem einna mest séu á móti umbótum virðist vera það vegna áhrifa peninganna sem flæða vegna kannabisbannsins. „Það er vitahringur.“

Það virðist vera nokkuð sama hvað maður skoðar, að alls staðar eru fjárhagslegir hagsmunir undir hvort heldur er til að banna, viðhalda banni eða lögleiða. Að minnsta kosti virðist það nokkuð ljóst að bannið á kannabis var sett til að tryggja fjárhagslega hagsmuni og það sama virðist gilda um áframhaldandi bann.

En hvað kostar svo bannið og stríðið?⁸⁴ Það er talið að heimsmarkaður ólöglegra fíkniefna sé um 300 milljarðar dollara á ári. Allt þetta fé er svart og í höndum vopnaðra glæpagengja. Það má álykta að ef fíkniefni lytu sömu lögmálum og lyf og áfengi bæði vegna framleiðslu, dreifingar og sölu lenti a.m.k. helmingur þessa fjár í ríkiskassanum hjá þeim þjóðum

Steve Cohen

14 years ago, Portugal decriminalized all drugs. They shifted spending to treatment. So what happened?

ENTRADA

582

Addiction fell. Overdose fell. Injecting drug use down by 50%. Nobody wants to go back.

#EndTheDrugWar / chasingthescream.com

Þetta er dálítið sláandi

110

sem tækju upp aðra og skyndislegri stefnu í þessum málum. Stefnu sem væri svipuð eða eins og í Coloradó, Sviss, Portúgal og Úrúgvæ.

Þá er ótalinn kostnaður við stríðið sjálft, bæði beinn og óbeinn. Kostnaður stríðsins í beinhörðum peningum í BNA eingöngu vegna fangavistar er 8.752.122.855 \$ á ári. Annar kostnaður er \$26,3 milljarða. Þannig að bara í Ameríku er beinn árlegur kostnaður vegna fíknistríðsins rúmir 35 millj-

Enginn fjármálaráðherra fúlsar við slíku

arðar dollara og þessar tölur eru fremur varlega áætlaðar. Sennilega er óhætt að bæta við a.m.k. 20-25%, jafnvel meiru. Að minnsta kosti er áætlað að kostnaður árið 2007, bæði beinn og óbeinn hafi verið \$193 milljarðar.⁸⁵

Ofaní kaupið er ótalinn óbeinn kostnaður sem er miklu, miklu hærri. Hvað kostar það til dæmis að eyðileggja líf einhvers sem gerir það að verkum að hann fær hvergi vinnu og er upp á félagsmálayfirvöld kominn það sem eftir er? Eða kostnaður vegna fórnarlamba fíknistríðsins sem lendir óvart inni í miðjum skotbardaga þar sem barist er um markaðinn?

Það er fróðlegt að bera saman kostnað annars vegar í BNA og svo í Portúgal þar sem öll fíkniefni hafa verið afglæpavædd. Í Portúgal er engu eytt í að eltast við almenna neytendur en áhersla í löggæslu er á smyglara og stórsöllumenn. Neytendum sem lenda í vanda er boðið upp á meðferð sem þeim er frjálst að hafna. Árið 2001 var stefnu Potúgala breytt og í dag er kostnaður við löggæslu aðeins brot af því sem áður var, u.p.b. 1/200 hluti. Upphæðin er svo lítil að þráttr fyrir ítarlega netleit finnast engar tölur, hvorki hjá Portúgolum sjálfum eða Evrópusambandinu.

Hvað skyldi svo fíknistríðið kosta á Fróni? Kostnaður á hvern fanga er kr. 19.000 á dag og fram hefur komið að þriðjungur þeirra situr inni vegna fíkniefnabrota eða um 50 manns á ári. Árlega er þá kostnaður í kring um 50 sinnum 19.000 sem gerir þá tæpa milljón á dag eða um 347 milljónir tæpar á ári. Þá er ekki talinn með kostnaður dómskerfis og lögreglu sem líklega má áætla að sé annað eins. Þetta gerir um 700 milljónir á ári bara vegna fíkniefnabrota. Þá er líklegt að nokkrir fangar sitji inni vegna ofsbeldis- eða auðgunarbrota vegna neyslu.

Á vef Fangelsismálastofnunar, fangelsi.is, kemur fram að langflest afbrot eru framin í tengslum við vímuefn, áfengi þar á meðal. Seðlabankinn hefur áætlað að velta ólöglegrar starfsemi á

borð við fíkniefnasölu, smygl, vændi og heimabruggr sé um 6,6 milljarðar króna á ári. Þetta fé er augljóslega í höndum þeirra sem slíka iðju stunda og veitir þeim ákveðin völd.

Þessi völd og þessir fjármunir verða ekki gefin eftir baráttulaust. Það er allt of mikið í húfi til þess. Það stingur svolítið í augun að þegar Anslinger var komin til Genfar í kringum 1960 til að setja þjóðum reglur var aldrei blakað við einum þjóðhöfðingja, það var Frankó einræðisherra á Spáni en Spánn hefur alltaf hefur farið sínar eigin leiðir í vímuefnamálum. Þar var allt meira og minna löglegt.

Tvær Evrópuþjóðir hafa haft hlutina öðruvísi og löngum í óþökk Bandaríkjamanna. Það eru Hollendingar og Sviss, landið þar sem *Single sáttmálinn*⁸⁶ var samþykktur 1961. Sáttmálinn sem breytti öllu og er undanfari hins skelfilega fíknistriðs sem háð hefur verið gegn neytendum síðustu 40 árin eða svo.

Alveg frá því að Bretar ákváðu að ganga í takt við Ameríku í vímuefnamálum sem Bandaríkjamenn fögnumu mjög, var einn þáttur sem var öðruvísi hjá Bretum. Þeir notuðu aðferðir bræðranna *Henry Smith* og *Edward Huntington Williams* og ávísuðu heróini til fíkla, þar sem breska stjórnin flokkaði fíkla sem sjúklinga. Málið hafði komið til umræðu og breska stjórnin ákváð að fela *Sir Humphrey Rolleston* að ákveða hvaða

stefnu stjórnin ætti að taka. Sir Humphrey var forseti breska læknaháskólans og hellti sér í málið. Hann komst að þeirri niðurstöðu að halda ætti áfram að leyfa læknum að ávísa hverju því lyfi sem þeir teldu sjúklinga sína þurfa til þeirra. Því var það, að nálega hundrað árum á eftir braðrunum í LA, að það voru læknastofur í Bretlandi sem sáu fíknisjúklingum fyrir vímuefninu sínu. Þetta kerfi gekk undir nafninu **Breska kerfið**⁸⁷. Kannski var það því að þakka að heróín varð ekki faraldur á Bretlandi og fjöldi heróínfíkla hélst nokkuð stöðugur eða um þúsund manns. Flestir voru í vinnu og svo var nokkur hluti aldraðra sem notuðu ópíata við gigt og öðrum verkjum. Ópiátafíkn varð því aldrei að stórkostlegu vandamáli eins og í BNA. Þá vaknar óhjákvæmilega spurningin; hvers vegna?

Svarið liggar í augum uppi. Þegar manneskja er orðin fíkill og þar með afbrotamaður að versla við annan afbrotamann hefur hann um þrjá kosti að velja til að fjármagna afar dýra neyslu. Hann getur selt sig, stundað glæpi eins og innbrot og rán og aðrar gripdeildir eða hann getur orðið sölumaður efnanna. Þá kaupir hann efni, tekur frá fyrir sjálfan sig og drýgir restina með mjólkursykri eða talkúmi. Þar með er hann kominn með hvata til að ná sér í fastakúnna.

Íannig verður neyslan undir banni að pýramíða sólukerfi og *John Marks* geðlæknir sem unnið hefur með fíklum hefur

sagt að: „*Tryggingafélög yrðu afar kát ef þeirra sölumenn hefðu sömu hvata.*“

John Marks var læknir í Merseyside í Liverpool og saga hans er um margt merkileg. Marks hafði áhuga á að finna lykilinn að geðklofa eða skidsófrení⁸⁸. Þar sem hann var nýútskrifaður var hann settur í verstu verkin, að annast fíklana. Það var ekki óskastaða fyrir John Marks. Honum fannst það fáránlegt að gefa fíklum vímuefníð sitt og hafði fullan hug á að loka þessu kerfi. Hann þurfti að eltast við annað. Svo komu skipanir „að handan“. *Ronald Reagan* var að herða fíknistríðið í BNA og hafði samband við vinkonu sína hinum megin við pollinn, *Margréti Thatcher*. Auðvitað vildi járnfrúin geðjast vini sínum og gaf skipun um lokun en fyrst varð náttúrlega að skipa nefnd í málið, þannig virkar stjórnerfið. Þá kom nú ýmislegt í ljós. Meðal annars það að frá því í júlí 1988 og til janúar 1990 hafði fíkniefnarlögreglan í Cheshire skoðað afbrotasögu þeirra sem

John Marks

nýttu sér þjónustu læknastofanna þar sem ávísuðu til fíkla. HIV smit meðal fíkla var ekkert, dauði fíkla var líka enginn en er talinn eðlilegur um 15%. Þá kom fram að þjófnaðir, innbrot og fjármála- og eignaglæpum hafði fækkað um 93%. Og eitt enn kom á óvart sem var fækkun nýrra neytenda. Eins og John Marks orðaði það, „*þvænt aukaverkun.*“ Lögreglan tók eftir því að sölumennirnir héldu sig frá Cheshire því þar fundu þeir enga kúnna.

Klíníkin hjá Marks og félögum náði athygli *Bing Spear* (Henry Bryan "Bing" Spear) sem var yfirmaður vímuefnadeilda breska innanríkisráðuneytisins og varð hann ákafur stuðningsmaður aðferðarinnar, þ.e. gefa fíklum efnið sitt. Skaðaminnkunaráætlun var gerð í ráðuneytinu og sett í gang innan heilbrigðiskerfisins NHS.

Nú gátu fíklar nálgast efnið sitt á næstu heilsugæslustöð og önnur lönd fylgdust með af áhuga og Þýskaland og Swiss bjuggu til svipað kerfi.

Allt vakti þetta athygli í heiminum og erlendir blaðamenn þyrptust til Cheshire og SP gerðu könnun sem hafði áhrif til skynsamlegri nálgunar í öðrum Evrópulöndum. John Marks fór í fyrirlestraferð til Ameríku til að segja frá kerfinu. Hann var staddur á hótelherbergi þegar hann fékk símtal frá sendiráðinu. Honum var tjáð af sendifulltrúanum að bresk

stjórnvöld sættu „miklum þrýtingi“ frá þeim bandarísku.⁸⁹

Svo Magga Thatcher létt loka 1995 að beiðni vinar síns Ronalds Reagon. Og John Marks var eiginlega gerður útlægur. Hann flutti til Nýja Sjálands og lengra frá Bretlandi var líklega ekki hægt að stunda geðlækningar.

Breytingin hjá fíklunum varð samstundis. Allt fór í gamla farið og dauðsföllum fjöldaði. Auðgunarbrot jukust. Lifrabólga og aðrir sjúkdómar einnig. Kynsjúkdómar fylgdu vændinu sem og HIV smit. Einhvern veginn verða fíklarnir að fjármagna neysluna og nota flestir þau meðul sem þeir geta. Petta er einn fylgifiskur fíknistríðsins. Annar er að efnin sem smyglæð er verða sterkari. Það er einföld spurning um hagfræði. Þegar þú ert að smyglæð reynir þú að koma sem mestum verðmætum í sem minnst pláss. Enda liggar það í augum uppi. Hver mundi standa í því að smyglæð bjór ef vínbann væri á Íslandi? Það gefur auga leið að skammtur af bjór sem gæti komið 100 manns á fylleri tæki svo og svo mikið pláss þegar sama pláss gæti komið 1000 manns á vodkafylleri? Og því harðari refsingar, því sterkari verða vímuefnin.

Eitt þeirra landa sem nýtti sér kenningar Marks var Sviss þar sem *Ruth Dreifuss* varð innanríkisráðherra og svo forseti í því fjöllóttu landi. Henni rann til rifja hvernig ástandið var orðið í vímuefnamálum, einkum vegna óþíða, og beið ekki boðanna

með að gera eitthvað í því þar sem, eins og hún segir „*The President is the president of all the subjects. There is no sector left out.*“ Dreifuss sá að við svona óvenjulegar aðstæður varð að grípa til óvenjulegra ráða. Hún boðaði fulltrúa þessara hópa, fíkla og *vendisfólk* til fundar við sig og spurði einfaldlega „*Hvernig sjáðið þið þetta fyrir ykkur? Hvað viljið þið?*“

**Ruth Dreifuss
á fyrirlestri í HÍ**

Ruth Dreifuss náði eftirtektarverðum árangri í Sviss með því einu að taka burt jaðarsettinguna og koma fram við fólk af virðingu. Eins og hún segir: „*You have to trust them.*“ Svo hafði hún bein í nefinu.

Herrabjóðin og alheimslöggan handan Atlantsála var ekki par hrifin af spríkli landa í Evrópu. Þeir sendu fíkni-zar Hvítá hússins *Barry McCaffrey* til Evrópu og hann byrjaði í Haag. Þar setti McCaffrey sig á háan hest og talaði niður til Hollendinga fyrir frjálsræði kaffihúsanna. Nei, segum það bara eins og það er. Hann hagaði sér eins og nýlenduherra og skammaði Hol-

lendinga eins og smákrakka og kornabörn.

Þegar Dreifuss las um hegðun McCaffrey í blöðnum hringdi hún í hann og sagði honum að það yrði enginn blaðamannafundur í Sviss. Hann væri ekki meira en svo velkominn. Úps!

Þegar hér er komið sögu er farið að bera á neytendasamtökum og gengu Ástralir einna lengst þjóða í byrjun. Par voru ríkisstyrkt neytenda-félög stofnuð með útibú í öllum sýslum (*territories*). Svíþjóð kom fast á eftir en fyrrst neytendasamtokin munu hafa verið stofnuð í Auckland á Nýja Sjálandi. Það liðu nokkur ár þar til fleiri lönd fylgdu í kjölfarið og urðu sum þeirra að heljarinnar viðskipta batteríum eins og NORML í landi óhefts kapitalisma. Flest þessi samtök fylktu sé á bak við slagorðið *Ekkert um okkur án okkar*.

Og það var einmitt mergurinn málsins, þar sem hlustað var á neytendur og þeim hjálpað, snarbatnaði ástandið. Fíklar urðu

Barry McCaffrey

stabílir og þurftu nú annað við tímann að gera. Og neytendum fækkaði til langframa.

Í allri þekktri sögu mannsins hafa vímuefnir ekki orðið vandamál **fyr्र en þau eru bönnuð** og neytendur jaðarsettir. Öll nema eitt. Þetta eina er löglegt viðast hvar og aðgengi að því er ágætt. Það breytir ekki því að stóran hluta ofbeldisglæpa má rekja til áfengis sem hefur valdið vandræðum í allri menningu á öllum tínum.

Miðað við það sem segir í nýjustu skýrslu *Kofi Annan* nefndarinnar *Global Commission on Drug Policy*⁹⁰ sem lögð verður fyrir sérstakt þing SP⁹¹ í vor lítur út fyrir að nefndin mæli með afglæpavæðingu og fullri lögleiðingu sumra vímuefna að fyrirmynnd Úrúgvæ og/eða Kólóradó.

Því fíknistriðið, sem nú hefur staðið í 44 ár og kostað milli 30 og 40 milljón manns lífið, snýst um peninga og völd. Við sjáum það á fjölda fórnarlamba að þetta eru næstum milljón

Nýjasta skýrslan frá GCDP

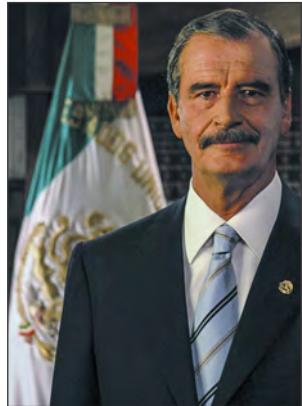
Afghanskir hermenn á ópíumakri í Hellmand héraði með bón danum og syni hans

manns á ári. Fíknistriðið er stríð hagsmunaaðila yfir markaðnum og eru leyniþjónustur ýmissa ríkja stórtækjar þar sem fíkniefnaviðskipti afla mikils fjár til að fjármagna undirróðurs- og aðra ólöglega starfsemi. Fjármálakerfið og bankar njóta einnig góðs af og það er atvinnuskapandi fyrir endurskoðendur að þvo fíkniefnagróða. Það er kannski þess vegna sem bandaríski herinn létur ópíumbændum í Helmand héraði í Afghanistan í té vopnaða verði um ópíumakrana.

Þetta er ekki eina dæmið um íhlutun BNA í innanríkismál annara landa vegna skaðaminnkunar eða þeirra áætlana sem þau hafa í vímu-efnamálum. Í apríl 2006 fór frumvarp í gegnum mexíkóska þingið sem kvað á um að lítið magn kannabiss, heróíns og kókaíns til eigin neyslu skyldi vera refsilaust.

Vicente Fox forseti Mexíkó lýsti því yfir að hann væri ánægður með frumvarpið og það ætti að afgreiðast. Það tók ekki einu sinni sólarhring fyrir „heilræði“ að berast frá bandarískum stjórnvöldum og frumvarpið var dregið til baka „til nánari skoðunar“ sem þýðir ekkert annað en að það hefur nú verið lagt til hinstu hvílu í laga og frumvarpsgröf ósamþyktra frumvarpa.

Lykilforsenda fíknistríðsins er sú að fíklinum sé í sjálfsvald sett að nota ekki vímuefn. Hann geti einfaldlega ákvæðið að gera það ekki og kosið að vera ekki fíkill. Þessu markmiði á að ná fram með hörðum félagslegum og lagalegum aðferðum.

Vicente Fox

Petta viðhorf er afar einfeldingslegt því auðvitað er það ekki einfalt fyrir fíkilinn að hætta neyslu. Það eru nefnilega undirliggjandi hvatar í efnabúskap heilans sem stjórna fíknihegðun sem svípta fíkilinn frelsi til að kljást við fíkn sína. Hann hefur ekkert frelsi fremur en þunglyndissjúklingur eða einstaklingur með líkamlegan sjúkdóm getur ákveðið að hætta að vera veikur. Fíkn er sjúkdómur og við höfum svo endalaust meiri möguleika til að takast á við hann með félagslegum og læknisfræðilegum forsendum fremur en með lagalegum aðferðum. Það er álíka galið að takast á við fíkn með lagalegum aðferðum eins og að hringja á lögguna þegar við fáum tannpínu eða botnlangakast. Þess vegna getur fíknistríðið aldrei unnist vegna þess að það er flókið félagslegt vandamál sem býður ekki upp á einfaldar lausnir og lómál og aðferðir styrjala eiga ekki við. Svo spurningin er ekki af hverju fíknistríðið er tapað heldur hvers vegna því er haldið áfram.

Endum því fíknistríðið, komum vel fram við samborgara okkar, hjálpum þeim sem þurfa hjálp, látum hina í friði inni á heimilum sínum og spörum verðmæti. Bæði félagsleg og fjárhagsleg því flestir nota vímuefni, hvort heldur er áfengi eða önnur efni til afþreyingar og lenda aldrei í vandræðum vegna neyslu. Það sem þjóðfélagið getur gert til að sporna gegn misnotkun vímuefna, því ógerlegt má heita að koma í

veg fyrir hana, er fræðsla. Tvær leiðir eru mögulegar. Það er hægt að kenna fólk, sérstaklega unglungum, hvernig það getur uppfyllt langanir sínar og þarfir án þess að þurfa að nota lyf. Það er líka hægt að kenna fólk að nota lyf af skynsemi svo það verði bara neytendur en aldrei misnotendur. Petta er hlutverk foreldra og kennara. Og það er ekki hægt að stjórna svona kennslu með laga- eða reglugerðarbókstaf. Á móti kemur að lögin og reglugerðirnar mega ekki draga úr svona fræðslu með því að halda fram ógrunduðum hugmyndum sem eiga rætur sínar í ótta, hleypidómum og bábiljum.

Það er meira en líttill sannleikur í því sem *Russell Brand* segir í myndbandi á Youtube þar sem hann er í yfirheyrslu hjá breskri þingnefnd. Ekki hvað síst þar sem hann þekkir málíð á eigin skinni. „*Það skiptir fíkniefnaneytandann nákvæmlega engu málí hvort efnið sem hann tekur er löglegt eða ólöglegt, getur*

Russell Brand

*drepíð hann eða ekki, hann tekur það samt. Hvað handtökur vegna neyslu eða hafa vímuefni undir höndum varðar, smá truflun. Ekkert meira.*⁹²

Dettur svo einhverjum í hug að stjórna neyslu vímugjafa, hvort heldur er löglegum eða ólöglegum með laga og reglugerðarbókstaf. Það er eins hægt að banna drauma með lögum.

Venjulega neytendur ætti að láta í friði en misnotendum á að hjálpa. Því þeir þurfa hjálp en ekki refsingu.

Þar sem ég er hvorki Sigga Kling eða hagfræðingur ætla ég ekki að spá fyrir um framtíðina en það virðist nokkuð ljóst að breytingar eru í farvatninu. Alls konar fólk, áhrifafólk, er farið að láta til sín taka varðandi breytingar. Vísindamenn sem hafa verið múlbundnir ýmsum hagsmunum eru farnir að tjá sig óhikað og segja frá rannsóknunum og uppgötvunum, ekki hvað síst um kannabis sem lítur út fyrir að vera afar verðmæt planta. Bæði sem efni til iðnaðar, trefja, og til lyfjagerðar. Ég reikna með að flestir geri sér grein fyrir því að það er ekki af engu sem BNA hefur tryggt sér einkaleyfi á plöntunni til lækninga á ýmsum krabbameinum sem hún virðist geta gagnast við. Frekari rannsókna er þó þörf og þá er ég að tala um tvíblindar vísindarannsóknir.

Það virðist ljóst að skaðaminnun er að ná eyrum ráðamanna og þjónusta eins og *Frú Ragnheiður*⁹³ sem rekin er

Svala Jóhannesdóttir um borð í Frú Ragnheiði

undir merki Rauða krossins er látin í friði af valdstjórninni jafnvel þótt frúin láti fíklum í té tæki til neyslu í formi hreinna nála og til sóthreinsunar. Starfið er tiltölulega nýtt en sú reynsla sem komin er lofar mjög góðu.

Þá hefur *Rótin*⁹⁴, félag um málefni kvenna með áfengis- og fíknivanda, verið að gera sig gildandi með fræðslukvöldum um málefni kvenna í vanda og *Snarrótin*⁹⁵, félag um borgaraleg réttindi, valdið usla með útgáfu réttindaspjalda um hvað lög-reglan má og má ekki varðandi leit á fólk en eins og Snarrótin

hefur bent á þá virðist lögreglan vera fjarska dugleg við það sem kallað er menningar mismunun (*cultural profiling*). Þá hefur Snarrótin verið feiki öflug við að flytja inn virta víssindamenn eins og *David Nutt*, *Ted Goldberg* og *Damon Barrett* ásamt mörgum fleiri sem þekkja fíknistríðið út og inn.

Nefnd á vegum heilbrigðisráðherra var falið að skoða þessi mál öll vegna ráðstefnu SP í vor. Eitthvað hefur nefndinni sóst verkið hægt þar sem einhverjum erfiðleikum virðist bundið að ná samkomulagi um ályktun. Kannski hefur nefndin lent í hinni eilífum klemmu allra nefnda. Að sitja uppi með hagsmunaverði andstæðra hagsmunu eða svo maður orði það pent. Það er alltaf einn í hverri nefnd, hverjum stigagangi, hverri stjórn og þarf ekki meir. Peir eru nefnilega ansi valdamiklir kverúlantarnir.

Þá hafa ýmis mannréttindafélög látið mál fíkla til sín taka og jafnvel boðið upp á meðferð í beinni samkeppni við SÁA⁹⁶ eins og *Krísvíkursamtökun*⁹⁷ og *Götusmiðjan*⁹⁸. Þannig að það er ýmislegt að gerast, sumt jákvætt, annað neikvætt.

Hugsanlega má ætla að ef einhverjar stórkostlegar breyttingar verða samþykktar á UNGASS 2016 þinginu í vor að Ísland fylgi framsæknum þjóðum í vímuefnamálum en mér finnst þó allt eins líklegt að landinn fylgi Kananum að málum því að minnsta kosti hafa íslenskir fíkniefnalöggreglumenn sótt þjálfun sína til Ameríku og það er nákvæmlega það sem *Neill*

Fyrirlesarar á *Imagine Peace in the Drug War*.
Frá v. Khalid Tinasti, Neill Franklin, Art Way, (krýpur)
Nanna Gotfredsen, Alcina Ló, Ted Goldberg
og Pétur Þorsteinsson form. Snarrótarinnar.

*Franklin*⁹⁹ fyrrverandi fíkniefnalöggreglumaður í Baltimore varaði við þegar hann kom á *Imagine Peace in the Drug War* ráðstefnu sem Snarrótin hélt í haust.

Svo framtíðin er óráðin eins og alltaf og á meðan ráðamenn snúa þumlum í óákveðni sinni halda fíklar áfram að þjást. Og þá þjáningu er ekki létt að bera. Það er nefnilega fullt starf að vera fíkill, erfitt starf og hættulegt, afkoman engin og framtíðarmöguleikar fátæklegir.

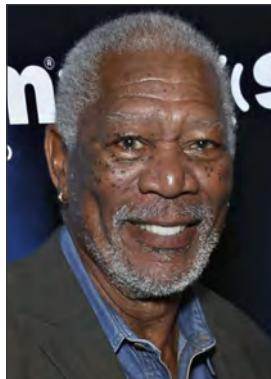
Nokkrir áhrifamiklir menn sem allir eru/voru vímuefnaneytendur og vímuefnin sem þeir nota/notuðu

Barak Obama - kannabis

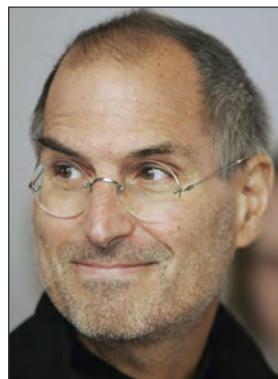
David Cameron - kannabis

Morgan Freeman - kannabis

Peter Branson - kannabis

Steve Jobs - LSD

Bob Marley - kannabis

Carl Sagan - kannabis

Willie Nelson - kannabis

Fleiri áhrifamiklir einstaklingar og einn dæmigerður, og vímuefnin sem þeir nota

Natalie Portman - kannabis

Jennifer Aniston - kannabis

George Clooney - kannabis

Conan O'Brien - kannabis

Matt Damon - kannabis

Maya Angelou - kannabis

Bill Gates - kannabis

Jóna Venjulega - kannabis

EFTIRMÁLI

Rétt eins og stríðið í Afghanistan og Írak hefur fíknistríðið geisað í mörg ár svo rétt eins og um tvö fyrrnefnd stríð er kannski kominn tími til að spryra þeirrar einföldu spurningar hvort líklegt sé að hægt sé að vinna sigur í stríðinu gegn fíkniefnum. Dr Bruce Alexander bendir á að „*Pað sem er hvað mest einkennandi við stríð er ofbeldi.*“ (Peaceful measures: Canada's way out of the war on drugs) Hann heldur áfram og bætir við: „*Stríðshugsunin klífur heiminn í göfuga samherja og fyrirlitlega óvini [og] réttlætir allar aðferðir sem nauðsynlegar eru, þar á meðal ofbeldi á saklausum borgurum sem standa hjá.*“

Ef markmið fíknistríðsins er að letja til neyslu eða koma í veg fyrir hana er það algjörlega tilgangslaust því aldrei hafa fleiri notað vímuefn, og aldrei áður hefur almenningsálitið verið eins mikið á móti stríðinu. Það er nú einu sinni þannig að ef eitthvað er bannað með lögum þá verða allir sem stunda það sem bannað er, sjálfkrafa að óvini. Það þýðir að stríðið beinist gegn eigin þegnum stjórnvalda sem viðhalda því og löggæslan, sem á að vernda og þjóna, er notuð til að níðast á þegnum. Sem ég held reyndar að hafi aldrei verið spurðir um þátttöku í því. En þar sem þegnarnir verða að óvinum verða óvinir ríkisins margir samkvæmt skilgreiningu laganna.

Ef stríðið er til þess að vernda þegnana og þjóðfélagið hefur það vissulega mistekist stórkostlega. Ef það er háð til að stemma stigu við alþjóða vímuefnaviðskiptum hefur það einnig mistekist hrápalega. Og það hefur áhrif á fleiri svíðum enda er sannleikurinn yfirleitt fyrsta fórnarlamb stríðs. Það er ekki meira að marka tilkynningar yfirvalda um árangur fíknistríðsins en sögurnar af árangri í öðrum stríðum og er nærtækt að benda á Írak í því sambandi. Eða Afghanistan þar sem eytt hefur verið hundruðum milljóna dala til að minnka ópiúm framleiðslu, samkvæmt því sem *John Walters*, forstjóri skrifstofu Hvítá hússins í fíkniefnastefnu segir. Sameinuðu Þjóðirnar segja annað og benda á að árangurinn sé nú ekki meiri en svo að 2006 jókst framleiðslan um tvö þúsund tonn frá fyrra ári, fór úr 4100 í 6100.

Og það eru ekki frumframleiðendur sem hagnast, heldur fíknefnabarónar, glæpagengi, dómarar, lögfræðingar og löggur út um allan heim. Að ógleymdu stjórnmalamönnum sem þessi hagsmunasamtök hafa keypt. Ef einhver ætlaði að setja upp kerfi, löglegt kerfi, sem væri hannað til að hámarka gróða alþjóðlegra glæpamanna og fylgifiska þeirra, væri ekki einu sinni hægt að ímynda sér eitthvað sem tæki núverandi kerfi fram nema hugsanlega að gera tóbak ólöglegt líka. Þá gætu glæpagengin grætt ennþá meira.

Smá tölfræði hérna til að setja þetta í samhengi. Árið 1995 dóu 805 Kanadamenn af völdum ólöglegra vímuefna, 6.507 af völdum áfengis og 34.728 vegna tóbaksneyslu svo það er ekkert skrítid að Dr. George Povey prófessor í heilsugæslu og faraldsfræði við háskólanum í Bresku Kólumbíu spryji „*Hver vill fara í tóbaksstríð?*“ Ennfremur benti *The Guardian* á það, að samkvæmt skýrslu sem breska stjórnin létt gera 2005, væri gróðavonin svo mikil fyrir stærstu innflytjendur heróíns til Bretlands að hún væri miklu meiri en af veltu fyrirtæka munadarvarnings eins og *Louis Vuitton* og *Gucci*. Það þýðir að til að ná árangri og stuða „reksturinn“ þyfti að finna og gera upptæk 60-80% þeirra efna sem flutt eru til Bretlands. Besti árangur hingað til er 20% að því talið er. Ekki skrítid að Downing Street hafi bara birt helming skýrslunnar. Ástandið er eins eða svipað í fleiri löndum. Gróðavonin er einfaldlega of mikil fyrir glæpagengin. Kíló af heróíni sem kostar 3.000 \$ í Pakistan leggur sig á 150.000 \$ eða meira komið til vesturlanda og því meira sem er eytt í fíknistriðið, þeim mun meira hækkar verðið og gróði vímuefnasalanna verður meiri.

Það er eitt enn sem fíknistriðið veldur sem er kannski verst af öllu. Það er ítarlega fjallað um það í skýrslu Kofi Annan nefndarinnar Global Commission on Drug Policy sem kom út nú á haustdögum, *The Negative Impact of Drug Control on*

Public Health. Meðan alþjóðlegt fíknistrið geisar eru ópiatar ekki tiltækir læknum í velflestum löndum þriðja heimsins til að nota gegn sársauka. Samkvæmt því sem WHO, *Alþjóða heilbrigðismálastofnunin*, segir eru fimm milljónir krabbameins sjúklinga sem ekki fá nothæf sársaukadeyfilyf auk 1.4 milljóna á síðustu stigum AIDS. Þá eru ótaldir allir aðrir sem þjást af miklum sársauka, t.d. vegna stríða eða náttúruhamfara, slysa eða uppskurða. Ástæðan? Jú, ýkt hræðsla við ánetjun. Enda segir David E. Joranson framkvæmdastjóri *Pain Policy Study Group* í Wisconsin háskóla: „*Verkjadeyfing hefur ekki fengið sömu athygli og fíknistriðið.*“

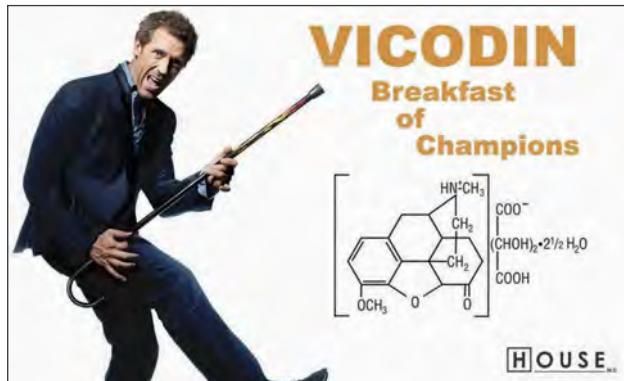
Ef tilgangur fíknistriðsins er að letja neytendur til neyslu er árangurinn hlægilegur. Það eru nefnilega ekki vímuefnin sem gera fíkilinn að glæpamanni, heldur lögini. Eða eins og fyrrum hæstaréttardómari í Kaliforníu James P. Grey segir í bók sinni *A Judicial Indictment of the War on Drugs*, „*Mesti félagslegi skaðinn vegna vímuefna er ekki vegna áhrifa efnanna sjálfrar, heldur vegna banns að lögum við notkun þeirra.*“ Það er nú einu sinni þannig að lög eru yfirleitt sett þegunum til verndar enda nauðsynlegt að hafa reglur hvað varðar skaða. Það er ekkert athugavert við það að hafa lög sem beinast að því að koma í veg fyrir að fólk skaði aðra. Því skýtur það skökku við að lög um ávana- og vímuefni skuli beinast að einstaklingum sem

ekki eru að skaða einn eða neinn með neyslu sinni. En eins og áður hefur komið fram eiga níu af hverjum tíu ekki í neinum vandræðum með lyfjaneyslu sína. Svo á þá þessi tíundi að ákveða hvernig hinir níu skuli haga sér? Ég veit ekki með aðra en mér finnst það ólýðræðislegt, að mikill minnihluti skuli hafa svo mikil völd yfir meirihlutanum. Er það tilgangur laganna? Ég held ekki, því lögın eru sett til að vernda þegnana og einkum þá sem eru „fávísir“ eins og ég hef séð það orðað. Það þýðir þá sem eiga undir högg að sækja. Því skýtur það skökku við að lögın, sem fíknistriðið grunvallast á, skuli jaðarsetja þá sem höllustum fæti standa vegna sjúkdóms enn frekar og séu ástæða og afsökun stjórnvalda til að berja á þeim. Maður ein-faldlega lemur ekki sjúklinga, það á að reyna að lækna þá, sýna þeim virðingu og koma fram við þá eins og annað fólk.

Lög eru oftast sett til að tryggja réttlátar leikreglur í þjóð-félaginu og jafna leikvöllinn ef svo má að orði komast. Að allir hafi jöfn tækifæri. Það sem gæti skaðað þjóðfélagið og þegnann er þó stundum gert refsivert eins og til dæmis vegna ofbeldis, rána og gripdeilda og annara glæpa. Pess vegna finnst mér það út úr kú að setja lög sem beinlínis miða að því að gera ákveðna þjóðfélagsþegna sem ekki eru að skaða neinn, nema hugsan-lega sjálfan sig, að óvinum. Og ef við tökum neytendur ólöglegra vímuefna sem dæmi, þá eru það býsna margir óvinir og

lögin hafa búið svo um hnútana að á þeim er allt í lagi að berja. Hverju er þjóðfélagið bættara með því að jaðarsetja ungt fólk og jafnvel eyðileggja framtíð þess? Að ekki sé talað um háar físekjur, sem fast ungt fólk hefur ráð á, jafnvel fangelsisivist. Er valdhafinn að ýta þeim lengra út á jaðarinn? Það vita það allir sem vilja vita að það er ýmislegt hægt að læra af sam-föngum sínum og ekki allt jafn ágætt. Svona aðferðir eru vel þekktar. Harry vinur okkar Anslinger sagði snápunum sínum að halda sig frá „hvítu“ úthverfunum. Það þyddi lögsóknir og vesen. Einbeita sér að lituðum. Það væri svo lengi búið að kúga þá að þeir sýndu enga mótspryrnu og málin yrðu snyrtilegri. Valdhafinn sigar löggreglunni, sem ein stéttá á Íslandi hefur einkaleyfi á að beita ofbeldi, á tónlistarhátiðir ungs fólks, jafn-vel framhaldsskóla, með hunda og líkamsleitir. Þannig hátterni sést ekki á t.d. synfóniutónleikum eða við opnanir og frum-sýningar enda er yfirstéttin oftast þar á ferð. Þær voru oft æði skrautlegar sögurnar sem gengu um allskonar lifnað og neyslu fyrir Hrun. Ég varð aldrei var við neitt í fjölmöðlum eða annarsstaðar um að löggan væri að skoða þessar kjaftasögur sem gengu fjöllunum hærra og hlýtur hún þó að hafa heyrt þær eins og aðr.

Það er ekki bannað með lögum að vera fíkill, nema ef ólögleg-vímuefni eða hegðun eins og barnagirnd eiga í hlut. Það

House læknir er Vicodín fíkill og gengur fyrir lyfinu

er allt í lagi að vera matarfíkill þó svo heilbrigðiskerfið geti orðið fyrir verulegum kostnað vegna slíkrar fíknar. Svo það er fullkomlega eðlilegt að sprýja, hver er kostnaður heilbrigðiskerfisins af vímuefnafíklum? En matarfíklum? Kostnaður þjóðfélagsins eykst að vísu vegna afbrota vímuefnaneytenda umfram matarfíkla. Því þeir þurfa að fjármagna vímuefnakaup og glæpamenn hafa aldrei verið þekktir fyrir hæversku í verðlagi. En þann kostnað má hæglega minnka um líklega helming með því að lögleiða og gera vímuefnaneytendum kleyft að nálgast sinn vímugjafa á sama hátt og matarfíkillinn

nálgast sinn. Með einni undantekningu. Fíkillinn þarf að fá ávísad frá lækni. Við skulum hafa í huga að vímuefnafíkillinn fær sennilega ekki nema 10% af andvirði þess sem hann stelur og selur. Þannig að ef fíkillinn notar um 50.000 á dag í vímuefnakaup, þarf hann að stela, og koma í verð, þýfi fyrir hálfu milljón. Það er dágóð summa á ársgrundvelli. Eða selja sig fyrir 182 og hálfu milljón á ári.

Lögin um ávana- og fíkniefni eru óréttlát og dýr, eyðileggjandi og stuðla að spillingu. Það er svo sannarlega kominn tími á að endurskoða þau með tilliti til nýjustu upplýsinga því það er ekki lengur 1974 heldur 2016.

Heimildir/Tilvísanir

FORMÁLI

- 1** Viðtal í **60 Minutes, CBS sjónvarpsstöðinni/A New Direction On Drugs**, 13. des. 2015.
<http://www.cbsnews.com/news/60-minutes-a-new-direction-on-drugs/>

Í GEGNUM TÍÐINA

- 2** https://en.wikipedia.org/wiki/Homo_habilis
3 <https://en.wikipedia.org/wiki/Neanderthal>
4 <https://en.wikipedia.org/wiki/Theophrastus>
5 https://en.wikipedia.org/wiki/Eleusinian_Mysteries
6 <http://www.maps.org/images/pdf/books/eleusis.pdf>
7 <https://en.wikipedia.org/wiki/Laudanum>
8 https://en.wikipedia.org/wiki/Gin_Craze
9 https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Dover
10 https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques-Joseph_Moreau
11 https://en.wikipedia.org/wiki/Indian_Hemp_Drugs_Commission
12 Tilvitnun frá Norman Taylor, The pleasant assassin: The story of marihuana, í The Marijuana Papers, ritstj. David Solomon, bls.. 31-47

- 13** Berton Roueche, The Neutral Spirit., bls. 107-108
14 Sinclar, Era of Excess., bls. 180
15 <https://en.wikipedia.org/wiki/Peyote>
16 <https://en.wikipedia.org/wiki/Berserker>
17 https://en.wikipedia.org/wiki/Oseberg_Ship
18 https://en.wikipedia.org/wiki/East_India_Company
19 https://en.wikipedia.org/wiki/Schweigt_stille,_plaudert_nicht,_BWV_211
20 <https://en.wikipedia.org/wiki/Alcohol>
21 <https://en.wikipedia.org/wiki/Cannabis>
22 https://en.wikipedia.org/wiki/La_Guardia_Committee
23 https://en.wikipedia.org/wiki/Wootton_Report
24 https://en.wikipedia.org/wiki/Barbara_Wootton,_Baroness_Wootton_of_Abinger
25 https://en.wikipedia.org/wiki/National_Commission_on_Marijuana_and_Drug_Abuse
26 <http://www.druglibrary.org/schaffer/Library/studies/lead/ldctoc.html>

FÍKN – MENN OG SKEPNUR

- 27** <https://en.wikipedia.org/wiki/Addiction>
28 Antonio Damasio, Descartes' Error, Emotion, Reason, and the Human Brain, bls.255

- 29** <http://www.medicinenet.com/script/main/art.asp?articlekey=55001>
- 30** <http://study.com/academy/lesson/what-is-dopamine-definition-function.html>
- 31** Gabor Maté, *In the Realm of Hungry Ghosts*, bls.139
- 32** D. K. Hall-Flavin og V.E. Hofmann, grein í *Neurological Therapeutics*, Stimulants, Sedatives, and Opiates, ritstj. J. H. Noseworthy, 2003
- 33** N. D. Volkow og T.-K. Li, grein í *Neuroscience* 5, des. 2004
- 34** Johan Hari, *Chasing the Scream, the First and Last Days of the Drug war.* bls. 146
- 35** https://en.wikipedia.org/wiki/Banisteriopsis_caapi
- 36** <http://www.bbc.com/future/story/20140528-do-animals-take-drugs>
- 37** http://www.cracked.com/article_17032_7-species-that-get-high-more-than-we-do.html
- 38** <http://www.brucekalexander.com>
- 39** https://en.wikipedia.org/wiki/Rat_Park
- 40** https://en.wikipedia.org/wiki/Delirium_tremens
- 41** [https://en.wikipedia.org/wiki/Gabor_Maté_\(physician\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Gabor_Maté_(physician))
- 42** https://en.wikipedia.org/wiki/Posttraumatic_stress_disorder
- 43** https://en.wikipedia.org/wiki/Eye_movement_desensitization_and_reprocessing
- 44** <http://www.motherjones.com/media/2003/05/think-different>
- 45** <https://en.wikipedia.org/wiki/Aspartame>
- 46** <http://www.dancarlin.com/hardcore-history-series/>
- 47** Gabor Maté, *In the Realm of Hungry Ghosts*, bls. 196
- 48** <http://www.acestudy.org>
- 49** <http://www.lancedodes.com>

BLÁSIÐ TIL STRÍÐS

- 50** https://en.wikipedia.org/wiki/Billie_Holiday
- 51** https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_McCarthy
- 52** https://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Nixon
- 53** https://en.wikipedia.org/wiki/Anti-Drug_Abuse_Act_of_1986
- 54** https://en.wikipedia.org/wiki/Patrick_J._Kennedy
- 55** <https://learnaboutsam.org>
- 56** <http://www.cadca.org>
- 57** <http://www.purduepharma.com/about/>
- 58** <http://www.purduepharma.com/about/>
- 59** <http://www.cdc.gov>
- 60** <http://www.dea.gov/index.shtml>
- 61** <http://www.leafscience.com/2014/03/08/7-things-need-know-sativex/>

- 62** <http://www.thenation.com/article/anti-pot-lobbys-big-bankroll/>
- 63** https://en.wikipedia.org/wiki/Abbott_Laboratories
- 64** <http://www.vicodin.com>
- 65** <http://www.thedailybeast.com/articles/2014/04/23/zo-hydro-a-new-pill-10-times-stronger-than-vicodin-raises-questions-about-pain-and-addiction.html>
- 66** <http://www.drugs.com/lortab.html>
- 67** <https://en.wikipedia.org/wiki/Hydrocodone>
- 68** <http://www.supportprop.org>
- 69** <https://www.whitehouse.gov/ondcp>
- 70** <http://www.painfoundation.org>
- 71** <http://norml.org>
- 72** https://en.wikipedia.org/wiki/Marijuana_Policy_Project
- 73** https://en.wikipedia.org/wiki/GEO_Group
- 74** <http://www.asam.org>
- 75** <https://en.wikipedia.org/wiki/Orexo>
- 76** <http://www.drugs.com/zubsolv.html>
- 77** <https://en.wikipedia.org/wiki/Buprenorphine>
- 78** <http://www.niaaa.nih.gov>
- 79** <http://www.alcoholismdrugabuseweekly.com>
- 80** <http://www.citizensopposingprohibition.org>
- 81** <http://www.ncja.org/byrnejag>
- 82** <http://www.leap.cc/author/StephenDowning/>
- 83** <https://www.aclu.org>
- 84** <http://www.drugpolicy.org/drug-war-statistics>
- 85** <http://www.drugwarfacts.org/cms/Economics#sthash.8h2jan2F.dpbs>
- 86** https://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf
- 87** https://en.wikipedia.org/wiki/Drug_policy_of_the_United_Kingdom
- 88** <https://en.wikipedia.org/wiki/Schizophrenia>
- 89** [Johan Hari, *Chasing the scream*, bls. 215](#)
- 90** <http://www.globalcommissionondrugs.org>
- 91** <http://www.unodc.org/ungass2016/>
- 92** https://www.youtube.com/watch?v=O_LHuII-jYQ
- 93** http://www.raudikrossinn.is/page/rki_reykjavikurdeild_fruragnheidur
- 94** <http://www.rotin.is>
- 95** <http://www.snarrotin.is>
- 96** <http://saa.is>
- 97** <http://krysuvik.is>
- 98** <http://www.gotusmidjan.is>
- 99** <https://www.youtube.com/playlist?list=PLpxyfPd7JEzk-BNmA93fxnH2smWJgwJIv6>

Að auki hef ég stuðst við fjölda greina, ritgerða, bóka, tíma-rita, dagblaða og vefsíðna, heimildamynda og podkasta sem ég hirti lítið um að halda til haga.

Hér eru til gamans tvær slóðir á afþreyingarlyfjaneyslu dýra

- .
- <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2890392>
- <http://www.toptenz.net/top-10-animals-that-do-drugs.php>